सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२१-२०२२

मृद व जलसंधारण विभाग

शासकीय मुद्रणालय, कोल्हापूर

२०२१

कार्यक्रम अंदाजपत्रक

२०२१-२०२२

मृद व जलसंधारण विभाग

अ ३५०-१

अनुक्रमणिका

पृष्ठ क्रमांक

मृद व जलसंधारण विभाग

१. प्रस्तावना -- १

१) मृद व जलसंधारण विभागाची रचना व संघटना तक्ता ३

२) मृद व जलसंधारण विभागाची प्रधान लेखाशिर्ष सारांश तक्ता. ४

३) मृद व जलसंधारण विभागाच्या आस्थापनेवरील जलसंधारण यंत्रणेतील अधिकारी व कर्मचारी वर्ग विषयक गोषवारा ५

४) मृद व जलसंधारण विभागाच्या आस्थापनेवरील जिल्हा परिषद (ल. पा.) यंत्रणेतील अधिकारी व कर्मचारी वर्ग विषयक गोषवारा ७

२. जलसंधारण विभागाच्या योजना --

जलसंधारण विभागाची कार्ये-

अ) राज्य पुरस्कृत योजना -

१) लघु सिंचन (जलसंधारण) प्रकल्पांचे सर्वेक्षण योजना १२

२) नवीन प्रकल्पांच्या उभारणी व प्रगतीपथावरील प्रकल्प पूर्ण करण्याची योजना १३

३) जलसंधारण महामंडळ १४

४) पूर्ण झालेल्या प्रकल्पांचे परिरक्षण व दुरूस्ती योजना. १६

५) मुख्यमंत्री जलसंवर्धन योजना १७

६) जुन्या मालगुजारी तलावांची पुनर्बांधणी व मजबुतीकरण १७

७) जल व भूमी व्यवस्थापन संस्था (वाल्मी) १७

ब) केंद्र पुरस्कृत व केंद्र सहाय्यित योजना -

१) स्थानिक सहभागातून जलस्रोतांची दुरूस्ती, नुतनीकरण व पुनर्स्थापन (RRR) १८

२) राज्यातील लहान पाटबंधारे योजनांची प्रगणना १९

३) राष्ट्रीय कृषी विकास योजना २०

मृदसंधारण

पृष्ठ क्र.

१. प्रस्तावना -- .. २३

१) मृद व जलसंधारण विभागाच्या आस्थापनेवरील मृदसंधारण यंत्रणेतील अधिकारी व कर्मचारी वर्ग विषयक गोषवारा .. २४

२) मृद व जलसंधारण कार्यक्रमांतर्गत राबविण्यात येणारे विविध उपचार २६

२. मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रमांतर्गत विविध राज्य/केंद्र पुरस्कृत योजना

अ) राज्य योजना -

१) जलयुक्त शिवार अभियान २९

२) गाळमुक्त धरण व गाळयुक्त शिवार ३०

३) जलसमृद्धी (अर्थमुव्हर्स) यंत्रसामग्री व्याज अर्थ सहाय्य योजना ३०

४) सिमेंट बांध बांधण्याचा कार्यक्रम ३१

५) पाणलोट विकास चळवळ कार्यक्रम ३१

६) आदर्श गांव विकास कार्यक्रम ३२

७) मृद व जलसंधारण उपाय योजनाद्वारे जमिनीचा विकास एकात्मिक (गतीमान) पाणलोट विकास कार्यक्रम.. .. .. ३३

ब) केंद्र पुरस्कृत योजना -

१) प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना- पाणलोट विकास घटक ३३

२) महाष्ट्रातील नंदूरबार व बुलढाणा जिल्ह्यातील ५१ हवामान अनुकुल व संवेदनक्षम गावांकरिता कृषी तंत्रज्ञान व पाण्याचे .. ..
कार्यक्षम व्यवस्थापनाकरिता प्रकल्प (१००% केंद्र पुरस्कृत) ३४

३. वित्तिय तक्ते व शासन निर्णय, विवरणपत्रे --

१) वित्तीय तक्ते ३९

२) शासन निर्णय, दि. १०/१०/२०१३ विवरणपत्र-१.. .. .. ४३

३) शासन निर्णय, दि. १५/१०/२०१३ विवरणपत्र-२.. .. .. ४६

४) महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळ अधिनियम, २००० यात आणखी सुधारणा करण्याकरिता अधिनियम दिनांक १०/८/२०१८.. ४९

४. मृद व जलसंधारण विभागातील पदांसंदर्भातील माहिती दर्शविणारी प्रपत्रे --

१) विवरणपत्र ५३
मृद व जलसंधारण विभागाच्या मंत्रालय खुद्द आस्थापनेवरील मंजूर पदांचा तपशील

२) विवरणपत्र-अ ५४
जलसंधारण विभागाच्या क्षेत्रिय यंत्रणेचा फेररचित आकृतिबंधाचा गोषवारा

३) विवरणपत्र-अ (१) ५५
आयुक्त, जलसंधारण कार्यालय (प्रशासन व वित्त शाखा)

४) विवरणपत्र-अ (२) ५५
अपर आयुक्त, (जलसंधारण)

५) विवरणपत्र-अ (३) ५६
अपर आयुक्त, (मृदसंधारण)

६) विवरणपत्र-अ (४) ५६
सह संचालक, (अर्थ व सांख्यिकी सेवा कक्ष)

७) विवरणपत्र-अ (५) ५७
आयुक्त, मृद व जलसंधारण कार्यालयातील माहिती तंत्रज्ञान समन्वय, संकल्प चित्र व प्रशिक्षण कक्षाचा आकृतिबंध

८) विवरणपत्र-ब ५८
प्रादेशिक जलसंधारण अधिकारी कार्यालयाचा आकृतिबंध (ठाणे, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती, नागपूर)

९) विवरणपत्र-क ५९
प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण पथक (मृद व जलसंधारण) (पुणे, औरंगाबाद, नागपूर)

१०) विवरणपत्र-ड ६०
जिल्हा जलसंधारण अधिकारी यांच्या कार्यालयाचा आकृतिबंध (१९ जिल्हे)

११) विवरणपत्र-ड (१) ६१
जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी यांच्या कार्यालयाचा आकृतिबंध (३४ जिल्हे)

१२) विवरणपत्र-ड (२) ६२
जिल्हा परिषद (ल. पा. विभाग) आकृतिबंध

१३) विवरणपत्र-इ ६२
उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी यांच्या कार्यालयाचा आकृतिबंध (१२७ उप विभागीय कार्यालये)

१४) विवरणपत्र-इ (१) ६३
जिल्हा परिषद (ल. पा.) उप विभाग आकृतिबंध (१७५ कार्यालये)

१५) विवरणपत्र-ई ६३
तालुका मृदसंधारण अधिकारी यांच्या कार्यालयाचा आकृतिबंध (३५१ तालुके)

१६) विवरणपत्र-उ ६४
मंडळ अधिकारी (मृदसंधारण) यांच्या कार्यालयाचा आकृतिबंध (२००६ मंडळ कार्यालये)

१७) विवरणपत्र-ऊ ६४
जलसंधारण विभाग मंत्रालय (खुद्द) येथे इतर कार्यालयोन विभागातून उपलब्ध करून द्यावयाची पदे

१८) विवरणपत्र-ए ६५
फेररचनेनंतर बदलणारी पदनामे

१९) शासन निर्णय, दि. ०१/०३/२०१९ अन्वये पुनर्स्थापित केलेल्या पदांचा तपशिल विवरणपत्र-अ ६६
शासन निर्णय, दि. ०१/०३/२०१९ अन्वये पुनर्स्थापित केलेल्या पदांचा तपशिल विवरणपत्र-ब ६७
शासन निर्णय, दि. ०१/०३/२०१९ अन्वये पुनर्स्थापित केलेल्या पदांचा तपशिल विवरणपत्र-क ६८
शासन निर्णय, दि. ०१/०३/२०१९ अन्वये पुनर्स्थापित केलेल्या पदांचा तपशिल विवरणपत्र-ड ६८

२०) विवरणपत्र-ऐ ६९
कृषि विभागाकडून जलसंधारण विभागाकडे कायमस्वरूपी वर्ग करून आणावयाच्या ९९६७ पदांचा संवर्गनिहाय तपशील

२१) विवरणपत्र-ओ ७१
जलसंपदा विभागाकडून या विभागाकडे सध्याच्या कार्यरत पदांव्यतिरिक्त जलसंधारण विभागाकडे कायमस्वरुपी वर्ग करून आणावयाची ३८१ पदांचा संवर्गनिहाय तपशील

२२) तक्ता क्रमांक - ४ .. .. ७२
जल व भूमी व्यवस्थापन वाल्मी पदांचा तपशील.

मृद व जलसंधारण विभाग

प्रस्तावना :

ग्राम विकास विभागाची स्थापना दिनांक १ मे, १९६० रोजी झाली. तथापि, कालांतराने ग्राम विकास विभाग शासन परिपत्रक क्र. रवका-१०९२/प्र.क्र. १२१७/०३ए, दिनांक १६ सप्टेंबर, १९९२ अन्वये जलसंधारण विभाग ग्राम विकास विभागाशी संलग्न करण्यात येवून "ग्राम विकास विभाग" हा "ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग" म्हणून या नावाने संबोधला जावू लागला.

तत्कालीन पाटबंधारे विभागातील (जलसंधारण) लघु सिंचन आता लघु सिंचन (जलसंधारण), कृषी विभागातील मृदसंधारण विभाग व वन विभागातील सामाजिक वनीकरण विभाग यांचे एकत्रिकरण करून जलसंधारण विभागाची स्थापना ५ जून, १९९२ मध्ये करण्यात आली. यापैकी मृदसंधारण विभागाचे कार्यक्रम अंदाजपत्रक कृषी विभागाच्या कार्यक्रम अंदाजपत्रकासोबत छापण्यात येत असे. सामाजिक वनीकरण व लघु सिंचन (जलसंधारण) या उपविभागाचे कार्यक्रम अंदाजपत्रक ग्राम विकास व जलसंधारण विभागाकडून छापण्यात येत असे.

सद्य:स्थितीत जलसंधारण विभागाद्वारे मृदसंधारणाच्या कामाकरिता आवश्यक असलेल्या निधी विभागाकडे देण्यात येतो व कृषी विभागामार्फत मृदसंधारणाची कामे करण्यात येतात. मृदसंधारणाची सर्व कामे कृषी विभागाकडून या विभागाच्या अधिपत्याखाली आणून मृदसंधारणाकरिता स्वतंत्र यंत्रणा निर्माण करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

जलसंधारण विभागाकडे सर्वेक्षण, अन्वेषण, गुणवत्ता नियंत्रण, देखभाल व दुरूस्ती, सिंचन व्यवस्थापन यासाठी स्वतंत्र आस्थापना उपलब्ध नसल्याने ही सर्व कामे नवीन योजनांच्या कार्यान्वयनासोबत एकाच अभियंत्याला पार पाडावी लागतात. त्यामुळे योजनांच्या कार्यान्वयनावर अभियंत्याना पूर्णपणे लक्ष देणे शक्य होत नाही. तसेच जलसंधारण विभागाकडे प्रशासकीय यंत्रणा नसल्याने कामाच्या अंमलबजावणीवर नियंत्रण ठेवणे विभागास शक्य होत नाही याकरिता मृद व जलसंधारण योजनांच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी मृद व जलसंधारण आयुक्तालयाच्या निर्मितीची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. वरील सर्व बाबींस अनुसरून शासनाने राज्य मंत्रिमंडळाच्या मान्यतेने दिनांक ३१ मे, २०१७ च्या शासन निर्णयान्वये मृद व जलसंधारण या नवीन प्रशासकीय विभागाची निर्मिती केली आहे.

मृद व जलसंधारण विभागाची रचना –

मृद व जलसंधारण या नवीन प्रशासकीय विभागासाठी दिनांक ३१ मे, २०१७ च्या शासन निर्णयान्वये एकुण १६४७९ पदांचा आकृतीबंध निश्चित करण्यात आला आहे. तसेच या अंतर्गत औरंगाबाद येथे मृद व जलसंधारण आयुक्तालयाची स्थापना करण्यात आली असून आयुक्त या पदावर भा.प्र.से. अधिकारी नेमण्याची तरतूद करण्यात आली आहे.

मृद व जलसंधारण आयुक्तालयाच्या अधिपत्याखाली मृद व जलसंधारण या यंत्रणा आणण्यात आल्या असून मृद व जलसंधारण विभागाचे कार्यक्षेत्र ० ते ६०० हेक्टर इतके करण्यात आलेले आहे.

मृद व जलसंधारण आयुक्तालयासाठी १८७ पदांच्या आकृतीबंध मंजूर करण्यात आलेला आहे. आयुक्तालयाच्या अधिपत्याखाली प्रादेशिक विभागस्तरावर ६ प्रादेशिक जलसंधारण अधिकाऱ्यांची कार्यालये व त्या कार्यालयाच्या अधिपत्याखाली जिल्हा जलसंधारण अधिकाऱ्यांची १९ कार्यालये व उप विभागीय जलसंधारण अधिकाऱ्यांची १२७ कार्यालये मंजूर आहेत. तसेच प्रत्येक जिल्हापरिषदेकरिता जिल्हा जलसंधारण अधिकाऱ्याचे एक कार्यालय व दोन तालुक्याकरिता एक या प्रमाणे एकूण १७५ उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी कार्यालये (जिल्हा परिषद) मंजूर आहेत. तसेच मृदसंधारण यंत्रणे अंतर्गत प्रत्येक जिल्हास्तरावर जिल्हा मृदसंधारण अधिकाऱ्यांचे एक कार्यालय व प्रत्येक तालुक्याकरिता तालुका मृदसंधारण अधिकारी कार्यालय व त्या अंतर्गत २००६ मंडळ अधिकारी युनिट मंजूर करण्यात आलेली आहेत. तसेच संपूर्ण राज्यासाठी औरंगाबाद येथे मुख्य दक्षता व गुणनियंत्रण कार्यालय मंजूर करण्यात आले असून त्या कार्यालयाच्या अधिपत्याखाली प्रशासकीय विभागस्तरावर सहा ठिकाणी प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण अधिकारी कार्यालये मंजूर करण्यात आली होती.

मृद व जलसंधारण विभागाची फेररचना –

राज्य मंत्रीमंडळाच्या मान्यतेने विभागाच्या दिनांक ३१ मे, २०१७ च्या शासन निर्णयान्वये क्षेत्रिय यंत्रणेची फेररचना करून विभागाचा आकृतीबंध निश्चित करण्यात आला होता परंतु मृद व जलसंधारण योजनेच्या अंमलबजावणी मध्ये काही क्षेत्रिय कार्यालये विलिन/बंद झाल्यामुळे निर्माण झालेल्या प्रशासकीय अडचणी दूर करण्याच्या उद्देशाने शासन निर्णय दिनांक १ मार्च, २०१९ अन्वये विभागाच्या अधिपत्याखालील कार्यालयांचे पुनर्जिवित / पुन:स्थापना / नविन निर्मिती करण्यात मान्यता देण्यात आली व शासन निर्णय दिनांक ३१ मे, २०१७ अन्वये मंजूर केलेल्या एकूण पदांपैकी २०५ पदे रद्द करण्यात आली असून आणि नव्याने निर्माण करण्यात आलेल्या कार्यालयाकरिता निर्माण करण्यात आलेली नियमित पदे ११३ + वाहन चालक संवर्गातील नव्याने निर्माण करण्यात आलेली ९ काल्पनिक पदे + शिपाई संवर्गातील नव्याने निर्माण करण्यात आलेली २७ काल्पनिक पदे अशी एकूण १४९ पदे विचारात घेता आता या विभागाच्या क्षेत्रिय आस्थापनेवर एकूण १६,४२३ इतक्या पदांचा सुधारीत आकृतीबंध मंजूर करण्यात आला आहे.

मुख्य अभियंता, विदर्भ सघन सिंचन विकास कार्यक्रम (VIIDP), नागपूर हे कार्यालय ५ वर्षाची मुदत संपल्यामुळे तसेच केंद्रशासनाकडून निधी देण्याचे बंद झाल्यामुळे दिनांक ३१ मे, २०१७ पासून बंद झाले होते.

नागपूर येथे मुख्य अभियंता कार्यालय आवश्यक असल्याने नागपूर येथे मुख्य अभियंता कार्यालय नव्याने पुन:स्थापित करण्यात आले असून सदर कार्यालयाचे नामाभिधान अप्पर आयुक्त, जलसंधारण, मृद व जलसंधारण, प्रादेशिक क्षेत्र, नागपूर असे करण्यात येत आहे. या कार्यालयासाठी १७ पदांचा आकृतीबंध मंजूर करण्यात आला आहे.

१) पुणे येथील मुख्य अभियंता कार्यालय आयुक्तालयात विलिन झाल्याने पुणे येथे नवीन मुख्य अभियंता कार्यालयाची आवश्यकता असल्याने पुणे येथे नव्याने कार्यालय पुन:स्थापित करण्यात आले असून या कार्यालयाचे नामाभिधान अपर आयुक्त, जलसंधारण, मृद व जलसंधारण प्रादेशिक क्षेत्र पुणे असे करण्यात आले असून या कार्यालयासाठी १७ पदांचा आकृतीबंध मंजूर करण्यात आला आहे.

२) प्रादेशिक महसूल विभागाच्या स्तरावरील ठाणे, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती व नागपूर येथील जिल्हा जलसंधारण अधिकाऱ्यांची सहा कार्यालये पुन:स्थापित करण्यात आली असून या ६ कार्यालयांसाठी प्रत्येकी १६ पदांचा आकृतीबंध मंजूर करण्यात आला आहे.

३) गडचिरोली जिल्ह्याकरिता मृद व जलसंधारण विभागाचे एक नवीन जिल्हा जलसंधारण अधिकारी कार्यालय निर्माण करण्यात आले असून या कार्यालयासाठी १६ पदांचा आकृतीबंध मंजूर करण्यात आला आहे.

४) मृद व जलसंधारण विभाग मंत्रालय खुद्द येथे अधिक्षक अभियंता तथा पदसिद्ध उप सचिव १ पद, कार्यकारी अभियंता तथा पदसिद्ध अवर सचिव १ पद आणि उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी तथा कार्यासन अधिकारी अशी ३ पदे मंजूर करण्यात आली आहे.

५) शासन निर्णय दिनांक १ मार्च, २०१९ नुसार मृद व जलसंधारण विभागाच्या अधिपत्याखालील कार्यालये पुनर्जिवित / पुन:स्थापित केली आहेत तसेच शासन निर्णय दिनांक ३१ मे, २०१७ अन्वये मंजूर करण्यात आलेली कार्यालय रद्द/बंद करण्यात आली असून ते खालील प्रमाणे :-

अ) मुख्य दक्षता व गुणनियंत्रण अधिकारी कार्यालय, औरंगाबाद हे कार्यालय बंद करण्यात आले आहे.

आ) प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण अधिकारी कार्यालय, ठाणे नाशिक आणि अमरावती ही ३ कार्यालये बंद करण्यात आली आहेत.

६) सध्या अस्तित्वात असलेल्या १९ जिल्हा जलसंधारण अधिकारी कार्यालयातील ३० पदांचा आकृतीबंधातील सहायक भांडारपाल, वरिष्ट लिपीक, कनिष्ट लिपीक व टंकलेखक असे प्रत्येकी एक पद रद्द करून सदर कार्यालयाचा सुधारीत आकृतीबंध २६ इतक्या पदाचा निश्चित करण्यात आलेला आहे.

मृद व जलसंधारण विभागाचा संघटना तक्ता

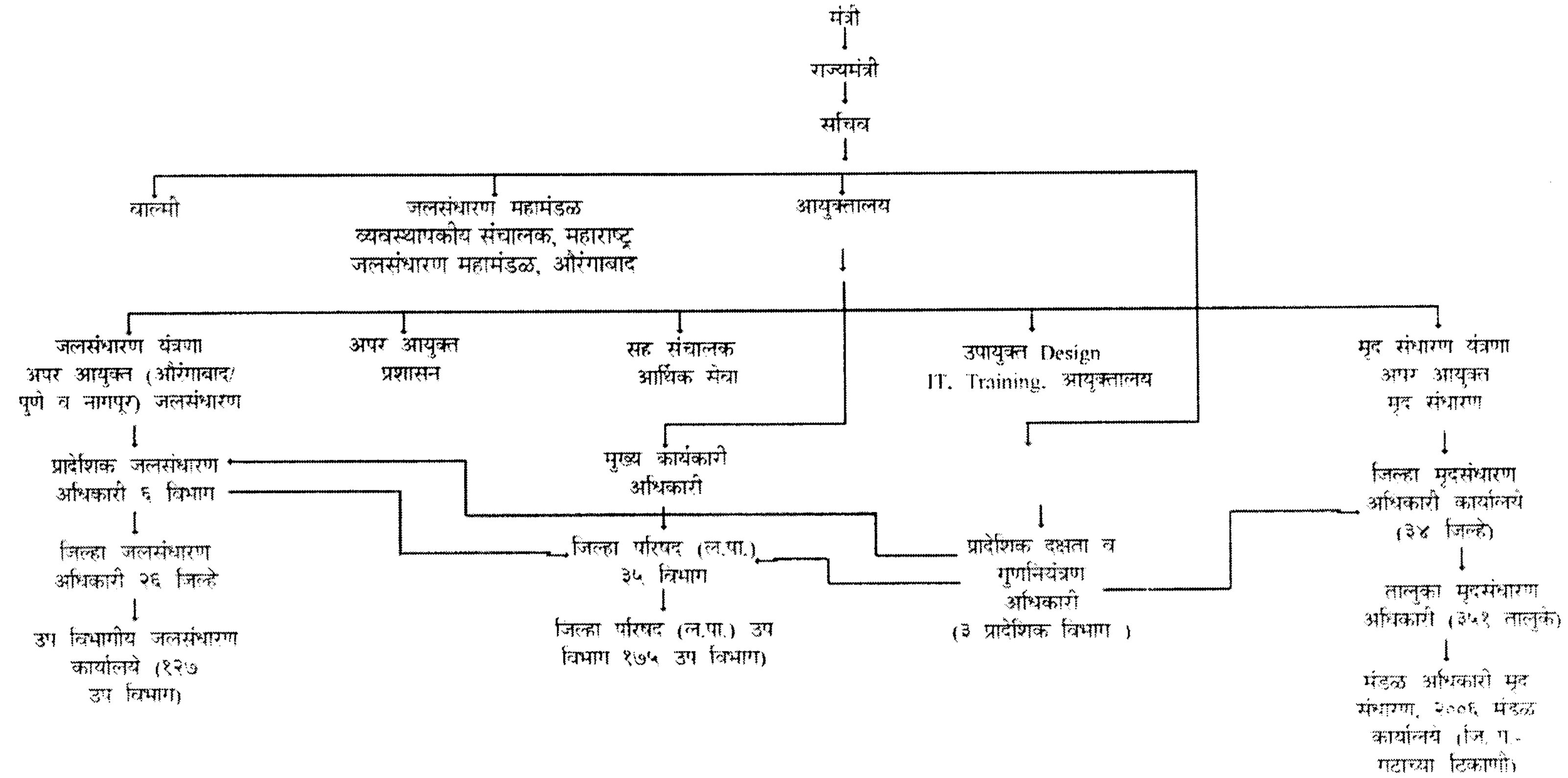

प्रधान शिर्षवार सारांश (प्रस्तावित / अंदाजित)

(रुपये हजारात)

अ. नं.	प्रधान लेखाशिर्ष	भारित दत्तमत	प्रत्यक्ष खर्च सन २०१९-२० एकूण	अर्थसंकल्प अंदाज सन २०२०-२१ एकूण	सुधारित अंदाज २०२०-२१ एकूण	अर्थसंकल्पीय अंदाज २०२१-२०२२ एकूण
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)
	ए-महसूली लेख्यावरील खर्च					
१.	२०४९, व्याजप्रदाने	भारित	.. ३०००	.. ६	६	६
		दत्तमत	.. ..	.. ..	..	..
२.	२२३५, सामाजिक सुरक्षा व कल्याण	भारित	.. ..	.. ..	..	..
		दत्तमत	.. १८०	.. १००००	२४०	५०००
३.	२४०२, मृद व जलसंधारण	भारित	.. ..	.. ..	..	..
		दत्तमत	.. ३१५२८०१	.. ४०५५१९८	३४३४८०६	४०६२०१२
४.	२४०६, वनीकरण व वन्यजीवन	भारित	.. ..	.. ..	..	..
		दत्तमत	.. २२९७	.. २००००	२	..
५.	२७०२, लहान पाटबंधारे	भारित	.. ..	.. ..	..	..
		दत्तमत	.. ५६५९४८	.. १००९०९५	६३०६९९	२४९१८१०
६.	३४५१, सेक्रेटरीएट - आर्थिक सेवा	भारित	.. ..	.. ..	..	..
		दत्तमत	.. ८२१६१	.. १२४६१	८६९४१	१४५८४९
	एकूण ए-महसूली लेख्यावरील खर्च	**भारित**	**.. ३०००**	**.. ६**	**६**	**६**
		दत्तमत	**.. ३८०३३८७**	**.. ५१८६७५४**	**४१५२६८८**	**६७०४६७१**
	एकूण		**.. ३८०६३८७**	**.. ५१८६७६०**	**४१५२६९४**	**६७०४६७७**
	बी-भांडवली लेख्यावरील खर्च					
७.	४४०२, मृद व जलसंधारणावरील भांडवली खर्च	भारित	.. ..	.. ..	..	..
		दत्तमत	.. ७४८१५६४	.. १९५९८७०१	१७६५००५१	१८२४०७०१
८.	४७०२, लहान पाटबंधारे	भारित	.. ..	.. ..	..	..
		दत्तमत	.. ७५४५३३	.. ९३७७०००	७०३२७५०	९७९११००
	एकूण बी-भांडवली लेख्यावरील खर्च	**भारित**	**.. ..**	**.. ..**	**..**	**..**
		दत्तमत	**.. ८२३६०९७**	**.. २८९७५८०१**	**२४६८२८०१**	**२८०३१८०१**
	एकूण		**.. ८२३६०९७**	**.. २८९७५८०१**	**२४६८२८०१**	**२८०३१८०१**
	सी-ऋण शिर्षाखालील खर्च					
९.	६००३, राज्यशासनाचे देशांतर्गत ऋण	भारित	.. ६६६६७	.. १	१	१
		दत्तमत	.. ..	.. ..	..	..
१०.	७६१०, शासकीय कर्मचारी इत्यादींना कर्जे	भारित	.. ..	.. ..	..	..
		दत्तमत	.. ९४००	.. २५४००	६३५०	२५४००
	एकूण सी-ऋण शिर्षाखालील खर्च	**भारित**	**.. ६६६६७**	**.. १**	**१**	**१**
		दत्तमत	**.. ९४००**	**.. २५४००**	**६३५०**	**२५४००**
	एकूण		**.. ७६०६७**	**.. २५४०१**	**६३५१**	**२५४०१**
	स्थूल बेरीज-मृद व जलसंधारण विभाग	**भारित**	**.. ६९६६७**	**.. ७**	**७**	**७**
		दत्तमत	**.. १२०४८८८४**	**.. ३४१८७८५५**	**२८८४१८३९**	**३४७६१८७२**
	एकूण		**.. १२११८५५१**	**.. ३४१८७८६२**	**२८८४१८४६**	**३४७६१८७९**

तक्ता क्रमांक १

मृद व जलसंधारण विभागाच्या आस्थापनेवरील जलसंधारण यंत्रणेतील अधिकारी व कर्मचारी वर्ग विषयक गोषवारा

अ.क्र.	संवर्ग पद	वेतनश्रेणी व ग्रेड वेतन (वेतनश्रेणी ६ व्या वेतन आयोगानुसार)	पद संख्या
राजपत्रित अधिकारी गट-अ			
१.	आयुक्त, मृद व जलसंधारण	भा. प्र. से. संवर्ग पद	१
२.	अप्पर आयुक्त (जलसंधारण)	एस-२९ : १३११००-२१६६००	३
३.	अप्पर आयुक्त (प्रशासन)	एस-२९ : १३११००-२१६६००	१
४.	मुख्य अभियंता तथा पदसिद्ध सह सचिव	एस-२९ : १३११००-२१६६००	१
५.	अधिक्षक अभियंता तथा पदसिद्ध उप सचिव	एस-२९ : १३११००-२१६६००	१
६.	प्रादेशिक जलसंधारण अधिकारी	एस-२५ : ७८८००-२०९२००	६
७.	प्रादेशिक दक्षता व गुण नियंत्रण अधिकारी	एस-२५ : ७८८००-२०९२००	३
८.	कार्यकारी अभियंता तथा पदसिद्ध अवर सचिव	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
९.	उप आयुक्त (प्रशासन)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
१०.	उप आयुक्त (वित्त)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
११.	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी/ उप आयुक्त (जलसंधारण)	एस-२३-६७७००-२०८७००	५
१२.	सह संचालक (आर्थिक सेवा)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
१३.	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी	एस-२३-६७७००-२०८७००	२८
१४.	उप आयुक्त दक्षता व गुणनियंत्रण (जलसंधारण)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
१५.	उप विभागीय अभियंता तथा पदसिध्द कार्यासन अधिकारी	एस-२०-५६१००-१७७५००	१
१६.	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी/सहाय्यक आयुक्त	एस-२०-५६१००-१७७५००	७
१७.	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी/ सहाय्यक प्रादेशिक जलसंधारण अधिकारी	एस-२०-५६१००-१७७५००	६
१८	सहाय्यक गुणनियंत्रण अधिकारी (जलसंधारण)	एस-२०-५६१००-१७७५००	३
१९	सहाय्यक जिल्हा जलसंधारण अधिकारी	एस-२०-५६१००-१७७५००	३०
२०.	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी	एस-२०-५६१००-१७७५००	१२७
राजपत्रित अधिकारी गट-ब			
२१.	लेखाधिकारी वर्ग-२	एस-१६-४४९००-१४२४००	२७
२२.	प्रशासकिय अधिकारी	एस-१५ : ४१८००-१३२३००	१
२३.	जलसंधारण अधिकारी	एस-१५ : ४१८००-१३२३०० एस-१४-३८६००-१२२८००	१०८
अराजपत्रित कर्मचारी गट-क			
२४.	संशोधन अधिकारी	एस-१५ : ४१८००-१३२३००	३
२५.	उच्च श्रेणी लघुलेखक (स्वीय सहाय्यक)	एस-१५ : ४१८००-१३२३००	९

अ.क्र.	संवर्ग पद	वेतनश्रेणी व ग्रेड वेतन (वेतनश्रेणी ६ व्या वेतन आयोगानुसार)	पद संख्या
२६.	अधीक्षक	एस-१४-३८६००-१२२८००	९
२७.	सहाय्यक लेखाधिकारी	एस-१४-३८६००-१२२८००	४
२८.	वरिष्ठ तांत्रिक सहाय्यक	एस-१४-३८६००-१२२८००	४
२९.	कार्यालयीन अधीक्षक	एस-१३-३५४००-११२४००	४०
३०.	विभागीय लेखापाल	एस-१३-३५४००-११२४००	१
३१.	कनिष्ट तांत्रिक सहाय्यक	एस-१०-२९२००-९२३००	६
३२.	भांडारपाल	एस-१०-२९२००-९२३००	२३
३३.	आरेखक	एस-१०-२९२००-९२३००	२३
३४.	सहाय्यक आरेखक	एस-८-२५५००-८११००	६
३५.	वरिष्ठ लिपीक	एस-८-२५५००-८११००	२३६
३६.	सहाय्यक भांडारपाल	एस-६-१९९००-६३२००	४
३७.	मंडळ अधिकारी जलसंधारण	एस-८-२५५००-८११००	१२७
३८.	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	१५७
३९.	कनिष्ट लिपीक	एस-६-१९९००-६३२००	३९४
४०.	टंकलेखक/लिपीक टंकलेखक/	एस-६-१९९००-६३२००	१९८
४१.	वाहन चालक	एस-६-१९९००-६३२००	१७४
गट-ड			
४२.	दप्तरी	एस-३ : १६६००-५२४००	१
४३.	नाईक	एस-३ : १६६००-५२४००	२४
४४.	शिपाई	एस-१ : १५०००-४७६००	३९९
४५.	चौकीदार	एस-१ : १५०००-४७६००	१५७
		एकूण	**३१६३**

तक्ता क्रमांक २

मृद व जलसंधारण विभागाच्या आस्थापनेवरील जिल्हा परिषद (ल. पा.) यंत्रणेतील अधिकारी व कर्मचारी वर्ग विषयक गोषवारा

अ.क्र.	संवर्ग पद	वेतश्रेणी व ग्रेड वेतन (वेतनश्रेणी ६ व्या वेतन आयोगानुसार)	पद संख्या
राजपत्रित अधिकारी गट-अ			
१.	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी जि. प. (ल. पा.)	एस-२३-६७७००-२०८७००	३५
२.	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी जि. प. (ल. पा.)	एस-२०-५६१००-१७७५००	२१०
राजपत्रित अधिकारी गट-ब			
३.	जलसंधारण अधिकारी जि. प. (ल. पा.)	एस-१५-४१८००-१३२३०० एस-१४-३८६००-१२२८००	१०१५
अराजपत्रित कर्मचारी गट-क			
४.	अधीक्षक	एस-१३-३५४००-११२४००	३५
५.	विभागीय लेखापाल	एस-१३-३५४००-११२४००	३५
६.	आरेखक	एस-१०-२९२००-९२३००	३५
७.	वरिष्ठ सहाय्यक लेखा	एस-८-२५५००-८११००	३५
८.	वरिष्ठ लिपीक	एस-८-२५५००-८११००	२१०
९.	स्थापत्य अभियांत्रिकी सहाय्यक	एस-८-२५५००-८११००	१७५
१०.	कनिष्ट आरेखक	एस-८-२५५००-८११००	३५
११	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	१७५
१२.	कनिष्ट लिपीक	एस-६-१९९००-६३२००	४५५
१३.	वाहन चालक	एस-६-१९९००-६३२००	२१०
गट-ड			
१४.	परिचर (शिपाई)	एस-१ : १५०००-४७६००	४२०
१५.	परिचर (चौकीदार)	एस-१ : १५०००-४७६००	२१०
	एकूण		**३२९०**

जलसंधारण विभाग

योजना

जलसंधारण विभागाची कार्ये :

मृद व जलसंधारण विभागामार्फत ० ते ६०० हेक्टर सिंचन क्षमतेच्या जलसंधारणाच्या खालील प्रकारच्या प्रकल्पांचे सर्वेक्षण व अन्वेषण, भूसंपादन, बांधकाम व देखभाल/दुरूस्ती इत्यादी कार्ये राज्य एकत्रित निधी (शासन) निधी, महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळ भागभांडवल, जिल्हा नियोजन समिती निधी व जिल्हापरिषद निधी इत्यादी विविध आर्थिक स्त्रोतांमधून हाती घेण्यात येतात. यामध्ये प्रामुख्याने खालील योजनांचा समावेश आहे.

१) लघु पाटबंधारे योजना

२) कोल्हापूर पद्धतीचे बंधारे

३) साठवण बंधारे

४) पाझर तलाव

५) गाव तलाव

६) लघुसिंचन तलाव

७) गेटेड सिमेंट बंधारे

८) सिमेंट नाला बांध

९) वळवणीचे बंधारे

१०) उपसा जलसिंचन योजना (फक्त आदिवासी क्षेत्राकरिता)

११) माजी मालगुजारी तलावांचे पुनर्बांधणी व मजबुतीकरण (कार्यक्रम)

१२) लघु पाटबंधारे योजनांची प्रगणना

१३) उथळ कूपनलीका

१४) नाला सरळीकरण योजना

१५) क्षारपड जमिनीचा विकास

अ) राज्य पुरस्कृत योजना :

१) लघु सिंचन (जलसंधारण) प्रकल्पाचे सर्वेक्षण योजना --

कोणताही प्रकल्प हाती घेण्यापुर्वी त्याबाबतची तांत्रिक व्यवहार्यता तपासण्यासाठी क्षेत्रिय यंत्रणांकडून स्थळ तपासणीद्वारे प्राथमिक सर्वेक्षण करण्यात येते. त्याद्वारे सविस्तर अंदाजपत्रके तयार होवून प्रकल्पाच्या प्रत्यक्ष उभारणी संदर्भातील पुढील कार्यवाही करण्यात येते. सदर योजनेखाली ० ते १०० व १०१ ते २५० हे.सिं.क्ष. च्या प्रकल्पांकरिता अनुक्रमे २७०२ ९२०१ व २७०२ ९२१९ या लेखाशिर्षाखाली निधीचे वितरण करण्यात येते. त्यानुषंगाने मागील ५ वर्षातील अर्थसंकल्पीत निधी व प्रत्यक्ष खर्च याची माहिती खालीलप्रमाणे आहे.

(रुपये लाखात)

लेखाशिर्ष २७०२ ९२०१ (० ते १०० हे.सिं.क्ष.)		
वर्ष	उपलब्ध निधी	खर्च
२०१५-१६	१७१५.००	२७९.३५
२०१६-१७	८००.००	७२१.४८
२०१७-१८	२२३६.३८	२२२९.७७
२०१८-१९	६४०.००	६४०.००
२०१९-२०	४८०.००	४५३.८१

(रुपये लाखात)

लेखाशिर्ष २७०२ ९२१९ (१०१ ते २५० हे.सिं.क्ष.)		
वर्ष	उपलब्ध निधी	खर्च
२०१५-१६	७३५.००	५८७.७२
२०१६-१७	८००.००	६१९.०८
२०१७-१८	७५६.७०	७२४.८७
२०१८-१९	६४०.००	६४०.००
२०१९-२०	४८०.००	४६१.०९

सर्वेक्षण निधी मागणी प्रस्ताव कार्यपद्धती, त्यासोबत सादर करावयाची कागदपत्रे आणि प्रपत्रे इ. बाबी दिनांक ९ ऑगस्ट, २०१६ च्या शासन पत्रान्वये निर्धारीत करण्यात आली असुन त्यानुसार प्राप्त होणाऱ्या परिपूर्ण प्रस्तावांच्या निधी वितरणासाठी विचार करण्यात येतो.

सन २०२०-२१ मध्ये ० ते १००, १०१ ते २५० आणि २५१ ते ६०० हे.सिं.क्ष. प्रकल्पांच्या सर्वेक्षणाकरिता अनुक्रमे रु. ३०.०० कोटी, रु. १०.०० कोटी व रु. ५.०० कोटी निधी अर्थसंकल्पीत केला आहे.

----

२) नवीन प्रकल्पांची उभारणी व प्रगतीपथावरील प्रकल्प पूर्ण करण्याची योजना --

वरीलप्रमाणे सर्वेक्षणाची कार्यवाही पूर्ण झाल्यानंतर सफल ठरलेले प्रकल्प तांत्रिक व प्रशासकीय मान्यतेद्वारे हाती घेण्यात येतात. त्यानुसार झालेल्या कामांना निधी देण्यासाठी ० ते १०० हे.सिं.क्ष. व १०१ ते २५० हे.सिं.क्ष. प्रकल्पांकरिता अनुक्रमे ४७०२ ए ०१९ व ४७०२ ए ०२८ या लेखाशिर्षाखाली निधीचे वितरण करण्यात येते. त्यानुषंगाने मागील ५ वर्षातील अर्थसंकल्पीत निधी व प्रत्यक्ष खर्च याची माहिती खालीलप्रमाणे आहे.

(रुपये लाखात)

लेखाशिर्ष ४७०२ ए ०१९ (० ते १०० हे.सिं.क्ष.)		
वर्ष	उपलब्ध निधी	खर्च
२०१५-१६	८४४२.००	१०४.६८
२०१६-१७	२०००.००	४६०.२६
२०१७-१८	२०३९.००	१८३९.०९
२०१८-१९	५०००.००	२१८२.५१
२०१९-२०	६६००.००	४३८१.५७

(रुपये लाखात)

लेखाशिर्ष ४७०२ ए ०२८ (१०१ ते २५० हे.सिं.क्ष.)		
वर्ष	उपलब्ध निधी	खर्च
२०१५-१६	१८९३२.००	५९९८.४१
२०१६-१७	७५००.००	६३२६.२१
२०१७-१८	५२०५.९२	५२०४.९५
२०१८-१९	८०००.००	२८४१.९३
२०१९-२०	२४००.००	१३४४.७४

० ते १०० हे.सिं.क्ष. चे प्रकल्प शासनासह जिल्हा परिषदा आणि जलसंधारण महामंडळ यांचेकडून आणि १०१ ते २५० हे.सिं.क्ष. चे प्रकल्प शासन व महामंडळ निधीतून राबविण्यात येतात. त्यापैकी शासन मान्यतेच्या प्रकल्पांच्या निधी मागणी प्रस्तावांसाठी प्रपत्रे व मार्गदर्शक सूचना दिनांक ३१ जुलै, २०१४ च्या शासन पत्रान्वये निर्गमित करण्यात आली आहेत. यामध्ये बांधकाम आणि भूसंपादन या बाबी अंतर्भूत असून भूसंपादनाचे दायित्व सर्वोच्च प्राधान्याने अदा करण्यासाठी शासनाने खालीलप्रमाणे कार्यवाही केली आहे.

अ) शासनाच्या नियोजन विभागाकडून जिल्हा वार्षिक योजना (सर्वसाधारण) "भूसंपादन" ह्या बाबीचा अंतर्भाव करण्यात आला आहे. त्यामुळे जिल्हास्तरीय प्रकल्पांच्या भूसंपादनाकरिता DPDC कडून निधी उपलब्ध होत आहे.

आ) प्रकल्पांच्या भूसंपादनाचा निधी त्वरेने वितरीत करता येणे शक्य व्हावे यासाठी सदरच्या वाढीव खर्चाला सक्षम अधिकाऱ्याकडून कार्योत्तर सुधारीत प्रशासकीय मान्यता घेण्याच्या अधीन न्यायालयीन प्रकरणातील भूसंपादन मोबदला अदा करण्याचा निर्णय दि. ८ फेब्रुवारी, २०१९ रोजी घेण्यात आला होता.

हिंगोली जिल्ह्यातील सिंचनाचा अनुशेष १५१६० हेक्टर आहे. त्यापैकी ६७८५ हेक्टर अनुशेष निर्मुलन जलसंधारण विभागाकडे सोपविण्यात आले आहे. त्यासाठी सन २०१७-१८ पासून राज्यपाल महोदयांकडून विशेष निधी उपलब्ध करून देण्यात येत आहे. त्यानुसार सन २०२०-२१ मध्ये रु. ७०.३३ कोटी निधी प्राप्त झाला आहे.

सन २०२०-२१ मध्ये ० ते १००, १०१ ते २५० आणि २५१ ते ६०० हे.सिं.क्ष. प्रकल्पांकरिता अनुक्रमे रु. २७०.०० कोटी, रु. १००.०० कोटी आणि रु. ७५.०० कोटी एवढी तरतूद करण्यात आली आहे.

----

३) जलसंधारण महामंडळ --

१. महामंडळाची स्थापना :

महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळाची स्थापना दि. २२ ऑगस्ट, २००० रोजी झालेली असून महामंडळाचे मुख्यालय औरंगाबाद येथे आहे.

२. महामंडळाचा उद्देश :

महामंडळ स्थापनेचा मुख्य उद्देश राज्यातील ६०० हेक्टर पर्यंतच्या सिंचन क्षमतेचे लघु पाटबंधारे प्रकल्प, पाणलोट व मृदसंधारण आणि सामाजिक वनीकरण, इत्यादी कामांचे प्रचालन, प्रवर्तन आणि शीघ्र विकास व नियमन करणे हा आहे.

३. महामंडळाची रचना :

महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळ अधिनियम २००० चे कलम ४(१) अन्वये महामंडळात खालील सदस्यांचा समावेश आहे.

१. मा. मृद व जलसंधारण मंत्री	पदसिद्ध अध्यक्ष
२. मा. मृद व जलसंधारण राज्यमंत्री	उपाध्यक्ष
३. मा. कृषिमंत्री	पदसिद्ध सदस्य
४. मा. जलसंपदा मंत्री	पदसिद्ध सदस्य
५. व्यवस्थापकीय संचालक	पदसिद्ध सचिव
६. शासनाचे प्रधान सचिव/सचिव/संचालक असे एकूण ९ सदस्य	सदस्य
७. शासनाने नामनिर्देशित करावयाचे विधानसभेतून ५ सदस्य	सदस्य
८. शासनाने नामनिर्देशित करावयाचे विधानपरिषदेतून २ सदस्य	सदस्य
९. शासनाने नामनिर्देशित करावयाचे पाटबंधारे क्षेत्रातील व आर्थिक क्षेत्रातील प्रत्येकी एक असे २ सदस्य	सदस्य

वरील सदस्यांव्यतिरिक्त दिनांक १० ऑगस्ट, २०१८ रोजी मा. राज्यपालांनी संमती दिलेला सन २०१८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५२ नुसार महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळ अधिनियम २००० यात आणखी सुधारण करुन,

१) जलसंधारण व मृदसंधारण क्षेत्राची विशेष माहिती व प्रत्यक्ष अनुभव असलेला तसेच लोकसहभागातून हाती घेण्यात आलेल्या जलसंधारण कामांचा अनुभव असलेला राज्य शासनाने नामनिर्देशित करावयाचा एक सदस्य-उपाध्यक्ष असे आणखी एक उपाध्यक्ष पद वाढविण्यात आलेले आहे.

२) पाटबंधारे क्षेत्राची विशेष माहिती व प्रत्यक्ष अनुभव असलेले राज्य शासनाने नामनिर्देशित करावयाचे सदस्य एक ऐवजी दोन करण्यात आल्याने उपरोक्त सदस्यांच्या यादीमधील क्रमांक नऊ येथील एकूण सदस्य संख्या तीन करण्यात आली आहे.

(अधिनियमाची प्रत वित्तीय तक्ते व शासन निर्णय विवरणपत्रांमध्ये ठेवण्यात आली आहे.)

४. कार्यकारी समिती :

अधिनियमातील कलम ५ व महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळ सुधारणा अधिनियम २००१ (क २०) अनुसार महामंडळाच्या कार्यकारी समितीत खालील सदस्यांचा समावेश आहे.

१) महामंडळाचे अध्यक्ष
२) महामंडळाचे उपाध्यक्ष
३) महामंडळाचे व्यवस्थापकीय संचालक
४) अपर आयुक्त, जलसंधारण, औरंगाबाद
५) अपर आयुक्त, मृदसंधारण, औरंगाबाद
६) संचालक, सामाजिक वनीकरण, पुणे
७) महामंडळाचे मुख्य लेखा व लेखापरीक्षा अधिकारी

असे एकूण ७ सदस्य आहेत

५. लेखाविषयक धोरण :

महामंडळाने रोख लेखा पद्धतीची प्रणाली अवलंबिली आहे. महामंडळामार्फत केली जाणारी कामे ही महाराष्ट्र सार्वजनिक बांधकाम नियम पुस्तिका व संहिता तसेच मृद व जलसंधारण विभागाने निर्देशित केल्यानुसार आणि जलसंपदा विभागाने निर्गमित केलेल्या शासन निर्णयानुसार केली जातात.

६. निधीची उपलब्धता :

महामंडळास मुख्यत्वे निधी उपलब्धता ही शासकीय अंशदानातून होते. शासनाकडून अंशदानाच्या स्वरूपात रु. २४९०.७९ कोटी निधी मार्च, २०२० पर्यंत प्राप्त झालेला आहे.

७. केलेल्या कामाचा तपशील :

महामंडळाने पूर्ण केलेल्या व प्रगतीपथावरील योजना तसेच प्रलंबित दायित्व व निर्मित सिंचन क्षमता खालीलप्रमाणे आहे --

अ. क्र.	योजनांचा तपशील	योजनांची संख्या	प्रलंबित दायित्व (रु. कोटीत)	सिंचन क्षमता (हेक्टर)
१.	पूर्ण झालेल्या योजना (मार्च, २०१९ अखेर)	२१६९	७६.३०	८८१७६
२.	प्रगतीपथावरील योजना (ऑक्टोबर, २०१९ अखेर)	२५४४	२८३६.०९	९४९५४
	एकुण	४७१३	२११६.०२	१८३१३०

या व्यतिरिक्त आदिवासी विकास विभागाकडून प्राप्त होणाऱ्या निधीतून पूर्ण करावयाच्या ६ योजना प्रगतिपथावर आहेत. या योजनांचे निव्वळ कामासाठीचे दायित्व रु. १०३.३१ कोटी आहे या योजनामुळे १०७० हे सिंचन क्षमता निर्माण होणार आहे.

त्याचप्रमाणे गडचिरोली, वाशिम, नंदूरबार व उस्मानाबाद या चार आकांक्षित जिल्ह्यात विशेष विकास कार्यक्रमांतर्गत ३३१ एफ आर पी द्वारयुक्त बंधारे योजनांना प्रशासकीय मान्यता देण्यात आली आहे. या कामांसाठी वेगळा निधी उपलब्ध करून देण्यात येणार आहे. या योजनांचा निव्वळ कामाकरिता उर्वरित किंमत रु. २५५.८६ कोटी आहे. आतापर्यंत पूर्ण झालेल्या एकुण २१६९ योजनांच्या माध्यमातून ८८१७६ हेक्टर एवढी सिंचन क्षमता निर्मिती झालेली असून पूर्ण झालेल्या प्रकल्पासाठी (ऑक्टोबर, २०२० अखेर) रु. ७९.३० कोटीची आवश्यकता आहे. तसेच प्रगतीपथावरील योजनांची एकुण संख्या २५४४ असून त्यासाठी लागणारा निधी रु. २८३६.९० कोटी एवढा आहे. व यातून निर्मित होणारी सिंचन क्षमता ९४९५४ हेक्टर एवढी आहे.

----

४) पूर्ण झालेल्या प्रकल्पांचे परिरक्षण व दुरूस्ती योजना --

सन १९७२ च्या दुष्काळानंतर राज्यात मोठ्या प्रमाणावर ० ते १०० हे.सि.क्ष. च्या लघु सिंचन प्रकल्पांची उभारणी करण्यात आली आहे. मात्र सुयोग्य स्थळाअभावी राज्यातील १०१ ते २५० हे.सि.क्ष. प्रकल्पांची संख्या कमी आहे. प्रकल्प पूर्णत्वाच्या सर्वसाधारण १० वर्षानंतर प्रकल्पाची दुरूस्ती अनुज्ञेय आहे. त्यासाठी ० ते १०० हे.सि.क्ष. व १०१ ते २५० हे.सि.क्ष. प्रकल्पांकरिता अनुक्रमे ४७०२ ए०४६ व ४७०२ ए ०५५ या लेखाशिर्षाखाली निधीची तरतूद करण्यात येते. त्यानुषंगाने योजनांखालील मागील ५ वर्षातील प्राप्त निधी व प्रत्यक्ष खर्च याची माहिती खालीलप्रमाणे आहे.

(रुपये लाखात)

लेखाशिर्ष ४७०२ ए ०४६ (० ते १०० हे.सि.क्ष.)		
वर्ष	उपलब्ध निधी	खर्च
२०१५-१६	१०८०.००	१०५९.६६
२०१६-१७	१२००.००	१२००.००
२०१७-१८	९१२.२५	९०९.३०
२०१८-१९	१०००.००	५५२.००
२०१९-२०	६.००	१०४.७५

(रुपये लाखात)

लेखाशिर्ष ४७०२ ए ०५५ (१०१ ते २५० हे.सिं.क्ष.)		
वर्ष	उपलब्ध निधी	खर्च
२०१५-१६	०.००	०.००
२०१६-१७	१८.७७	१८.७७
२०१७-१८	१५८.४६	१५८.४५
२०१८-१९	३००.००	३९.८३
२०१९-२०	१८०.००	०.८०

* परिरक्षण व दुरुस्ती योजनेखाली निधी मागणी प्रस्तावाची कार्यपद्धती शासनाने दिनांक ७ नोव्हेंबर, २०१३ च्या परिपत्रकान्वये निर्धारित केली आहे. त्यानुसार प्राप्त होणाऱ्या व परिपूर्ण कामांसाठी निधीचे वितरण करण्यात येते.

* सन २०२०-२१ मध्ये ० ते १०० आणि १०१ ते २५० हे.सि.क्ष. २५१ ते ६०० हे.सि.क्ष. प्रकल्पांच्या परिरक्षण व दुरुस्ती करिता अनुक्रमे रु. ४००.०० कोटी, रु. ५०.०० कोटी आणि रु. ५०.०० लक्ष एवढी तरतूद करण्यात आली आहे.

----

५) मुख्यमंत्री जलसंवर्धन योजना : योजनेच स्वरुप :

सिंचनातून समृद्धी साधण्यासाठी सिंचन प्रकल्प कार्यक्षम पद्धतीने कार्यरत राहणे आवश्यक आहे. जलसंधारण यंत्रणेमार्फत विकेंद्रित व सर्वदूर भागात संपूर्ण राज्यात पाणी साठे निर्माण केलेले आहेत. या योजनांचा मोठ्या प्रमाणावर फायदा शेती करिता संरक्षित सिंचन व पाणीपुरवठा योजनांना झालेला आहे.

मागील ३५ ते ४० वर्षात दुष्काळ निवारणार्थ रोजगार हमी योजना व इतर योजनेच्या माध्यमातून विभागाच्या अधिपत्याखालील ० ते १०० हेक्टर, १०१ ते २५० हेक्टर व २५१ ते ६०० हेक्टर या सिंचन क्षमतेच्या एकूण ९०००० जलस्त्रोतांची निर्मिती करण्यात आलेली आहे. या जलस्त्रोतांची नियमित देखभाल व दुरुस्ती न झाल्यामुळे त्यांचा पूर्ण कार्यक्षमतेने वापर करण्यात येत नाही. अशा पुर्ण झालेल्या योजनांपैकी सुमारे ७९१६ करुन जलसाठा व सिंचन क्षमता पुनर्स्थापित करणे आवश्यक आहे. या योजनांचे पुनरुज्जीवन केल्यास पूर्ण क्षमतेने जलसाठा व सिंचन क्षमता पुनर्स्थापित होवून शेतकऱ्यांना संरक्षित सिंचनाकरिता पाणी उपलब्ध होईल. सबब मृद व जलसंधारण विभागाच्या अधिपत्याखालील असलेल्या जलस्त्रोतांची विशेष दुरुस्ती करुन सिंचन क्षमता पुनर्स्थापित Restoration करण्याकरिता "मुख्यमंत्री जलसंवर्धन कार्यक्रम" राबविण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन आहे.

मुख्यमंत्री जलसंवर्धन योजना अंतर्गत विभागाच्या अधिपत्याखालील ० ते १०० हेक्टर, १०१ ते २५० हेक्टर व २५१ ते ६०० हेक्टर या सिंचन क्षमतेच्या एकूण ९०००० योजनांपैकी ७९१६ जलसंधारण उपचार बांधकामांची सन २०२०-२१, २०२१-२२ व सन २०२२-२३ या तीन वर्षात प्रकल्पाचे धोकादायक स्थितीचे तीन टप्प्यात प्राधान्यक्रम ठरवून विशेष दुरुस्ती करण्याचे नियोजन आहे. सदर विशेष दुरुस्तीमुळे ८,०६,९८५ सघमी पाणीसाठा पुनर्स्थापित होणार असून त्यायोगे १,६६,९८४ हेक्टर इतके संकल्पित सिंचन पुनर्स्थापित होणार आहे. सदर जलसंधारण बांधकाम दुरुस्तीसाठी रु. १३४०.७५ कोटी चा आराखडा प्रस्तावित आहे.

६) जुन्या मालगुजारी तलावांची पुनर्बांधणी व मजबुतीकरण (कार्यक्रम) :

सर्वसाधारणत: ३०० वर्षांपूर्वी पूर्व विदर्भात ६७३४ मा. मा. तलाव बांधण्यात आले आहेत. त्यापैकी जवळपास १७४६ तलावांची दुरुस्ती यापूर्वी विविध योजनांखाली पूर्ण करण्यात आली आहे. उर्वरित मा. मा. तलावाची विशेष दुरुस्ती व पुनर्जीवन करण्याचा निर्णय शासनाने दिनांक १६ मे, २०१६ च्या आदेशान्वये घेतला आहे. त्यानुसार आतापर्यंत दिलेल्या रु. १७०.८५ कोटी निधीद्वारे १७७३ तलावांची कामे पूर्ण झाली आहेत.

त्याशिवाय १९५५ कामांना प्रशासकीय मान्यता देण्यात आल्या असून त्यामधील ८४४ कामे हाती घेण्याचे नियोजन आहे. त्यासाठी सन २०१९-२० मध्ये रुपये ४.०० कोटी निधी अर्थसंकल्पीत आहे. सन २०२०-२१ मध्ये रु. १०.०० कोटीची तरतूद करण्यात आली आहे.

७) जल व भूमी व्यवस्थापन संस्था (वाल्मी) :

* महाराष्ट्र शासनाने जलसंपदा विभागातील जल व्यवस्थापन व लाभक्षेत्र विकासाशी संबंधित अधिकारी तसेच लाभधारक शेतकरी या सर्वांना जल व भूमी व्यवस्थापनाच्या अद्यावत प्रशिक्षण देण्याकरीता सन १९८० साली औरंगाबाद येथे **जल व भूमी व्यवस्थापन संस्था (वाल्मी)** स्थापन केली आहे.
* वाल्मी ही महाराष्ट्र शासनाच्या जलसंपदा विभागाने पुरस्कृत केलेली स्वायत संस्था आहे. सोसायटी ॲक्ट १८६० व बॉम्बे पब्लिक ट्रस्ट १९५० अन्वये **वाल्मी संस्थेची सोसायटी म्हणून** नोंदणी झालेली आहे.
* वाल्मी संस्था गेल्या ३६ वर्षापासून सिंचन प्रकल्पाच्या संदर्भात पाणी व जमिनीच्या व्यवस्थापनाच्या प्रशिक्षण विषयक गरजा पूर्ण करण्याचे मुख्य काम करीत आहे. प्रशिक्षण, प्रबोधन व संशोधन त्रिसूत्रीवर संस्थेची खालील उद्दीष्टे निश्चित केलेली आहेत.

  १) जलसंपदा व कृषी विभागातील सिंचन व्यवस्थापन आणि भू-विकासाची कार्य करणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना आंतरशास्त्रीय स्वरूपाचे सेवाअंतर्गत प्रशिक्षण देणे.

  २) सिंचन क्षेत्राच्या लाभक्षेत्रात कृषी व उपयोजित संशोधन करणे.

  ३) सल्लासेवा, शिक्षण साहित्याची निर्मिती, परिसंवाद / चर्चासत्रे आणि शेतकरी वर्गाचे आयोजन करणे.

* संस्थेचा लौकीक व संस्थेचे साध्य अहवाल विचारात घेऊन, राज्य शासनाने शासन निर्णय (साप्रवि) क्रमांक टीआरएन-०९/प्र.क्र.३९/०९/१२ अ दिनांक २३ सप्टेंबर, २०११ अन्वये संस्थेला प्रशिक्षण संस्था म्हणून घोषित केले आहे. जलसंपदा विभागाने सोसायटी स्थापन करतेवेळी तसेच नियामक मंडळाने संस्थेला आर्थिक स्वायत्तता व्यतिरिक्त अन्य सर्व प्रकरणात स्वायत्तता दिली आहे.
* केंद्र शासनाच्या जल संसाधन मंत्रालयाने निश्चित केलेले उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी देशात एकूण १४ वाल्मी संस्था स्थापित आहेत. वाल्मी, महाराष्ट्र ही देशातील पहिली वाल्मी संस्था असून संस्थेने केलेल्या कामाची दखल घेत केंद्र शासनाने वाल्मी महाराष्ट्राकडे पथदर्शी (Pilot) वाल्मी म्हणून केंद्र शासन तसेच अन्य राज्य शासनाकडून पाहिली जाते.

* केंद्र शासनानेही संस्थेचे १९८० पासूनचे संशोधन व प्रशिक्षण क्षेत्रातील कार्याची नोंद घेतली आहे. आगामी काळात जलसाक्षरता विषयक सर्व घटकांचे प्रशिक्षणासाठी केंद्र शासनाचे **"पेय जल व स्वच्छता मंत्रालयाकडील"** दिनांक १० जून, २०१६ च्या निर्देशानुसार संस्थेची Pilot project म्हणून निवड केली आहे.

* सद्य:स्थितीत वाल्मी ही संस्था मोठ्या जलाशयाद्वारे कालवा वितरण प्रणालीद्वारे लाभक्षेत्रातील जल व भूमी व्यवस्थापनाशी संबंधित अधिकारी व शेतकरी यांना प्रशिक्षण देण्याचे काम करीत आहे. त्याचबरोबर वाल्मी या संस्थेकडे जल व भूमीच्या संवर्ग व्यवस्थापनासाठी प्रचार, प्रसार व प्रशिक्षण ही बौद्धिक कामे आहेत.

* जलसंपदा विभागातील अधिकाऱ्यांना जल व भू-व्यवस्थापनाचे अद्यावत प्रशिक्षण देण्यासाठी जागतिक बँकेच्या मदतीने औरंगाबाद येथे जल व भूमी व्यवस्थापन संस्थेची सन १९८० या वर्षी स्थापना करण्यात आली आहे. ही संस्था विविध प्रकारचे प्रशिक्षण वर्ग चालविते. प्रत्येक वर्गात सुमारे ३० प्रशिक्षणार्थींना प्रवेश दिला जातो. राज्य मंत्रिमंडळाच्या औरंगाबाद येथील दिनांक ४ ऑक्टोबर, २०१६ च्या बैठकीत वाल्मी, औरंगाबाद ही संस्था जलसंधारण विभागामध्ये विलिनीकरण करण्यासंदर्भात शक्यता तपासण्यासंदर्भात मंत्रिमंडळाने निर्देश दिले होते. त्यास अनुसरून राज्य शासनाने सचिव जलसंधारण यांच्या अध्यक्षतेखाली १० सदस्यीय समिती गठीत केली होती. त्या समितीमध्ये दोन विभागीय आयुक्त, जलसंधारण, जलसंपदा, कृषी, भूजल सर्वेक्षण व वाल्मी या विभागाकडील सदस्यांचा समावेश होता.

सदर समितीने वाल्मी संदर्भात पुढील ठळक शिफारसी शासनास सादर केल्या :--

* वाल्मीची स्वायत्तता अबाधित ठेवून क्षमता वृद्धी, जल जागृती करणे इतके व्यापक उद्देश असणे गरजेचे आहे. जलसंधारणाशी निगडीत रिसर्च अँन्ड डेव्हलपमेंट कंपोनन्ट्स, छोटे छोटे स्ट्रक्चर व कालानुरूप त्यात बदल करणे, सल्ले देणे ही कामे देखील वाल्मीकडे सोपविणे आवश्यक आहे. वाल्मी या संस्थेची स्वायत्तता अबाधित राखून वाल्मी ही संस्था सचिव जलसंधारण यांच्या नियंत्रणाखालील काम करेल अशी व्यवस्था निर्माण करणे आवश्यक आहे.

* पाण्याशी निगडीत सर्व यंत्रणा प्रकल्प एका छताखाली असणे गरजेचे आहे. विकेंद्रित पाणीसाठे निर्माण करण्याचे धोरण शासनाने अवलंबिले आहे. या अंतर्गत सेंट्रल वॉटर ग्रीड ही संकल्पना राज्य शासन अंमलात आणू पाहत आहे. सर्वांसाठी पाणी हे राज्य शासनाचे धोरण आहे. त्यामुळे वाल्मी या संस्थेच्या कार्यामध्ये आता बदल होणे अपेक्षित असून राज्य शासनाच्या धोरणाशी निगडीत प्रशिक्षण, सल्ले देणे यासारख्या कामांसह वाल्मी या संस्थेची व्याप्ती आता वाढविणे काळाची गरज बनली आहे.

* भूजल साठे वाढवावयाचे असेल तर जलसंधारण केल्याशिवाय पर्याय नाही. जलसंधारणाशी संबंधित काम करणाऱ्या प्रत्येक संस्थेला एका छत्राखाली आणणे गरजेचे आहे. सर्वांसाठी पाणी, पाण्याचा काटकसरीने वापर, मायक्रो इरिगेशन, पिकांना त्याच्या वाढीच्या विशिष्ट वेळेमध्ये पाणी देण्यासाठी (प्रोटेक्टीव इरिगेशन ॲट क्रीटीकल स्टेज ऑफ क्रॉप) या बरोबरच सिंचनामध्ये अद्यावत तंत्रज्ञान (लिक्वीड फर्टिलायझेशन) पाहता वाल्मीच्या कार्यपद्धती मध्ये आमूलाग्र बदल करण्याची आवश्यकता निर्माण झाली आहे. आजच्या काळातील आव्हाने, इनक्लुसिव्ह ग्रोथ याचा मुकाबला करण्यासाठी वाल्मी या संस्थेची स्वायत्तता अबाधित ठेवून सदर संस्था जलसंधारण विभागाच्या अधिपत्याखाली आणावी.

* सद्य:स्थितीत जलसंधारण विभागाकडे कोणतीही प्रशिक्षण संस्था नसल्याने व जलसंपदा विभागाकडे मेरी, मेटा व वाल्मी या तीन प्रशिक्षण संस्था असल्याने त्यापैकी जल व भू-व्यवस्थापन संस्था (वाल्मी), औरंगाबाद ही संस्था त्या संस्थेच्या स्वायत्ततेला बाधा न आणता जलसंधारण विभागाकडे वर्ग करण्याची सदर समितीने शिफारस केली. त्यानुसार सदरहू संस्था दिनांक ३१ मे, २०१७ च्या शासन निर्णयान्वये मृद व जलसंधारण या प्रशासकीय विभागाच्या अधिपत्याखाली वर्ग करण्यात आली आहे.

ब) केंद्र पुरस्कृत/केंद्र सहाय्यित योजना :

१) स्थानिक सहभागातून जलस्रोतांची दुरूस्ती, नूतनीकरण व पुन:स्थापना (RRR) – (० ते १०० हे.)

सन २००५ पासून सुरु झालेल्या या केंद्र पुरस्कृत योजनेत अवर्षण प्रवण / आदिवासी / नक्षल बाधित क्षेत्राकरिता ९०% व सर्वसाधारण क्षेत्राकरिता २५% केंद्र सरकारचा हिस्सा आहे.

जलसंपदा विभागाकडील तांत्रिक सल्लागार समितीने (TAC) लघु सिंचन जलसंधारण विभागाचे एकूण २७७ डीपीआर मंजूर केले असून त्यांची किंमत रु. ३१.१२ कोटी असून त्याद्वारे ४६१४ हेक्टर सिंचन पुनर्स्थापित होणार आहे.

जिल्हा परिषदेकडील ३८५ डीपीआर तांत्रिक सल्लागार समितीने (TAC) मंजूर केले असून त्यांची किंमत रु. ४४.५६ कोटी असून त्याद्वारे ५६३५ हेक्टर सिंचन क्षेत्र पुनर्स्थापित होणार आहे.

अशा प्रकारे एकूण ६६२ डीपीआर TAC मंजूर केले असून त्यांची एकूण किंमत रु. ७५.६९ कोटी इतकी असून त्याद्वारे १०२४९ हेक्टर सिंचन क्षेत्र पुनर्स्थापित होणार आहे.

उपरोक्त सर्व ६६२ डीपीआर केंद्रीय जल आयोग, नागपूर यांचेमार्फत केंद्र शासनास सादर झालेले आहेत. सदर रु. ७५.३७ कोटी मध्ये राज्य शासन हिस्सा रु. १७.३९ कोटी व केंद्र शासन हिस्सा रु. ५८.३७ कोटी इतका आहे. त्यामधील पुणे मंडळाचे २३१ व नाशिक मंडळाचे ९ असे २४० DPR सध्या केंद्र सरकारच्या विचाराधीन आहेत.

सदर योजनेखाली एकही प्रस्ताव केंद्र सरकारने आतापर्यंत मंजूर केलेला नसल्यामुळे योजनेसाठी दरवर्षी करण्यात आलेली आर्थिक तरतूद व्यपगत झाली आहे. मागील ५ वर्षातील व्यपगत निधीचा तपशील खालीलप्रमाणे आहे.

(रुपये लाखात)

वर्ष	राज्य हिस्सा (१०%)	केंद्र हिस्सा (९०%)	एकूण
२०१५-१६	२४५०.००	२२०५०.००	२४५००.००
२०१६-१७	५०००.००	४५०००.००	५००००.००
२०१७-१८	१५००.००	२२५००.००	२४०००.००
२०१८-१९	९०००.००	३००.००	९३००.००
२०१९-२०	२०	१८०	२००.००
२०२०-२१	२०	२००.००	२२०.००

२) राज्यातील लहान पाटबंधारे योजनांची प्रगणना –

केंद्र सरकारच्या निकषाप्रमाणे ० ते २००० हे.सि.क्ष. चे प्रकल्प हे लघु पाटबंधारे प्रकल्प समजले जातात. देशातील अशा सर्व प्रकल्पांची केंद्र सरकारद्वारे राज्य शासनाच्या सहकार्याने पंचवार्षिक गणना करण्यात येते. त्यानुसार राज्यातील अशा सर्व प्रकल्पांची प्रत्यक्ष गणना करून त्याची विहीत प्रपत्रातील माहिती केंद्र सरकारला पाठविण्यात येते. या कार्यक्रमासाठी केंद्राकडून १००% अर्थसहाय्य होते.

आतापर्यंत ५ प्रगणना पूर्ण झाल्या असून, सद्या सन २०१७-१८ ते २०१९-२० या कालावधीमध्ये पूर्ण झालेल्या ० ते २००० हे.सि.क्ष. च्या प्रकल्पांची ६ वी प्रगणना सुरू आहे. ५ च्या प्रगणना कार्यक्रमाचे १००% उद्दिष्ट साध्य झाले असून, संकलित केलेल्या माहितीचे केंद्र सरकारकडून वैधतीकरण झाले असून सदरची माहिती राज्य शासनाकडून प्रकाशित करण्यात येणार आहे.

प्रस्तुत कार्यक्रमाकरिता मागील ५ वर्षातील अर्थसंकल्पीत निधी व प्रत्यक्ष खर्च याची माहिती खालीलप्रमाणे आहे.

(रुपये लाखात)

वर्ष	उपलब्ध निधी	खर्च
२०१५-१६	११०.००	५५.००
२०१६-१७	१००.००	४४.९१
२०१७-१८	१८२.००	१८२.००
२०१८-१९	२००.००	१३६.९९
२०१९-२०	४५०.००	००.००

प्रगणना कार्यक्रमांसाठी सन २०२०-२१ साठी रुपये ४.५० कोटी तरतूद करण्यात आलेली आहे.

----

३) राष्ट्रीय कृषी विकास योजना --

केंद्र सरकार पुरस्कृत राष्ट्रीय कृषी विकास योजनेंतर्गत विदर्भ सघन सिंचन विकास कार्यक्रम (VIIDP)

विदर्भातील कोरडवाहू शेती लाभदायी होण्यासाठी उपाययोजना करण्याच्या दृष्टीने केंद्र सरकारने विदर्भातील ११ जिल्ह्यांसाठी विशेष संरक्षित सिंचन सुविधा पुरविण्याचा व पीक उत्पादकता वाढविण्याचा "विदर्भ सघन सिंचन विकास कार्यक्रम-२०१२" हा कालबध्द कार्यक्रम हाती घेतला होता. त्याकरिता कृषी व मृदसंधारणासाठी रु. १७९१.०० कोटी व लघु सिंचन (जलसंधारण) साठी रु. १४५९.०० कोटी असा एकूण रु. ३२५०.०० कोटी रकमेचा आराखडा तयार करण्यात आला होता. त्यानुसार सन २०१२ ते २०१७ या ५ वर्षांच्या कालावधीमध्ये राबविण्यात आलेला हा कार्यक्रम दिनांक ३१ मार्च, २०१७ रोजी संपुष्टात आला. कार्यक्रमांतर्गत जलसंधारणाच्या कामासाठी रु. ९३५.०० कोटी निधीची मागणी होती. मात्र केवळ रुपये २३३.७२ कोटी निधी प्राप्त झाला असून, त्याद्वारे १८७० योजना पूर्ण झाल्या आहेत सन २०१७-१८ पासून कार्यक्रमासाठी स्वतंत्र निधीचे प्रावधान नसल्यामुळे प्रशासकीय मान्यता प्रलंबित आहेत, निविदा कार्यवाही सुरू आहे, भूसंपादनाअभावी कामे सुरू झालेली नाहीत अशा स्वरुपाच्या योजना वगळून, केवळ देयके प्रलंबित असणाऱ्या व कामे प्रगतीपथावर असणाऱ्या ६९८ योजनांचे रुपये १७०.३७ कोटी दायित्व शासनाने दिनांक १३ सप्टेंबर, २०१७ च्या आदेशान्वये स्वीकारून निधी उपलब्धतेसाठी प्रशासकीय विभागांतर्गत अन्य समरुप योजनांच्या निधी मागणी शिर्षाखाली वर्ग केले आहे.

उपरोक्त आदेशामध्ये अंतर्भूत करावयाच्या राहून गेलेल्या ११० योजनांचे रु. ६२.६६ कोटी दायित्व शासन निर्णय दिनांक ०८ जून, २०१८ अन्वये महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळाकडे सोपविण्यात आले आहे. वरील प्रमाणे ८०८ योजनांचे रु. २३३.०३ कोटी दायित्व अंतिमत: शासनाने स्वीकारले आहे.

मृदसंधारण

मृदसंधारण

प्रस्तावना :

जलसंधारण विभागाची स्थापना दिनांक ५ जून, १९९२ रोजी झाली. स्थापनेवेळी जलसंधारण विभागाकडील स्थानिकस्तर यंत्रणा वर्ग करण्यात आली. सदर यंत्रणेमार्फत १०१ ते २५० हेक्टर सिंचन क्षमतेच्या योजनांची अंमलबजावणी करण्यात येत होती. तर जिल्हा परिषदेमधील लघु पाटबंधारे यंत्रणेमार्फत ० ते १०० हेक्टर पर्यंतच्या सिंचन क्षमतेच्या योजनांची अंमलबजावणी करण्यात येत होती. तसेच जलसंधारण विभागाच्या निर्मितीच्यावेळी सन १९९२ मध्ये संचालक, भूजल सर्वेक्षण, सामाजिक वनीकरण, संचालक, मृदसंधारण व पाणलोट व्यवस्थापन या यंत्रणावरील यंत्रणेबरोबरच जलसंधारण विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखाली कार्यरत होत्या.

दिनांक ३० सप्टेंबर, २०१६ रोजी जलसंधारण विभागाने रौप्यमहोत्सव वर्षात पदार्पण केले आहे. मागील २५ वर्षामध्ये जलसंधारणाच्या योजना शासनाच्या वेगवेगळ्या विभागांद्वारे स्वतंत्रपणे राबविण्यात येत आहेत. शासनाच्या या विभागांमध्ये योग्य त्या समन्वयाचा (विविध कारणांमुळे) अभाव असणे, योजना विस्कळीत स्वरूपात राबविल्या जाणे, यामुळे राबविलेल्या योजनांचा प्रभाव दिसून येत नाही. जलसंधारण योजनांचा एकत्रित प्रभाव दिसून येण्यासाठी एक पाणलोट क्षेत्र विचारात घेवून त्या पाणलोट क्षेत्रात प्रत्येक विभागाच्या कोणकोणत्या योजना राबविणे शक्य आहे, त्याचा एकत्रित अहवाल तयार केल्यानंतर या योजना राबविणे आवश्यक आहे मात्र यात परिणामकारक यश मिळण्यासाठी जलसंधारणाची कामे करीत असलेल्या शासनाच्या वेगवेगळ्या विभागांचे नियंत्रण एकाच छत्राखाली आणणे गरजेचे आहे. त्याकरिता पूर्वीची स्थानिकस्तर यंत्रणा, कृषी यंत्रणा (मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन) या यंत्रणा पूर्वी प्रमाणेच जलसंधारण विभागाच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखाली आणणे गरजेचे आहे.

कृषी विभागाच्या दिनांक २९ मे, १९९८ च्या शासन निर्णयान्वये कृषी खात्याची पुनर्रचना करण्यात आली. सदर पुनर्रचना करण्यापूर्वी कृषी विभागाकडे एकूण ३३०९३ इतकी पदे कार्यरत होती. त्यापैकी कृषी उपविभागाकरिता १२७६१ मृदसंधारण विभागाकरिता १७११६ व फलोत्पादन उपविभागाकरिता ३२१६ अशी एकूण ३३०९३ इतकी पदे कार्यरत होती.

मृद व जलसंधारण कामाकडे खास लक्ष पुरविण्यासाठी शासनाने सन १९९२ मध्ये संचालक मृद व जलसंधारण हे संचालनालय नव्याने निर्माण करून ते सचिव ग्रामविकास व जलसंधारण (जलसंधारण) यांच्या प्रशासकीय नियंत्रणाखाली ठेवले होते. परंतु कृषी खात्याच्या पुनर्रचनेवेळी वरीलप्रमाणे १७११६ पदे ही कृषी विभागाकडे परत घेण्यात आली.

मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापनाच्या कामांच्या नियंत्रणासाठी कृषी आयुक्तालयातील संचालक, मृदसंधारण व पाणलोट व्यवस्थापन या कार्यालयासह कृषी विभागाकडील ९९९५ पदे मृदसंधारण यंत्रणेकरिता मृद व जलसंधारण विभाग या प्रशासकीय विभागाकडे कायमस्वरुपी वर्ग करून मृद व जलसंधारण आयुक्तालयाच्या अधिपत्याखाली स्वतंत्र मृदसंधारण यंत्रणा मंजूर करण्यात आलेली आहे. परंतु मृद व जलसंधारण विभागाच्या दिनांक १ मार्च, २०१९ च्या शासन निर्णयान्वये करण्यात आलेल्या फेररचनेअंती या पदांपैकी २५ पदे आकृतीबंधातून कमी झाली आहेत.

तक्ता क्र. ३

मृद व जलसंधारण विभागाच्या आस्थापनेवरील मृदसंधारण यंत्रणेतील अधिकारी व कर्मचारी वर्ग विषयक गोषवारा

अ.क्र.	संवर्ग / पदनाम		वेतनश्रेणी	मंजूर पदे
१	२		३	४
			राजपत्रित अधिकारी गट-अ	
१	अप्पर आयुक्त (मृदसंधारण)	..	एस-२७-११८५००-२१४१००	१
२	सह आयुक्त/प्रादेशिक मृदसंधारण अधिकारी	..	एस-२५-७८८००-२०९२००	१
३	उप आयुक्त/जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी	..	एस-२३-६७७००-२०८७००	४
४	गुण नियंत्रण अधिकारी (मृदसंधारण)	..	एस-२३-६७७००-२०८७००	३
५	जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी	..	एस-२३-६७७००-२०८७००	३४
६	सहाय्यक आयुक्त / उपविभागीय मृदसंधारण अधिकारी	..	एस-२०-५६१००-१७७५००	१
			राजपत्रित अधिकारी गट-ब	
७	तालुका मृदसंधारण अधिकारी	..	एस-१६ : ४४९००-१४२४००	३५५
८	लेखाधिकारी वर्ग-२	..	एस-१६ : ४४९००-१४२४००	४१
९	सहाय्यक जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी	..	एस-१५-४१८००-१३२३००	१०२
१०	अतिरिक्त मृदसंधारण अधिकारी	..	एस-१५-४१८००-१३२३००	३७३
			अराजपत्रित अधिकारी गट-क	
११	उच्चश्रेणी लघुलेखक	..	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
१२	स्वीय सहाय्यक	..	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
१३	अधीक्षक	..	एस-१४-३८६००-१२२८००	१
१४	निम्नश्रेणी लघुलेखक	..	एस-१४-३८६००-१२२८००	२
१५	सहाय्यक लेखाधिकारी	..	एस-१४-३८६००-१२२८००	३१
१६	कक्ष अधिकारी	..	एस-१३-३५४००-११२४००	३४
१७	मंडळ मृदसंधारण अधिकारी	..	एस-१३-३५४००-११२४००	२७१२
१८	सहाय्यक अधीक्षक	..	एस-१३-३५४००-११२४००	६
१९	मृदसंधारण सहाय्यक	..	एस-८ : २५५००-८११००	२००८
२०	वरिष्ट सहाय्यक लेखा	..	एस-८ : २५५००-८११००	३४
२१	वरिष्ट सहाय्यक	..	एस-८ : २५५००-८११००	४५३
२२	वरिष्ट लिपिक	..	एस-८ : २५५००-८११००	९
२३	अनुरेखक	..	एस-७ : २१७००-६९१००	२०१६
२४	कनिष्ट सहाय्यक	..	एस-६ : १९९००-६३२००	८७२
२५	कनिष्ट लिपिक	..	एस-६ : १९९००-६३२००	९
२६	टंकलेखक	..	एस-६ : १९९००-६३२००	९
२७	वाहन चालक	..	एस-६ : १९९००-६३२००	३८९
			गट-ड	
२८	नाईक	..	एस-३ : १६६००-५२४००	८
२९	शिपाई	..	एस-१ : १५०००-४७६००	१०९
३०	परिचर	..	एस-१ : १५०००-४७६००	३५१
	एकूण			**९९७०**

मृदसंधारण

महाराष्ट्र शासन निर्णय क्र. सीडीपी-११८३/२४४८३/सीआर-९६/९-अे दिनांक २८ जुलै, १९८३ अन्वये सर्वंकष पाणलोट क्षेत्र विकास कार्यक्रमातील मृद व जलसंवर्धनाची कामे संपूर्ण शासकीय खर्चाने करण्यात येत आहेत. त्यामुळे शेतकऱ्यांवर कोणत्याही प्रकारचे कर्ज लादले जात नाही.

मृद व जलसंधारणाचे पाणलोट आधारित विविध उपचार मजुरांचे सहाय्याने कार्यान्वित करण्यासाठी शासन निर्णय क्र. मापदं-२०१३/प्र.क्र. ११४/जल-७ दिनांक १०-१०-२०१३ अन्वये मापदंड मंजूर केलेले आहेत. सदर मापदंडामध्ये शासन निर्णय क्र. मापदं-२०१९/प्र.क्र. ३०/जल-७, दिनांक २० जून, २०१९ अन्वये सुधारणा केलेल्या आहेत. त्याचप्रमाणे मृद व जलसंधारणाच्या विविध उपचारांची कामे मशिनरीच्या सहाय्याने करण्यासाठी शासन निर्णय क्र. मापदं-२०१३/प्र.क्र. ११४/जल-७, दिनांक १५-१०-२०१३ अन्वये मंजूर केलेले आहेत. तसेच शासन शुद्धीपत्रक क्र. मापदं २०१३/प्र.क्र. ११४/जल-७ दिनांक ४ फेब्रुवारी, २०१४ अन्वये त्यामध्ये सुधारणा केलेल्या आहेत.

शासनाचे वित्त विभागाकडील शासन निर्णय क्र. मातसं/नस्ती-२०१२/प्र.क्र. २७३/३९ दि. २६-११-२०१४ चे शासन निर्णयान्वये रु. ३.०० लाखाचे पुढील रकमेची कामे ई-निविदा पद्धतीने करणेबाबतच्या सूचनेनुसार सध्या सर्व रु. ३.०० लाखाचे पुढील रकमेची कामे उपचार ई-निविदा पद्धतीने करण्यात येत आहेत.

राज्यातील ३०७.७१ लाख हेक्टर भौगोलिक क्षेत्रापैकी १७४.७३ लाख हेक्टर क्षेत्र लागवडीखाली आहे. या क्षेत्रापैकी ८२.४७ टक्के क्षेत्र कोरडवाहू असल्यामुळे राज्यातील ग्रामीण भागातील अर्थव्यवस्था ही प्रामुख्याने कोरडवाहू शेतीवर अवलंबून आहे. विविध स्त्रोताद्वारे राज्यातील जास्तीत जास्त ३० टक्के क्षेत्रच ओलिताखाली येण्याची शक्यता असल्यामुळे भविष्यातही ग्रामीण भागाचा विकास हा प्रामुख्याने कोरडवाहू क्षेत्राच्या विकासाशी निगडीत राहणार आहे.

राज्यात मृद व जलसंधारण कामाची सुरूवात १९४३ पासून झाली असून मृदसंधारणाची कामे १९८३ पर्यंत एकेरी उपचार पद्धतीने विखुरलेल्या स्वरूपात राबविण्यात येत होती. राज्यातील कोरडवाहू क्षेत्राची व्याप्ती व कोरडवाहू क्षेत्राचा सर्वांगीण विकास करण्याकरिता मृद व जलसंधारण कार्यक्रम राबविण्याची आवश्यकता लक्षात घेऊन राज्य शासनाने १९८३ पासून सर्वंकष पाणलोट क्षेत्र विकास कार्यक्रम राबविण्यास सुरूवात केली. पाणलोट क्षेत्र आधारित मृद व जलसंधारणाची कामे राबविण्याचा निर्णय घेणारे महाराष्ट्र हे देशातील पहिले राज्य आहे.

पाणलोट क्षेत्र विकास कार्यक्रमामध्ये मृद व जलसंधारण विभागाशिवाय या कार्यक्रमासाठी पूरक असणाऱ्या भूजल सर्वेक्षण विकास यंत्रणा, वनीकरण सामाजिक वनीकरण, लघुसिंचन या विभागांचा देखील सहभाग आवश्यक असल्यामुळे **१९९२ मध्ये राज्य शासनाने स्वतंत्र जलसंधारण विभागाची निर्मिती केली.** शासन निर्णय दिनांक ३१ मे, २०१७ नुसार मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापनाच्या कामांच्या नियंत्रणासाठी कृषि आयुक्तालयातील संचालक, मृदसंधारण व पाणलोट व्यवस्थापन या कार्यालयासह कृषी विभागाकडील ९९९५ पदे मृदसंधारण यंत्रणेकरिता मृद व जलसंधारण विभाग या प्रशासकीय विभागाकडे कायमस्वरुपी वर्ग करून मृद व जलसंधारण आयुक्तालयाच्या अधिपत्याखाली स्वतंत्र मृदसंधारण यंत्रणा मंजूर करण्यात आलेली आहे. जलसंधारण कार्यक्रम लोकसहभागाच्या माध्यमातून गाव घटक मानून राबविण्याच्या संकल्पनेसह जानेवारी १९९६ मध्ये एकात्मिक पाणलोट क्षेत्र विकास कार्यक्रमाची सुरूवात करण्यात आली.

पाणलोट विकास कार्यक्रमाचे उद्देश :—

१. विविध कारणामुळे होणारी जमिनीची धूप थांबविणे.

२. पाणलोट क्षेत्रात उगमापासून ते संगमापर्यंत (माथा ते पायथा) विविध उपचाराद्वारे अपधावेचे नियंत्रण करून भूगर्भातील पाणीसाठा वाढविणे.

३. गाव घटक मानून लोक सहभागाच्या माध्यमातून कार्यक्रम राबविणे.

४. पिण्याच्या पाण्याचे स्त्रोत बळकट करणे व अशा स्त्रोतांचे संरक्षण करणे.

५. पडीक, अवनत व अतिधूपीत जमिनीचा विकास करणे.

६. कृषि उत्पादनामध्ये वाढ करून सातत्य राखणे.

एकात्मिक पाणलोट क्षेत्र कार्यक्रमाची व्याप्ती :—

राज्यात एकूण ४३७११ गावे असून त्यापैकी ३५७१७ म्हणजे ८४ टक्के गावे ही कोरडवाहू गावे आहेत. जलसंधारण कार्यक्रमांसाठी विहित केलेल्या निकषानुसार गावांची निवड केली जाते. राज्यात दिनांक १ एप्रिल, १९९२ पासून ३८१९५ पाणलोट विकसित झाले आहेत.

सन १९९२ ते मार्च २०२० अखेरची प्रगती

१)	एकूण पाडलेले सूक्ष्म पाणलोट (संख्या)	४४१८५
२)	एकूण कामासाठी निवडलेले पाणलोट (संख्या)	४४१८५
३)	१-४-१९९२ पासून पूर्ण झालेले पाणलोट (संख्या)	३८१९५
४)	पूर्ण झालेल्या पाणलोटांचे क्षेत्र (लाख हेक्टर)	१८२.४७

मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन विभागामार्फत खालील केंद्र / राज्य पुरस्कृत योजना राबविण्यात येतात.

केंद्र पुरस्कृत योजना :—

(१) एकात्मिक पाणलोट व्यवस्थापन कार्यक्रम (आय.डब्ल्यू.एम.पी.) २००९-१० पासून सुरू असून, सदर योजना सन २०१५ पासून प्रधानमंत्री कृषि सिंचन योजना पाणलोट विकास घटक PMKSY WCD या योजनेत अंतर्भूत करण्यात आली आहेत.

(२) महाराष्ट्रातील नंदूरबार व बुलढाणा जिल्ह्यातील ५१ हवामान अनुकूल व संवेदनक्षम गावांकरिता तंत्रज्ञान व पाण्याचे कार्यक्षम व्यवस्थापनाकरिता प्रकल्प (१०० टक्के केंद्र पुरस्कृत).

राज्य पुरस्कृत योजना :—

(अ) जलयुक्त शिवार अभियान

(ब) आदर्शगाव विकास कार्यक्रम

(क) मृदसंधारण उपाययोजनेद्वारे जमिनीचा विकास एकात्मिक पाणलोट क्षेत्र विकास कार्यक्रम (गतिमान)

(ड) सिमेंट नाला बांध (सीएनबी) (चेकडॅम) बांधणीचा कार्यक्रम

(इ) पाणलोट विकास चळवळ

मृदसंधारण कार्यक्रमांतर्गत ज्या विविध उपचारांचा समावेश करण्यात आला आहे ते खालीलप्रमाणे :—

अ) क्षेत्र उपचारांची कामे—

(१) समतल सलग चर :— राज्यातील पडीक जमीन विकास कार्यक्रमांतर्गत बिगर शेतीखालच्या जमिनीत मातीसारख्या अमूल्य अशा विकास माध्यमाचे संरक्षण करणे, मृद व जलसंधारण करणे तसेच वृक्ष व चारा यांचे माध्यमातून स्थानिक लोकांच्या गरजा भागविणे व पर्यावरण संतुलन करणे हा सर्वसाधारण हेतू आहे. कमीत कमी खर्चात मृद व जलसंधारण करण्यासाठी सलग समपातळी चर घेऊन वृक्ष लागवड करावयाची आहे. या कामासाठी जमिनीचा उतार व पर्जन्यमान विचारात घेऊन राज्यात पडीक जमीन विकासासाठी निरनिराळे आठ नमुने तयार करण्यात आले असून त्याप्रमाणे कामे करण्यात येत आहेत.

(२) ढाळीची बांधबंदिस्ती :— मृदसंधारणाच्या ज्या अभियांत्रिकी उपाययोजना आहेत त्या अत्यंत खर्चिक असून त्यांचे परिणामही कालांतराने दिसून येतात. यासाठी कमी खर्चिक व लवकर परिणाम देणारी उपाययोजना म्हणून जैविक बांधाचे तंत्रज्ञान विकसीत करण्यात आले आहे. जैविक बांध म्हणजेच मातीच्या किंवा दगडाच्या बांधाएवढी समपातळी रेषेवर गवत किंवा घायपात यासारख्या वनस्तींची घट्ट लागवड करून भूपृष्ठावरून वाहणाऱ्या पाण्यास अडथळा निर्माण करणे की, जेणेकरून पाण्याबरोबर येणाऱ्या मातीचे कण या ठिकाणी अडतील व स्वच्छ पाणी त्या बांधातून संथपणे वाहून जाईल. पाणी या वनस्पतीच्या जाळ्यातून वाहून जाऊ शकत असल्यामुळे या बांधास विशिष्ट प्रकारच्या सांडव्याची किंवा बांधास ढाळ देण्याची आवश्यकता रहात नाही. मातीच्या बांधाप्रमाणे हे बांध वाहून जाण्याची किंवा फुटण्याची शक्यता नसल्याने ते कोणत्याही प्रकारच्या तीव्र उताराच्या जमिनीवरदेखील घालता येतात. मृदसंधारणाचा हा एक स्वस्त व प्रभावी उपाय आहे.

(३) पाणलोट क्षेत्र योग्य ठिकाणी धानाच्या जमिनीची बांधबंदिस्ती व मजगीची कामे करणे :— ही योजना १९५९ पासून सुरू झाली. महाराष्ट्राच्या पश्चिम घाट भागात व विदर्भामध्ये जास्त पावसाच्या क्षेत्रात विशेषत: ४-८ टक्के जमिनीच्या उतारावर १० ते २० मी. अंतरावर छोटी खाचरे निम्म्या भागात खोदाई व निम्म्या भागात भराई करून केली जातात. या खाचरामध्ये पावसाचे पाणी अडविण्यासाठी बांध घातला जातो व जादा पाणी सांडीद्वारे सोडून देण्यात येते. या कामासाठी सर्वसाधारणपणे हेक्टरी खर्च जास्त येतो परंतु नापीक क्षेत्र हे पिकाखाली आणण्यात येत असल्यामुळे भाताच्या उत्पादनामध्ये वाढ होते. ज्या भागात धानाची बांधबंदिस्ती व भातखाचरे केली जातात तो भाग अत्यंत कमी उत्पादनाचा असल्यामुळे शेतकऱ्यांना उत्पन्नाचे भातशेती हे साधन असल्यामुळे ही योजना अत्यंत परिणामकारक ठरली आहे.

(४) शेत बांधबंदिस्ती (कम्पार्टमेंट बंडींग) :— हा उपचार सन २००३ पासून सुरू करण्यात आला आहे. शेतातील पाणी शेतातच अडविण्यासाठी आणि याद्वारे मृदसंधारण करण्यासाठी या उपचाराचा अत्यंत चांगला उपयोग होतो. शेतकऱ्यांच्या शेताच्या खालील बाजूच्या हद्दीवर जमिनीचा प्रकार व उतारानुसार ०.८० ते १.०० मि. उंचीचा बांध घातला जातो. जास्तीचे पाणी पाईप अथवा दगडाच्या सांडव्याद्वारे बाहेर काढले जाते. साधारणपणे दर हेक्टरी २०० मि. लांबीचे बांध घातले जातात.

ब) नाला उपचारांची कामे—

(१) अर्दन बांध :— ओघळीच्या रुंदीएवढ्या लांबीच्या ओघळीमध्ये मातीचा बांध घातला जातो त्यास अर्दन बांध असे म्हणतात. ओघळीवर आडवे मातीचे बांध घालून ओघळीमधून वेगाने वाहणाऱ्या पाण्याचा वेग कमी करून पाणी जमिनीत मुरवणे व पाण्यामुळे जमिनीच्या होणाऱ्या धूपीस प्रतिबंध घालणे तसेच बांधांच्या खाली झुडुपांची लागवड करून झाडोरा तयार करणे हा मुख्य उद्देश आहे.

(२) अनघड दगडाचे बांध :---- ओघळीचे रुपांतर लहान नाल्यात झाल्यानंतर त्यातून वाहणाऱ्या पाण्याचा वेग व परिमाण जास्त होतो अशा ठिकाणी शेतातील दगड गोळा करून त्याचा नाल्याच्या रुंदीएवढा बांध घालण्यात येतो या बांधासाठी नाल्याच्या पात्रात पाया खोदावा लागतो यामुळे दगडांना बळकटी येते. दगड रचताना ते पडू नयेत यासाठी बांधाला दोन्ही बाजूनी उतार देण्यात येतो अशा दगडाच्या बांधाची संख्या, ओघळीची लांबी उतार व शेतपरिस्थितीप्रमाणे ठरविण्यात येते.

(३) शेततळे :— शेताच्या खोलगट भागात वेगवेगळ्या आकारमानाचे शेततळे घेण्यात येतात. शेततळ्याचा उपयोग पाण्याचा तात्पुरता निचरा होणेसाठी पावसाचा ताण पडल्यास पिकांना संरक्षित पाणी देण्यासाठी तसेच भूगर्भातील पाणीसाठ्यात वाढ करणेसाठी होतो. मृदसंधारणाच्या व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापनाच्या नियमित कार्यक्रमाबरोबरच महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी योजनेच्या निधीतून ग्रामपंचायत व कृषि विभागामार्फत शेततळे कार्यक्रम राबविण्यात येत आहे.

(४) मातीचे नाला बांध :— मातीच्या नाला बांधाची कामे राज्यात १९६९ पासून सुरू करण्यात आली. सुरुवातीला ही कामे अवर्षण प्रवण क्षेत्रापुरती मर्यादित होती. नंतरच्या कालावधीत भूपृष्ठाखालील पाण्याच्या पातळीत वाढ करण्याच्या दृष्टीने या कामाची व्याप्ती वाढून राज्याच्या सर्व जिल्ह्यांत ही कामे हाती घेण्यात येत आहे. या कामासाठी जागा निवडीची मार्गदर्शक तत्त्वे खालीलप्रमाणे आहेत.

(१) नाल्याच्या तळाचा उतार ३ टक्केपेक्षा जास्त नसावा.

(२) नाल्याचे पाणलोट क्षेत्र कमीत कमी ४० हे. व जास्तीत जास्त ५०० असावे.

(३) नाल्याची रुंदी ५ मी. पेक्षा कमी व १५ मी. पेक्षा जास्त असू नये.

(४) अतिरिक्त जादा पाणी बाहेर काढून देण्यासाठी नाल्याच्या बाजूला कठीण मुरुम असावा.

मातीच्या बांधामध्ये सर्वसाधारणपणे जास्तीत जास्त ४ मी. उंचीचा पाणीसाठा केला जातो. मातीच्या नालाबांधामुळे भूगर्भातील पाणीसाठ्यात वाढ होवून जवळपासच्या पाण्याच्या पातळीत वाढ होते असे मूल्यमापन अहवालावरून दिसून आले आहे.

(५) सिमेंट नाला बांध :— पाणलोट आधारित नाला उपचारामध्ये सिमेंट नाला बांध उपचारास अनन्यसाधारण महत्व आहे. ज्या ठिकाणी मातीचे नाला बांध घेण्यासाठी तांत्रिकदृष्ट्या योग्य जागा उपलब्ध नाही अशा ठिकाणी सिमेंटचे नाला बांध बांधून पाणीसाठा केला जातो. यामुळे भूपृष्ठामध्ये पाण्याच्या पातळीत वाढ होण्यास मदत होवून नाल्यालगतच्या विहीरींच्या पाणी पातळीमध्ये लक्षणीय वाढ होत असते. पर्यायाने विहीरीखालील बागायती क्षेत्रामध्ये वाढ होते. या सर्व बाबींचा साकल्याने विचार करून महाराष्ट्र शासनाने सन २०११-१२ पासून राज्यातील टंचाईग्रस्त जिल्ह्यांमध्ये पाणलोट आधारित उपचाराबरोबरच एकेरी पद्धतीने सिमेंट नालाबांधाचा उपक्रम हाती घेतलेला आहे. यासंदर्भात सुधारित मार्गदर्शक सूचना शासन निर्णय दिनांक २३ मार्च २०१७ व ०८ ऑगस्ट, २०१८ अन्वये निर्गमित केल्या आहेत.

(६) वळण बंधारा :— ज्या पाणलोट क्षेत्रामध्ये सर्वसाधारणपणे डिसेंबर अखेरपर्यंत ओढ्याला पाणी टिकते व सर्वसाधारणपणे १५० लि. प्रतिसेकंद पाणी वहाते अशा नाल्यावर १ मी. उंचीचे सिमेंटचे पक्के बांध घालून हे पाणी समपातळीमध्ये बाजूच्या शेतात वळविले जाते. भातखाचरांना सतत पाणी लागत असल्यामुळे नाल्याचे पाणी ढाळाने भातखाचरात वाहून नेण्यासाठी चराचा अवलंब केला जातो. ज्या नाल्याला वरील पाणलोट क्षेत्रात फारच कमी पाऊस पडतो व तो नाला फक्त पावसाळ्यात वाहतो व इतर वेळेस कोरडा पडतो या ठिकाणी या उपचाराने प्रवाही सिंचनाखाली क्षेत्र आणता येते. ही कामे १९९०-९१ वर्षात सुरू करण्यात आली.

(७) गॅबीयन बंधारा :— दिवसेंदिवस भूगर्भातील पाण्याचा साठा कमी होत चालला आहे. पाणलोटात पडलेले पावसाचे पाणी हे जे अपधावेच्या स्वरूपात वाहून जाते ते योग्य उपचाराद्वारे जागोजागी अडविणे व जिरविणे महत्त्वाचे आहे. परंतु काही भागात सांडव्यासाठी योग्य जागा मिळत नसल्यामुळे मातीचे बांध घालणे शक्य होत नाही. तर पक्का पाया मिळत नाही म्हणून सिमेंट बांध बांधता येत नाही अशा भागांसाठी गॅबीयन स्ट्रक्चरचे बांधकाम सोपे व कमी खर्चाचे आहे. यामुळे अपधावेचा वेग कमी होऊन जमिनीची धूप थांबविण्यास भूगर्भात पाणी मुरण्यास मदत होते. गॅबीयन स्ट्रक्चर म्हणजे अनघड दगडाच्या जाळीच्या गुंडाळ्यात नालापात्रात घातलेला आडवा बांध होय. ही कामे १९९२ मध्ये राष्ट्रीय पाणलोट क्षेत्र विकास कार्यक्रमांतर्गत सुरू करण्यात आली. परंतु सदर कामाची उपयुक्तता विचारात घेऊन सदरची कामे इतर पाणलोट उपचाराप्रमाणे तांत्रिकदृष्ट्या योग्य जागेची निवड करून जलसंधारणाचा हा नियमित उपचार म्हणून राबविण्यास शासनाने आता मान्यता दिलेली आहे.

ज्या ठिकाणी नाल्याचा उतार ३ टक्के पेक्षा जास्त आहे तसेच पर्जन्यमान जादा असल्यामुळे लुज बोल्डर स्ट्रक्चर टिकत नाही, अशा ठिकाणी मृदसंधारणासाठी नवीन गॅबियन स्ट्रक्चरसाठी ५०० मायक्रॉन जाडीची जिओमेंब्रन पॉलीथिन फिल्म बसविणेसाठी शासनाने मान्यता दिलेली आहे.

सन २०१९-२० मधील उपचारनिहाय भौतिक साध्य

अ.क्र.	काम / बाब	परिमाण	साध्य
१	२	३	४
१	सलग समतल चर	हेक्टर	६३९९
२	खोल सलग समतल चर	हेक्टर	१०५४८
३	ढाळीचे बांध	हेक्टर	८२२६६
४	मजगी	हेक्टर	७५८६
५	कंपार्टमेंट बंडींग	हेक्टर	१७४७१४
६	लूज बोल्डर स्ट्रक्चर	संख्या	१०४६१
७	अर्दन स्ट्रक्चर	संख्या	१०२०
८	वळण बंधारा	संख्या	४७
९	शेततळे	संख्या	२२०८८
१०	गॅबियन स्ट्रक्चर	संख्या	११५१
११	माती नालाबांध	संख्या	५१९
१२	सिमेंट नालाबांध	संख्या	६६१

सन २०२०-२१ भौतिक लक्ष्यांक (उपचारनिहाय)

अ.क्र.	काम / बाब	परिमाण	लक्ष
१	२	३	४
१	सलग समतल चर	हेक्टर	२११२
२	खोल सलग समपातळी चर	हेक्टर	३४८१
३	ढाळीचे बांध	हेक्टर	२७१४८
४	मजगी	हेक्टर	२५०३
५	कंपार्टमेंट बंडींग	हेक्टर	५७६५६
६	लूज बोल्डर स्ट्रक्चर	संख्या	३४५२
७	अर्दन स्ट्रक्चर	संख्या	३३७
८	वळण बंधारा	संख्या	१६
९	शेततळे	संख्या	७२८९
१०	गॅबियन स्ट्रक्चर	संख्या	३८०
११	माती नाला बांध	संख्या	१७१
१२	सिमेंट नाला बांध	संख्या	६८३

सन २०२०-२१ भौतिक लक्ष्यांक (उपचारनिहाय)

अ.क्र.	काम / बाब	परिमाण	लक्ष
१	२	३	४
१	सलग समतल चर	हेक्टर	७०३९
२	खोल सलग समपातळी चर	हेक्टर	११६०३
३	ढाळीचे बांध	हेक्टर	९०४९६
४	मजगी	हेक्टर	८३४५
५	कंपार्टमेंट बंडींग	हेक्टर	१९२१८५
६	लूज बोल्डर स्ट्रक्चर	संख्या	११५०७
७	अर्दन स्ट्रक्चर	संख्या	११२२
८	वळण बंधारा	संख्या	५२
९	शेततळे	संख्या	२४२९७
१०	गॅबीयन स्ट्रक्चर	संख्या	१२६६
११	मातीचे नाला बांध	संख्या	५७१
१२	सिमेंट नाला बांध	संख्या	१००४

२. मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन कार्यक्रमांतर्गत विविध राज्य / केंद्र पुरस्कृत योजना

(अ) राज्य पुरस्कृत योजना :–

१. जलयुक्त शिवार अभियान :–

राज्यातील टंचाई परिस्थितीवर उपाययोजना व अंमलबजावणी :– महाराष्ट्र राज्यात पिकाच्या वाढीच्या काळात पावसाची अनियमितता व पावसातील खंड यामुळे सतत टंचाई सदृश परिस्थिती निर्माण होऊन त्याचा मोठा परिणाम कृषि क्षेत्रावर होत आहे. राज्यात मागील ४ दशकात कोरडवाहू क्षेत्रातील पिकाच्या उत्पादनामध्ये मोठ्या प्रमाणावर चढ-उतार दिसून येत आहे. या परिस्थितीत मुख्यत्वेकरून पाण्याची कमी उपलब्धता हा घटक कारणीभूत आहे. शाश्वत शेतीसाठी पाणी व पिण्याच्या पाण्याची उपलब्धता करून देण्यासाठी जलसंधारणांतर्गत उपाययोजना एकात्मिक पद्धतीने सर्व विभागाच्या समन्वयाने नियोजनबद्ध आराखडा तयार करून राबविल्यास पिण्याचे पाणी व पिकास संरक्षित सिंचन देण्याची व्यवस्था निश्चितपणे करता येईल.

यामुळे "सर्वांसाठी पाणी - टंचाईमुक्त महाराष्ट्र २०१९" करण्यासाठी व टंचाई परिस्थितीवर कायमस्वरूपी मात करण्यासाठी एकात्मिक पद्धतीने नियोजनबद्धरित्या कृती आराखडा तयार करून पाण्याची उपलब्धता वाढविण्यासाठी "जलयुक्त शिवार अभियान" शासन निर्णय दिनांक ५ डिसेंबर, २०१४ अन्वये राबविण्यात आली.

अभियानाचा उद्देश :–

१) पावसाचे जास्तीत जास्त पाणी गावाचे शिवारातच अडविणे.

२) भूगर्भातील पाण्याच्या पातळीत वाढ करणे.

३) राज्याच्या सिंचन क्षेत्रात वाढ करणे, शेतीसाठी संरक्षित पाणी व पाण्याच्या वापराच्या कार्यक्षमतेत वाढ करणे.

४) राज्यातील सर्वांना पुरेशा प्रमाणात पाणी उपलब्ध करण्याची शाश्वती - ग्रामीण भागातील बंद पडलेल्या पाणीपुरवठा योजनांचे पुनर्जिवीकरण करून पाणी पुरवठ्यात वाढ करणे.

५) भूजल अधिनियम अंमलबजावणी.

६) विकेंद्रित पाणी साठे निर्माण करणे.

७) पाणी साठवण क्षमता निर्माण करणारी नवीन कामे हाती घेणे.

८) अस्तित्वात असलेले व निकामी झालेल्या जलस्तोत्रांची (बंधारे/गाव तलाव/पाझर तलाव/सिमेंट बंधारे) पाणी साठवण क्षमता पुनर्स्थापित करणे/ वाढविणे.

९) अस्तित्वातील जलस्तोत्रांमधील गाळ लोकसहभागातून काढून जलस्त्रोतांचा पाणी साठा वाढविणे.

१०) वृक्ष लागवडीस प्रोत्साहन देऊन वृक्ष लागवड करणे.

११) पाण्याच्या ताळेबंदाबाबत जनतेत जाणीव/जागृती निर्माण करणे.

१२) शेतीसाठी पाण्याचा कार्यक्षम वापर करणेस प्रोत्साहन/जनजागृती करणे.

१३) पाणी अडविणे/जिरविणेबाबत लोकांना प्रोत्साहित करणे/लोकसहभाग वाढविणे.

अभियानाची व्याप्ती :– सदर कार्यक्रम अभियान स्वरुपात जलसंधारण विभागाच्या विविध योजनांचा निधी व जिल्हा वार्षिक योजनांचा निधी, स्वयंसेवी संस्था, लोकसहभाग व खाजगी उद्योजक यांचेकडील उपलब्ध निधीतून राज्यातील टंचाई सदृश तालुक्यात व उर्वरित भागात भविष्यात टंचाई भासू नये यासाठी राबविण्यात आली.

सद्य:स्थिती (जानेवारी, २०२१)

जलयुक्त शिवार अभियानातील कामे

वर्ष	निवडण्यात आलेली गावे	पूर्ण झालेली कामे	एकूण खर्च
२०१५-१६	६२०२	२३१७४७	३९००.०४
२०१६-१७	५२८८	१७४३०२	३०१४.१०
२०१७-१८	५०२८	१२४२३६	१६०८.०३
२०१८-१९	६०६८	९४६११	२१०६.१५
एकूण	**२२५८६**	**६३२८९६**	**१७२८.३२**

सन २०१९-२० करिता या अभियानासाठी रु. १५०० कोटी तरतूद होती व सन २०२०-२१ करिता रु. १५०.०० कोटी तरतूद आहे.

२. गाळमुक्त धरण व गाळयुक्त शिवार :–

महाराष्ट्र राज्य हे देशात सर्वात जास्त धरणे, जलसाठे असलेले राज्य असून या धरणांमध्ये दरवर्षी साठत चाललेल्या गाळामुळे धरणांच्या साठवण क्षमतेत मोठ्या प्रमाणात घट होत आहे. या धरणांमध्ये साचलेला गाळ उपसा करून शेतात पसरविल्यास धरणांची मूळ साठवण क्षमता पुनर्स्थापित होण्याबरोबरच कृषि उत्पन्नात भरीव वाढदेखील होणार आहे. ही बाब विचारात घेऊन शासनाने राज्यातील धरणामधील गाळ काढणे व तो शेतामध्ये वापरणे यासाठी गाळमुक्त धरण व गाळयुक्त शिवार ही योजना राबविण्यास शासन निर्णय दिनांक ६ मे, २०१७ अन्वये मान्यता देण्यात आलेली आहे. या योजनेमुळे जलसाठ्यांची पुनर्स्थापना होणार असून त्यामुळे जलस्त्रोतांच्या उपलब्धतेत शाश्वत स्वरुपाची वाढ होईल. यामुळे शेतीकरिता पाणी उपलब्ध होण्याबरोबरच पिण्याच्या पाण्याचा प्रश्न देखील काही प्रमाणात निकाली निघेल. त्याचप्रमाणे शेतकऱ्यांना नुकसानभरपाई देणे किंवा पिकाचा मोबदला म्हणून रक्कम अदा करणे यामध्ये देखील कपात होईल. जनावरांसाठी चारा व पाण्याच्या पुरेशा उपलब्धतेमुळे त्यावरील होणारा खर्च देखील कमी होईल. या योजनेमुळे शेतकऱ्यांना शेतीसाठी लागणाऱ्या खताच्या खर्चात सुमारे ५०% पर्यंत घट होणार असून दुभत्या जनावरांपासून होणाऱ्या उत्पन्नात वाढ होणार असल्याने शेतकऱ्यांचे उत्पन्न वाढून कर्जाची परतफेड करण्यास मदत होणार आहे.

सदर योजनेंतर्गत येणाऱ्या २५० हेक्टर पेक्षा कमी लाभक्षेत्र असलेल्या ८२,१५६ धरणांपैकी ३१,४५९ धरणांची साठवण क्षमता ४२.५४ लक्ष स. घ. मी. इतकी असून सिंचन क्षमता ८.६८ लक्ष हेक्टर इतकी आहे. धरणांमध्ये अंदाजे सुमारे ५१.८० लक्ष स. घ. मी. एवढ्या गाळाचे प्रमाण आहे.

आतापर्यंत ७५०४ जलाशयांमधून ७.१७ कोटी घन मीटर इतका गाळ उपसण्यात आलेला आहे.

३. जलसमृद्धी यंत्रसामग्री (अर्थमुव्हर्स) व्याज अर्थसहाय्य योजना :–

राज्यात जलयुक्त शिवार अभियान/जल व मृद संधारणाची कामे करण्यासाठी यंत्रसामुग्री उपलब्ध करण्याकरिता सुशिक्षित बेरोजगार तरूण/बेरोजगारांची सहकारी संस्था/नोंदणीकृत गट शेती/शेतकरी उत्पादन संस्था/विविध कार्यकारी संस्था यांना शासनाकडून मृद व जलसंधारण विभाग, सहकार विभाग व महाराष्ट्र सहकार विकास महामंडळ यांच्या माध्यमातून "जलसमृद्धी (अर्थमुव्हर्स) यंत्रसामुग्री व्याज अर्थसहाय्य योजना" शासन निर्णय दि. २ जानेवारी, २०१८ अन्वये सुरू करण्यात आलेली आहे.

योजनेची संक्षिप्त माहिती :-

या योजनेकरिता महाराष्ट्र सहकार विकास महामंडळ यांची नोडल एजन्सी म्हणून नियुक्ती करण्यात आलेली आहे. प्रथम टप्प्यामध्ये या योजनेचा कालावधी **दिनांक ३१ मार्च, २०१८** पर्यंत होता. या योजने अंतर्गत लाभार्थ्यांना आवश्यक प्रशिक्षण देऊन त्यांना उत्खनन यंत्रसामुग्री (अर्थमुव्हर्स) खरेदी करण्यासाठी वित्तीय संस्थांकडून उपलब्ध करून देण्यात येणाऱ्या कर्जावरील व्याजाचे दायित्व शासनातर्फे अदा करण्यात येणार आहे. लाभार्थ्यास कमाल रु. १७.६० लक्ष कर्ज मर्यादा असेल व सदर कर्जावरील ५ वर्षाचे कमाल व्याज रु. ५.९० लक्ष शासनामार्फत अदा करण्यात येणार आहे. सदर योजना जिल्हास्तरावर जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था यांच्या मार्फत राबविण्यात येत आहे. पहिल्या टप्प्यात १००० यंत्रसामग्री वाटपाचे उद्दिष्ट ठेवण्यात आलेले आहे.

सदर योजनेच्या तरतुदीमध्ये शासन निर्णय दिनांक २९ ऑक्टोबर, २०१८ अन्वये बदल करण्यात आला असुन त्यानुसार जिल्हा उपनिबंधक सहकारी संस्था यांच्या अध्यक्षतेखाली लाभार्थ्यांच्या निवडीसाठी सुधारित निवड समिती गठीत करण्यात आली आहे. तसेच लाभार्थ्यांचा प्राधान्यक्रम रद्द करण्यात आला असून प्राधान्यक्रमाचा विचार न करता सर्व प्रकारातील पात्र अर्जदारामधून सोडत काढून लाभार्थी यादी व प्रतिक्षा यादी तयार करण्यात येते.

या योजनेमध्ये शासन निर्णय दिनांक २१ जानेवारी, २०१९ अन्वये व्याज परतावा अदायगी पद्धतीमध्ये बदल करण्यात आला असून त्यानुसार वित्तीय संस्थांनी संपूर्ण हप्ता लाभार्थ्यांकडून वसूल करावयाचा आहे. उत्खनन यंत्रसामुग्री (अर्थमुव्हर्स) करिता शासन अनुज्ञेय असलेली व्याज परताव्याची रक्कम दर ३ महिन्यांनी, लाभार्थ्यांनी हप्ता भरल्याचा पुरावा सादर करून व्याज परताव्याची मागणी शासनाकडे सादर केल्यानंतर लाभधारकाच्या बचत खात्यात शासनाद्वारे अनुज्ञेय व्याज परतावा रक्कम जमा करण्यात येते. व्याज परताव्याची अधिकतम मर्यादा रु. ५.९० लाख असून ती समान हप्त्यामध्ये अदा करण्यात येते.

आर्थिक वर्ष सन २०१९-२० साठी उत्खनन (अर्थमुव्हर्स) यंत्रसामुग्री व्याज अर्थसहाय्य योजनेसाठी २४०२ ए २३७ या लेखाशिर्षांतर्गत रु. ९००.०० लक्ष निधी अर्थसंकल्पीत करण्यात आलेला आहे. महाराष्ट्र सहकार विकास महामंडळ, पुणे यांच्या मागणीनुसार व्याजाचे हप्ते संबंधीत लाभार्थ्यांच्या बचत खात्यात अदा करण्यासाठी आवश्यक रु. ४९०.०० लक्ष निधी वितरित करण्यात आला आहे. सन २०२०-२१ करिता रु. १० कोटी तरतूद करण्यात आलेली आहे.

योजनेअंतर्गत ३१८ लाभार्थ्यांनी यंत्रसामग्री खरेदी केलेली आहे. सदर ३१८ लाभार्थ्यांना एकूण देय असणारा व्याज परतावा लाभार्थ्यांच्या बचत खात्यावर महाराष्ट्र सहकार विकास महामंडळामार्फत देण्यात येत आहे.

४. सिमेंट बांध बांधण्याचा कार्यक्रम :--

राष्ट्रीय कृषि विकास योजना अंतर्गत सन २०११-१२ मध्ये राज्यात कमी पाऊस असल्याने ६३ तालुक्यांमध्ये सिमेंट नाला बांध बांधण्याचा कार्यक्रम राबविण्यात आला आहे. त्याकरिता राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेतून रु. २५.०० कोटी निधी उपलब्ध करून देण्यात आला आहे. या योजनेतून ५८३ सिमेंट नाला बांध बांधण्यात आले आहेत.

सन २०१२-१३ मध्ये दिनांक २० सप्टेंबर, २०१२ चे शासन निर्णयानुसार राज्यातील १ जिल्ह्यातील ६२ तालुक्यांमध्ये उपरोक्त कार्यक्रमासाठी रु. २५.०० कोटी इतका निधी राष्ट्रीय कृषि विकास योजनेमधून उपलब्ध करून देण्यात आला आहे. सदर कार्यक्रमांतर्गत ३६१ सिमेंट नाला बांध बांधण्यात आले आहेत.

राज्यातील पाण्याची उपलब्धता व वारंवार येणारी दुष्काळ सदृश परिस्थिती विचारात घेता राज्यातील टंचाई सदृश परिस्थितीवर मात करण्याच्या दृष्टीने भूगर्भातील पाण्याची पातळी २ मीटर पेक्षा जास्त खाली गेलेल्या १५ तालुक्यांत सिमेंट नाला बांध बांधण्याचा महत्त्वपूर्ण कार्यक्रम राबविण्याचा निर्णय घेण्यात आला. त्या अनुषंगाने या कार्यक्रमासाठी रु. १५०.०० कोटी इतका निधी शासनस्तरावरून उपलब्ध करून देण्यात आला आहे. जिल्हाधिकारी यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती स्थापन करण्यात आली व सदरचा कार्यक्रम मृदसंधारण विभाग व लघुसिंचन विभागामार्फत राबविण्यात आला. सदर कार्यक्रमांतर्गत १४५० नाला बांध बांधण्यात आले आहेत. पूर्ण झालेल्या सिमेंट नाला बंधाऱ्याचा लोकार्पण सोहळा दिनांक ९ जून, २०१३ रोजी राज्यात एकाच दिवशी संपन्न झाला.

सन २०१३-१४ मध्ये सिमेंट नाला बांध बांधणे कार्यक्रमासाठी रु. ५८७.८५ कोटी निधी उपलब्ध झालेला असून सदर निधीतून लघुसिंचन विभाग व मृदसंधारण विभागामार्फत साखळी पद्धतीने सिमेंट नाला बांधाची कामे करण्यात आली आहेत.

सन २०१४-१५ करिता सिमेंट नाला बांध बांधणे कार्यक्रमासाठी रु.२८५.९९८२ कोटी निधी उपलब्ध करून देण्यात आलेला आहे. सन २०१७-१८ पासून या योजनेंतर्गत सर्व अर्थसंकल्पिय तरतूद लघुसिंचन जलसंधारण विभागास उपलब्ध करून दिली जाते.

सिमेंट नाला बांध बांधण्याचा कार्यक्रम सन २०१५-१६ साठी रु. ४००.०० कोटी निधी अर्थसंकल्पीत करण्यात आलेला आहे. रु. ३९७.७७ कोटी निधी शासनाने उपलब्ध केलेला असून या पैकी रु. ३७६.८२ कोटी निधी लघुसिंचन विभागास व रु. ६.७३ कोटी निधी कृषि विभागास वितरित केलेला आहे. सन २०१६-१७ मध्ये रु. ४००.०० कोटी निधी अर्थसंकल्पीत करण्यात आलेला असून, रु. १३१.७० कोटी निधी शासनाने उपलब्ध केलेला आहे. यापैकी रु. २.५३६६ कोटी निधी कृषि विभागास व रु. १२९.१७ कोटी निधी लघुसिंचन विभागास वितरित केलेला आहे. सन २०१७-१८ साठी रु. १३५.०० कोटी तरतूद अर्थसंकल्पीत केली होती त्यापैकी सर्व तरतूद वितरित केली होती त्यापैकी १३०.१२ कोटी खर्च झाला आहे. सन २०१८-१९ मध्ये रु. ८०.०० कोटी एवढी तरतूद अर्थसंकल्पीत करण्यात आली होती. सदर सर्व तरतूद वितरित करण्यात आली असून त्यापैकी रु. ७४.४२ कोटी खर्च झालेला आहे. सन २०१९-२० मध्ये रु. ६०.०० कोटी तरतूद अर्थसंकल्पीत केली होती त्यापैकी खर्च रु. ३४४५.८३ लक्ष झाला आहे. व सन २०२०-२१ मध्ये रु. ११०.०० कोटी एवढी अर्थसंकल्पीय तरतूद करण्यात आली होती.

५. पाणलोट विकास चळवळ कार्यक्रम :--

योजनेची माहिती -- राज्यातील बहुतांश क्षेत्र नैसर्गिकरित्या पडणाऱ्या पावसावर अवलंबून क्षेत्रातील सातत्य टिकविण्यासाठी जलसिंचनांची साधने निर्माण करणे, जमिनीची होणारी धूप थांबविणे, यासाठी राज्य व केंद्र पुरस्कृत योजनांच्या माध्यमातून हा कार्यक्रम लोकसहभाग यशस्वी करणेसाठी मृद व जलसंधारणाचे उद्दिष्ट सर्वसामान्य जनतेपर्यंत पोहचविण्यासाठी प्रचार व प्रसिद्धीच्या माध्यमातून पाणलोट विकास चळवळ कार्यक्रम राबविणे महत्त्वाचे असल्याने शासन निर्णय क्र. पाविच २०१३/प्र.क्र.-८०/जल-८, दि. २६ नोव्हेंबर, २०१३ अन्वये पाणलोट विकास कार्यक्रमास मान्यता देण्यात आली आहे.

उद्देश :--

१. पाणलोट विकास कार्यक्रमांना विविध प्रसिद्धी माध्यमांतून प्रसिद्धी देणे.
२. ग्रामीण भागातील जनतेमध्ये जल, भूमी व इतर नैसर्गिक साधनसंपत्ती संवर्धनाबाबत आस्था निर्माण करणे.

३. जलसंधारण कामांना अधिक गती देणे.

४. पाणलोट विकासाच्या विविध टप्प्यामध्ये जनजागृतीद्वारे लोकसहभाग घेणे.

५. पाणलोट विकास कार्यक्रमांतर्गत निर्माण केलेल्या विविध स्त्रोतांचे जतन करण्यासाठी लोकजागृती निर्माण करणे.

६. उपलब्ध भूपृष्ठावरील आणि भूगर्भातील पाण्याचा काटकसरीने वापर करून उत्पन्न आणि उत्पादन वाढविण्यास शेतकऱ्यांना प्रवृत्त करणे.

सदर कार्यक्रमांतर्गत पाणलोट विषयक पॅनल जाहिरात, पाणलोट विषयक जिंगल्स प्रसारण, चित्ररथ, वर्तमानपत्र, जाहिरात तसेच दूरदर्शन वाहिनीवरून पाणलोट विषयक प्रचार प्रसिद्धी करण्यात आलेली आहे.

सन २०१७-१८ रक्कम रु. ७००.०० लाख नियतव्यय मंजूर करण्यात आला असून रु. १६८.०० लक्ष निधी खर्च झालेला आहे. सन २०१८-१९ करिता रुपये ३००.०० लाख निधी अर्थसंकल्पित करण्यात आलेला आहे. सन २०१९-२० करिता रु. ६.४२ कोटी इतका निधी अर्थसंकल्पित करण्यात आलेला होता. सन २०२०-२१ करिता रु. १० कोटी इतका निधी अर्थसंकल्पित करण्यात आलेला होता.

६. आदर्शगाव विकास कार्यक्रम :--

१. क्रांती दिनाच्या स्वर्णमहोत्सवी वर्षाचे निमित्ताने थोर स्वातंत्र्यसेनानी कै. डॉ. अच्युतराव पटवर्धन यांच्या सुचनेनुसार व मा. अण्णासाहेब हजारे यांचे मार्गदर्शनाखाली राळेगणसिद्धीचे धर्तीवर राज्यातील प्रत्येक तालुक्यात एक गाव स्वयंपूर्ण करण्याच्या संकल्पनासह सन १९९२ मध्ये आदर्श गाव विकास योजना सुरू झाली. ग्रामीण विकासासाठी राज्य शासनामार्फत ग्रामपातळीवर राबविण्यात येणाऱ्या विविध योजनांच्या अंमलबजावणीमध्ये योग्य तो समन्वय, स्थानिक जनतेचे सहकार्य मिळाल्यास ग्रामविकास चांगल्या पद्धतीने होते हे शासनाच्या लक्षात आल्याने स्थानिक जनतेचा प्रतिसाद तसेच स्वयंसेवी संस्थेचा सहभाग केंद्रस्थानी गावाचा विकास हे आदर्शगाव योजनेचे ठळक वैशिष्ट्ये आहे.

२. गाभा व बिगर गाभा क्षेत्राचा विकास व चराई बंदी, कुऱ्हाड बंदी, नसबंदी, नशाबंदी, निर्मलग्राम (लोटाबंदी) व श्रमदान या सप्तसूत्रीचे पालन गावाने व ग्रामसभेने निवडलेल्या नोंदणीकृत स्वयंसेवी संस्थेच्या माध्यमातून करणे.

३. मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापनाची कामे गाभा क्षेत्र विकासाचे काम म्हणून संबोधण्यात येते. यामध्ये मृदसंधारण, सामाजिक वनीकरण, वनखाते व लघुपाटबंधारे या विभागाचे कामाचा समावेश आहे. सन २०२०-२० मध्ये ऑक्टोबर अखेर १०७ गावे निवडण्यात आली आहेत.

४. बिगर गाभा क्षेत्रातील कामे संबंधित विभागाने त्यांचे मंजूर अनुदानातून प्राधान्याने पूर्ण करावीत असे अभिप्रेत आहे.

५. योजनेच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी ग्रामविकास व जलसंधारण विभागाकडील शासन निर्णय क्र. आगायो २०१२/प्र. क्र. १६५/जल-८, दिनांक १० मार्च, २०१५ अन्वये सर्वसमावेशक नवीन शासन निर्णय निर्गमित करण्यात आलेला आहे.

उद्देश :--

लोककार्यक्रमात शासनाचा सहभाग :--या सूत्रानुसार गावाच्या सर्वांगिण विकासाबरोबरच गावाची सामाजिक शिस्त सुधारून प्रत्येक तालुक्यातून एक पथदर्शक असा स्वयंपूर्ण गाव निर्माण करणे हे या योजनेचे उद्दिष्ट आहे.

कार्यक्रमाचा गोषवारा :--सन २०२०-२१ मध्ये मागणी क्र. झेडएच-५, ४४०२ २७३४ या लेखाशिर्षांतर्गत रु. २१ कोटी निधी अर्थसंकल्पित करण्यात आलेला आहे. तसेच आदर्शगाव संकल्प व प्रकल्प समिती व्यवस्थापन खर्चासाठी मागणी क्र. झेडएच-३, २४०२ एर२१९ या लेखाशिर्षांतर्गत रु. ४०.०० लाख निधीची तरतूद करण्यात आली आहे. सदर निधीमधून निवडलेल्या गावातील जनतेच्या आर्थिक व सामाजिक विकासाबरोबर शेतीचा विकास होऊन गावाचे उत्पादन वाढीसाठी निश्चित मदत होणार आहे.

गावांची निवड :--शासन निर्णय क्रमांक आगायो २०१३/प्र.क्र.१६२/जल-८, मंत्रालय, मुंबई, दिनांक १० मार्च, २०१५ अन्वये पहिल्या टप्प्यात १०० गावे निवडण्यास शासनाने मान्यता दिलेली आहे. त्यानुसार १०७ गावांची निवड करण्यात आली आहे.

प्राप्त व वितरित निधी :--सन २०१०-२०११ ते ३१ मार्च, २०२० अखेरपर्यंत निवडलेल्या १०७ गावातील विविध कामासाठी तसेच राज्यस्तरावरील कामासाठी एकूण रु. ६३४१.४८ लाख निधी वितरित करण्यात आला आहे. यामध्ये पाणलोट विकास कामांसाठी रु. ३२९१.६८ लाख, प्रेरक प्रवेश व बिगरगाभा (गावविकास) कामांसाठी रु. १६९४.४९ लाख रक्कम गावात कामे करण्यासाठी तसेच रु. १३५४.४१ लाख रक्कम ही क्षमता बांधणी व प्रशिक्षण, प्रशासकीय खर्च, सविस्तर प्रकल्प आराखडा, उपजीविका कार्यक्रम, सनियंत्रण या बाबींसाठी जिल्हास्तरावर वितरित करण्यात आला आहे.

सन २०१८-१९ साठी आदर्शगाव संकल्प व प्रकल्प योजने अंतर्गत लेखाशिर्ष (४४०२-२७३४) साठी रक्कम रुपये १७.०० कोटी निधी मंजूर असून त्यापैकी रुपये ९७०.११ लाख निधी वितरित करण्यात आला होता. सन २०१९-२० साठी आदर्शगाव संकल्प व प्रकल्प योजने अंतर्गत लेखाशिर्ष (४४०२-२७३४) साठी रक्कम रुपये १७.०० कोटी निधी अर्थसंल्पीत करण्यात आली असून रु. ८२२.२८ लक्ष एवढा निधी खर्च झालेला आहे. तसेच मागणी क्र. झेडएच-३, २४०२ ए २१९ या लेखाशिर्षागत आदर्शगाव संकल्प व प्रकल्प समिती व्यवस्थापन यासाठी सन २०१९-२० मध्ये रु. ३६.०० लाख निधी अर्थसंकल्पीत झालेला असून रु. १८.७० लक्ष एवढा निधी खर्च झाला आहे. आदर्शगाव विकास कार्यक्रमांतर्गत निवडलेल्या गावांमध्ये सर्वांगीण विकासाची कामे करण्यासाठी सन २०२०-२१ करिता आदर्शगाव विकास कार्यक्रमासाठी रु. २१.०० कोटी तरतूद आहे.

तसेच मागणी क्र. झेडएच-३, २४०२ ए २१९ या लेखाशिर्षांतर्गत आदर्शगाव संकल्प व प्रकल्प समिती व्यवस्थापन यासाठी सन २०२०-२१ करिता रु. ४०.०० लाख तरतूद आहे.

७) मृदसंधारण उपाययोजनेद्वारे जमिनीचा विकास एकात्मिक (गतिमान) पाणलोट विकास कार्यक्रम :–

अपूर्ण पाणलोटांची कामे जलद गतीने पूर्ण करण्याच्या उद्देशाने शासन निर्णय ग्रामविकास व जलसंधारण विभाग क्रमांक आदर्श-२००७/प्र. क्र.१२१ जल-७/ दिनांक ३० नोव्हेंबर, २००७ अन्वये राज्यातील ३५३ तालुक्यात प्रत्येकी किमान १ याप्रमाणे ३५३ पाणलोट सन २००७-०८ मध्ये विकसीत करण्यासाठी गतिमान पाणलोट विकास कार्यक्रम राबविणेचा निर्णय घेण्यात आला आहे. हा कार्यक्रम धडक मोहिमे अंतर्गत गतिमान पद्धतीने राबविण्यात येणार असल्यामुळे या मोहिमे अंतर्गत विकसित होणारे पाणलोट राज्यात पथदर्शक पाणलोट ठरतील व त्यासाठी जास्तीत जास्त लोकसहभाग मिळविण्यात येत आहे. सन २००७-०८ पासून १०६१४ पाणलोटांना सुकाणू समितीने मान्यता दिलेली असून ६१०६ पाणलोट पूर्ण झालेले आहेत. या कार्यक्रमासाठी राज्य निधी, डीपीडीसी, विघयो, टिएसपी, ओटीएसपी इ. निधी स्त्रोत उपयोगात आणला जातो. सन २०१९-२० मध्ये उपरोक्त सर्व योजनांमधून रक्कम रु. १४३.९३ कोटी निधी प्राप्त झाला असून सन २०२०-२१ मध्ये राज्यस्तरिय लेखाशीर्षाखाली १००.०० कोटी तरतूद करण्यात आली आहे.

ब. केंद्र पुरस्कृत योजना :–

(१) प्रधानमंत्री कृषि सिंचन योजना - पाणलोट विकास घटक

पूर्वीचे नाव एकात्मिक पाणलोट व्यवस्थापन कार्यक्रम (IWMP) :–

केंद्र शासनाच्या सर्व विभागांमार्फत राबविण्यात येणाऱ्या पाणलोट क्षेत्र विकास कार्यक्रमांसाठी सामाईक मार्गदर्शक सूचना २००८ (सुधारित २०११) अन्वये एकात्मिक पाणलोट व्यवस्थापन कार्यक्रम सन २००९-१० पासून राज्यात कार्यान्वित करण्यात आला आहे. सन २०१५-१६ पासून सदर योजना प्रधानमंत्री कृषि सिंचन योजना (पाणलोट विकास) मध्ये समाविष्ट करण्यात आली असून या योजनेकरिता केंद्र व राज्य शासनाचा निधीचे प्रमाण ६०:४० करण्यात आले आहे.

या कार्यक्रमांतर्गत मृद व जलसंधारण कामांबरोबरच मत्ता नसलेल्या व्यक्तींना उपजीविका तसेच शेतकऱ्यांसाठी सूक्ष्म उद्योजकता व उत्पादन पद्धतीवर आधारित उपजीविका उपक्रम, प्रशिक्षण व संस्था बांधणी, प्रेरक प्रवेश उपक्रम, सविस्तर प्रकल्प अहवाल तयार करणे, संनियंत्रण व मूल्यमापन इ. घटकांसाठी आणि प्रकल्प अंमलबजावणीसाठी प्रशासकीय खर्चाची तरतूद केली आहे.

सन २०२०-२१ वर्षाकरिता वार्षिक कृती आराखडा रक्कम रु. ३७९.७१ कोटींचा आहे.

IWMP - Physical & Financial Progress : NRM Works : Batch I to VI

(Till March. 2019)

(Rs. In lakhs)

Sr. No.	Name of the NRM Activity	Unit	Total Batch I to VI Phy.	Fin.
I) a	Soil Moisture Conservation Activities (Area Treatment)			
1)	CCT	ha.	37293	9276.99
2)	Deep CCT (forest)	ha.	1128	171.88
3)	Water Absorption Trenches	ha.	2	0.02
4)	Compartment Bunding	ha.	822329	52488.61
5)	Terracing	ha.	253337	14630.68
6)	Graded Bunding	ha.	581709	34079.96
7)	Repair of old paddy bunds	ha.	42404	8057.74
8)	Bodi repair ha.	ha.	178	60.83
9)	Paddy bunding	ha.	3186	1120.73
10)	Reclamation of ill drained soils (open trench)	ha.	127	13.84

I) b	**Vegetative and Engineering Structures (Drainage Line Treatment-1)-**			
1)	Earthen Structure	Cum/No	108568	1120.19
2)	Loose Boulder Structure (Upper reaches)	Cum/No	198811	3141.62
3)	Loose Boulder Structure (Middle reaches)	Cum/No	67403	1647.99
4)	Gabian Structure	Cum/No	1724	93.14
5)	Nala training	Rmt	29	84.39
6)	Nala deepning		26439	3265.09
I) c	**Water Harvesting Structures (Drainage Line Treatment-2)-**			
1)	Farm Pond	No.	1858	1851.17
2)	Sunken pond	No.	10	5
3)	Jalkund	No.	39	30.84
4)	Cement Nala Bund	No.	3556	28010.24
5)	Earthen Nala Bund	No.	5380	18547.95
6)	Diversion bund	No.	538	1344.10
7)	Well recharge	No.	33	6.90
8)	Nala Kholikaran	No.	4011	1123.20
I) d	**Plantion**			
1)	Afforestation	ha.	554	118.35
2)	Horticulture	ha.	1824	30.08
3)	Any Other	ha.	619	19.76
	State Total (NRM)			**180341.29**

(२) महाराष्ट्रातील नंदूरबार व बुलढाणा जिल्ह्यातील हवामान अनूकुल व संवेदनाक्षम ५१ गावांकरिता कृषि तंत्रज्ञान व पाण्याच्या कार्यक्षम व्यवस्थापनाकरिता प्रकल्प (१०० टक्के केंद्र पुरस्कृत)

हवामान अनुकूल पिक पद्धतीसाठी पाण्याचे कार्यक्षम व्यवस्थापन व कृषी तंत्रज्ञान अवलंबन हा प्रकल्प राज्यातील बुलढाणा व नंदूरबार जिल्ह्यातील ५१ गावात राबविण्यात येत आहे. यामध्ये तालुका नवापूर जि. नंदूरबार मधील ३७ गावे व तालुका देऊळगाव राजा जि. बुलढाणा मधील १४ गावात सदरचा प्रकल्प अंमलबजावणी करण्यात येत आहे.

१. प्रकल्प मंजुरी :

केंद्र शासनाच्या पर्यावरण, वने व हवामान बदल मंत्रालय, नवी दिल्ली यांनी २८/०२/२०१७ रोजी प्रकल्पास मंजुरी दिली. प्रकल्पाचे एकूण मूल्य रु. २२.९४ कोटी असून रु. ११.४७ कोटी अनुदान केंद्र शासनाने नाबार्ड, मुंबई यांना वर्ग केले. नाबार्ड ही या प्रकल्पासाठी नोडल यंत्रणा आहे. काही तांत्रिक कारणामुळे सदर प्रकल्प राबविण्यास दोन वर्षाचा विलंब झाला आहे. नाबार्ड मुंबई यांनी रु. ७.२५ कोटी अनुदान जलसंधारण विभाग, महाराष्ट्र राज्य मुंबई यांना एकत्रित निधीत वर्ग केले. या प्रकल्पासाठी राज्य, जिल्हा व तालुकास्तरावर स्वतंत्र बँक खाते उघडण्याच्या सूचना असल्याने त्यानुसार बँक ऑफ इंडियामध्ये खाती उघडण्यात आली आहेत. राज्य शासनाने वसुंधरा पाणलोट विकास यंत्रणा, पुणे यांना दिनांक ३/८/२०१९ रोजी रु. ७.२५ कोटी अनुदान वर्ग केले आहे.

२. प्रकल्पाची सद्यस्थिती :

प्रकल्पातील ५१ गावात पायाभूत सर्वेक्षण करणेसाठी वाप्कॉस, मुंबई या संस्थेची ई-निविदा प्रक्रिया राबवून निवड केली व त्यांनी सर्वेक्षणाचे काम पूर्ण करून अंतिम अहवाल सादर केला आहे. प्रकल्पातील सर्व घटकाच्या मार्गदर्शक सूचना माहे ऑक्टोबर-२०२० मध्ये निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत. तसेच दोन्ही तालुक्यांचे भौतिक व आर्थिक लक्षांक निर्धारित करण्यात आली आहेत. रब्बी-२०२० च्या हंगामात ५१ गावात शेतकरी जनजागृती कार्यक्रम व रब्बी, ज्वारी व हरभरा या दोन पिकांची पिक प्रात्यक्षिके आयोजित करण्यात आली आहेत. विविध घटक अंमलबजावणीसाठी पाठपुरावा करण्यात येत आहे. विविध घटक राबविणेसाठी नंदूरबार २.० कोटी व बुलढाणा ०.७५ कोटी निधी वर्ग केला आहे. प्रकल्पातील प्रमुख घटकांचे भौतिक व आर्थिक लक्ष व साध्याचा तपशील पुढीलप्रमाणे आहे.

अ.क्र.	घटक	मंजूर निधी (रु. लाख)	माह डिसेंबर २०२० अखेर खर्च (रु. लाख)	शेरा
१	५१ गावातील पायाभूत सर्वेक्षण	२५.०३	२०.०५	सर्वेक्षण पूर्ण.
२	शेतकऱ्यांना हवामान अनुकूल तंत्रज्ञान प्रसार पिक प्रात्यक्षिक आयोजन	२१३७.८१	२७.५०	घटक निहाय लक्ष व साध्य तपशील सोबत जोडला आहे.
३	प्रकल्प अंमलबजावणी	६४.८८	६.४९	
४	नाबार्ड साठी प्रकल्प व्यवस्थापन फी (३ टक्के)	६६.८३	०.००	
		२२९४.८१	५४.०४	नाबार्ड मार्फत आकारली जाते.

सद्यस्थितीत ठिबक/तुषार, शेततळे अस्तरीकरण, प्लास्टिक मल्चिंग, सौर पंपाद्वारे सामुहिक उपसा सिंचन या घटकासाठी लाभार्थी निवड, पूर्व संमती देणे इत्यादि बाबत कार्यवाही चालू आहे. वसुंधरा कार्यालयामार्फत सतत पाठपुरावा चालू आहे. या घटकाचे जास्तीत जास्त लक्षांक मार्च अखेर पूर्ण करणेसाठी प्रयत्न चालू आहेत.

३. कार्य क्षेत्र वाढ प्रस्ताव :

या प्रकल्पाची एकूण मंजूर रक्कम रु. २२.९४ कोटी असून त्यापैकी रु. १३.८० कोटी रक्कम हि ठिबक/तुषार या घटकासाठी प्रस्तावित आहे. या प्रकल्पातील दोन्ही तालुक्यातील ठिबक/तुषार सिंचनाखालील मागील ५ वर्षाची या घटकासाठी झालेल्या खर्चाची माहिती घेतली असता असे दिसून येते की, दोन्ही तालुक्याचा सरासरी खर्च हा रु. ३.०० कोटी आहे. म्हणजेच प्रकल्पातील समाविष्ट ५१ गावात यापेक्षा कमी खर्च होईल. त्यामुळे कार्य क्षेत्र वाढीचा प्रस्ताव नाबार्ड, मुंबई यांचे मार्फत मा. सह सचिव, पर्यावरण, वने व हवामान बदल मंत्रालय, नवी दिल्ली यांना दिनांक २०/११/२०२० रोजी पाठविण्यात आला आहे. यामध्ये ठिबक/तुषार सिंचन हा घटक राबविणेसाठी **नंदूरबार पूर्ण जिल्हा व देऊळगाव राजा पूर्ण तालुका** या कार्यक्षेत्रास मान्यता मिळणेसाठी प्रस्तावित करण्यात आले आहे. नाबार्डमार्फत पाठपुरावा चालू आहे.

४. खरीप हंगामाचे नियोजन :

प्रकल्पात खालील पिकांचे पिक प्रात्यक्षिक आयोजन करणेसाठी नियोजन करण्यात आले आहे. पिक प्रात्यक्षिक आयोजन करताना हवामान अनुकूल वाणांचा समावेश त्याचप्रमाणे नीक्रा, हैद्राबाद (NICRA) या संस्थेने शिफारस केलेल्या हवामान अनुकूल तंत्रज्ञान अवलंब करणे यासाठी माहे मार्च, २०२१ मध्ये कृषी विद्यापीठ, कृषी विभाग, संबंधित कृषी विज्ञान केंद्र व प्रकल्पाशी संबंधित अधिकारी यांची बैठक प्रकल्प क्षेत्रात आयोजित करणे प्रस्तावित आहे. त्यामध्ये सविस्तर चर्चा करून नियोजन करण्यात येत आहे.

अ) भात :

सदर घटक फक्त नवापुर जि. नंदूरबारमध्ये राबविण्यात येणार आहे. चार बाबी समाविष्ट आहेत.

१. भात पिक प्रात्यक्षिक (सघन पद्धतीने भात लागवड)

२. सामुहिक भात रोप वाटिका : स्वयंसहाय्यता गटामार्फत सदरचा घटक राबविण्यात येणार आहे.

३. भात लागवड यंत्र : प्रत्येक गावात एक या प्रमाणे नवापुर तालुक्यातील ३७ गावात भात लागवड यंत्र देण्यात येणार आहे. यास्तव गटांना माहिती देणे, कार्यक्षम गटांची निवड करणे याबाबत नियोजन करण्यात येत आहे.

४. सामुहिक संवेदना व शेतकरी जनजागृती : तालुक्यातील ३७ गावात जनजागृती कार्यक्रम आयोजित करण्यात येत आहे.

ब) कडधान्य व गळीतधान्य आंतरपीक प्रात्यक्षिके :

१. तूर आंतरपीक प्रात्यक्षिके   २. मूग/उडीद आंतरपीक प्रात्यक्षिके   ३. सोयाबीन आंतरपीक प्रात्यक्षिके

वरील सर्व घटक आगामी खरीप हंगामात राबविण्यासाठी नियोजन करण्यात येत आहे.

४. हरभरा पिक प्रात्यक्षिक :

हा घटक या रबी २०२० चे हंगामात राबविण्यात आला आहे. दिलेले उद्दिष्ट पूर्ण करण्यात आले आहे.

यामध्ये कृषी विद्यापीठाने शिफारस केलेले हवामान अनुकूल वाणांचा वापर करण्यात आला आहे. (राजविजय-२०३)

क) रबी ज्वारी पिक प्रात्यक्षिक :

हा घटक या रबी-२०२० चे हंगामात राबविण्यात आला आहे. यामध्ये कृषी विद्यापीठाने शिफारस केलेले फुले रेवती या हवामान अनुकूल वाणांचा वापर करण्यात आला आहे.

५. सन २०२१-२०२२ चा कृती आराखडा : पर्यावरण, वने व हवामान बदल मंत्रालय नवी दिल्ली यांनी सूचित केल्याप्रमाणे प्रकल्पातील सर्व घटकांचा सन २०२१-२०२२ चा कृती आराखडा तयार करून तो माहे डिसेंबर-२०२० मध्ये सादर करण्यात आला आहे.

वित्तीय तक्ते व शासन निर्णय,

विवरणपत्रे

अे ३५०-६

मृद व जलसंधारण विभाग (वित्तीय तक्ते)

वार्षिक योजना सन २०१९-२०, २०२०-२१, व २०२१-२२

(रुपये लाखात)

अ. क्र.	योजनेचे नांव	प्रत्यक्ष खर्च सन २०१९-२०	अर्थसंकल्पीय अंदाज सन २०२०-२१	सुधारित अंदाज सन २०२०-२१	अर्थसंकल्पीय अंदाज सन २०२१-२२
१	२	३	४	५	६
	मृद व जलसंधारण (खुद्द)				
१.	ई गव्हर्नन्स (३४५१ A ०५५)	५.५३	२५	६.२५	५००.००
२.	शासकीय कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण (३४५१ A ०३७)	..	५	३.७५	५.००
	मृद व जलसंधारण (खुद्द) (a)	**५.५३**	**३०**	**१०**	**५०५.००**
	मृदसंधारण				
१.	जलयुक्त शिवार अभियान (४४०२ २७८१)	४४६७०.३८	१५०००	१२५००.००	५०००.००
२.	सिमेंट बांध (प्ररोधी बांध) कार्यक्रम (४४०२ २७९९)	३३९७.१८	११०००	७५००.००	११०००.००
३.	मृदसंधारणाच्या उपाययोजनांद्वारे जमिनीचा विकास (४४०२ २८१४)	..	१००००	७५००.००	३०००.००
४.	उत्खनन (अर्थमुव्हर्स) यंत्रसामुग्री व्याज अर्थसहाय्य योजना (कार्यक्रम) (२४०२ ए २३७)	२२१.९६	१०००	५००.००	१०००.००
५.	मृद व जलसंधारणाच्या योजनांचे संनियंत्रण मूल्यमापन (२४०२ A२०१)	३४.३३	१००	२५	१००.००
६.	नाबार्ड अर्थसहाय्य अंतर्गत आरडीएफ कर्जाद्वारे मृदसंधारणाच्या उपाययोजनेद्वारे जमिनीचा (४४०२ २८०५)	..	०.०१	०.०१	०.०१
७.	वृक्ष लागवड व संगोपनासाठी खर्च (२४०६ A ४५२)	२२.९७	२००	०.०२	..
८.	आदर्श गाव संकल्प समिती व्यवस्थापन (२४०२ A २१९)	१८.७०	४०	१२.७३	५०.००
९.	आदर्श गांव विकास कार्यक्रम (४४०२ २७३४)	८२२.२८	२१००	१५७५.००	२५००.००
१०.	पाणलोट क्षेत्र विकास कार्यक्रम प्रसिध्दी व पारितोषिक योजना (२४०२ ए १९३)	४१.४५	१०००	२५०.००	१०००.००
११.	महात्मा जोतीबा फुले जल मित्र पुरस्कार २४०२ A २२८	१५.५६	२०००	१०००.००	१०००.००
१२.	निरांचल - जागतिक बँक सहाय्यीत प्रकल्प- केंद्र पुरस्कृत योजना (आय.डब्लू.एम.पी.) (राज्य हिस्सा ४० टक्के) (४४०२ २७२५)	..	..	..	..
१३.	प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना एकात्मिक पाणलोट विकास व्यवस्थापन कार्यक्रम (सर्वसाधारण) (राज्य हिस्सा ४० टक्के) (४४०२ २७५२)	..	११६०३	७५०३.००	१३८४.००
१४.	प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना इतर उप घटक - एकात्मिक पाणलोट विकास व्यवस्थापन कार्यक्रम (सर्वसाधारण) (राज्य हिस्सा ४० टक्के) (४४०२ २७७२)	..	..	..	..
	एकूण मृदसंधारण (b)	**४९२४४.८१**	**५४०४३०१**	**३८३६५.७६**	**२६०३४.०१**

विवरणपत्र-१ चालू

१		२	३	४	५	६
		लघुसिंचन (जलसंधारण)				
१५.	**सर्वेक्षण**	० ते १०० हेक्टर सिंचन क्षमतेपर्यंतच्या पाटबंधारे योजनांचे सर्वेक्षण (२७०२ ९२०१)	४७१.७५	३०००	१०५०.००	१५०००.००
१६.		१०१ ते २५० हेक्टर सिंचन क्षमतेपर्यंतच्या पाटबंधारे योजनांचे सर्वेक्षण (२७०२ ९२१९)	४६१.०९	१०००	२५०.००	१०००.००
१७.		२५१ ते ६०० हेक्टर सिंचन क्षमतेपर्यंतच्या पाटबंधारे योजनांचे सर्वेक्षण (२७०२ ९२२८)	..	५००	१२५.००	५००.००
१८.	**नवीन प्रगती-**	लहान पाटबंधारे योजना (० ते १०० हे.सिं.) (४७०२ A०१९)	४३५४.८८	३००००	२२५००.००	१००००.००
१९.	**पथावरील**	लहान पाटबंधारे योजना (१०१ ते २५० हे.सिं.) (४७०२ A०२८)	१३६८.६४	१००००	७५००.००	१००००.००
२०.	**योजना**	लहान पाटबंधारे योजना (२५० ते ६०० हे.सिं.) (४७०२ A०३७)	१६९९.४३	७५००	५६२५.००	५०००.००
२१.	**परिरक्षण**	लहान पाटबंधारे योजना (० ते १०० हे.सिं.) परिरक्षण व दुरुस्ती (४७०२ A०४६)	१२२.३८	४००००	३००००.००	६११४१.००
२२.	**व दुरुस्ती**	लहान पाटबंधारे योजना (१०१ ते २५० हे.सिं.) परिरक्षण व दुरुस्ती (४७०२ A०५५)	..	५०००	३७५०.००	१००००.००
२३.		लहान पाटबंधारे योजना (२५१ ते ६०० हे.सिं.) परिरक्षण व दुरुस्ती (४७०२ A०६४)	..	५०	३७.५०	५०.००
२४.		लघु पाटबंधारे योजनांतर्गत ० ते ६०० हे. सिं. क्षमतेच्या योजनांचे संनियंत्रण व मूल्यमापन (२७०२ ९१८४)	..	१०	२.५०	१०.००
२५.		महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळाला कर्ज रोख्यावरील व्याज प्रदानासाठी भाग भांडवली अंशदान (४४०२ २८२३)	२५२००.००	१२७७२३	१२१३६१.५०	१५६३००.००
२६.		माजी मालगुजारी तलाव (४७०२ A०७३)	..	१०००	७५०.००	७००.००
२७.		स्थानिक सहभागातून जलस्त्रोतांची दुरुस्ती, नूतनीकरण व पुन:स्थापना (राज्य हिस्सा १० टक्के) (४७०२ A०९१)	..	२०	१५	२०.००
२८.		वाल्मीसाठी सहाय्यक अनुदान (वेतनेत्तर) (२७०२ ९१६६)	४१	१२३.९९	६१.१०	१३९.९९
२९.		लाभक्षेत्र विकास प्राधिकरणांतर्गत वाल्मीसाठी सहाय्यक अनुदान (२७०२ ९१७५)	१७१.००	१०००	५००.००	३५००.००
		एकूण लघुसिंचन (जलसंधारण) (c)	**३३८९०.१७**	**२२६९२६.९९**	**१९३५२७.६०**	**२७४१६०.९९**
		(I) एकूण मृद व जलसंधारण राज्य हिस्सा (a+b+c)	**८३१४०.५१**	**२८१०००**	**२३१९०३.३६**	**३००७००.००**

विवरणपत्र-१ चालू

१	२	३	४	५	६
	केंद्र पुरस्कृत योजना				
१.	निरांचल - जागतिक बँक सहाय्यीत प्रकल्प - केंद्र पुरस्कृत योजना (आय.डब्लु.एम.पी.) (केंद्र हिस्सा ६० टक्के) (४४०२ २७१६)	..	..	..	..
२.	प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना एकात्मिक पाणलोट विकास व्यवस्थापन कार्यक्रम (सर्वसाधारण) (केंद्र हिस्सा ६० टक्के) (४४०२ २७४३)	..	१७४१४	१७४१४.००	२०७६.००
३.	प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना इतर उप घटक-एकात्मिक पाणलोट विकास व्यवस्थापन कार्यक्रम (केंद्र हिस्सा ६० टक्के) (४४०२ २७६१)	..	..	..	..
४.	लहान पाटबंधारे योजनांची प्रगणना (केंद्र पुरस्कृत योजना) (२७०२ ९११३)	१५०.००	४५०	४५०.००	१०००.००
५.	स्थानिक सहभागातून जलस्त्रोतांची दुरुस्ती, नूतनीकरण व पुन:स्थापना (केंद्र हिस्सा ९० टक्के) (४७०२ A०८२)	..	२००	१५०.००	२००.००
६.	महाराष्ट्रातील नंदूरबार व बुलढाणा जिल्ह्यातील ५१ हवामान अनुकूल व संवेदनक्षम गावांकरिता कृषी तंत्रज्ञान व पाण्याचे कार्यक्षम व्यवस्थापनाकरीता प्रकल्प (१०० टक्के केंपुयो) (४४०२ २८७९)	७२५.८०	११४७	११४७.००	११४७.००
	(II) एकूण केंद्र पुरस्कृत योजना ..	**८७५.८०**	**१९२११**	**१९१६१**	**४४२३**
	Grand Total (I + II)	**८४०१६.३१**	**३००२११**	**२५१०६४.३६**	**३०५१२३**

मृद व जलसंधारण विभाग

सन २०१९-२०, २०२०-२१ व २०२१-२२ अनिवार्य (Committed) लेखाशीर्षे

(रुपये हजारात)

अ. क्र.	योजनेचे नांव	सांकेतांक	प्रत्यक्ष खर्च सन २०१९-२०	अर्थसंकल्पिय अंदाज सन २०२०-२१	सुधारित अंदाज सन २०२०-२१	अर्थसंकल्पिय अंदाज सन २०२१-२२
१	२	३	४	५	६	७
१	भारतीय आयुर्विमा महामंडळाकडून महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळाकरिता घेतलेल्या कर्जावरील व्याज प्रदान करणे	२०४९ २६०२	३०००	१	१	१
२.	राज्य भविष्य निर्वाह निधीवरील व्याज	२०४९ २६११	..	१	१	१
३.	राज्य शासकीय जिल्हा परिषद कर्मचारी गट विमा योजना (विमा निधी)	२०४९ २६३१	..	१	१	१
४.	राज्य शासकीय जिल्हा परिषद कर्मचारी गट विमा योजना (बचत निधी)	२०४९ २६४९	..	१	१	१
५.	परिभाषित अंशदान निवृत्तीवेतन योजनेच्या अशदानावरील व्याज	२०४९ २६२२	..	१	१	१
६.	जिल्हा परिषद कर्मचाऱ्यांकरिता (शिक्षक वगळून) असलेल्या परिभाषित निवृत्तीवेतन योजनेवरील व्याज	२०४९ २६५८	..	१	१	१
७.	ठेव संलग्न विमा योजनेतून प्रदाने	२२३५ सी१०७	१८०	१००००	२४०	५०००
८.	मृद आणि जलसंधारण विभाग (खुद्द)	३४५१ ए०४६	८१६०८	८१४६२	८५९४१	९५३४९
९.	आयुक्त, मृद व जलसंधारण, औरंगाबाद यांची आस्थापना	२४०२ ए११२	४४१८३	५५७६६	५१३५०	५७४७५
१०.	मुख्य दक्षता व गुणनियंत्रक अधिकारी (मृद व जलसंधारण) यांची आस्थापना	२४०२ ए१२१	५४४६१	६१९४१	५४३९२	६३७८४
११.	प्रादेशिक जलसंधारण अधिकारी यांचो आस्थापना	२४०२ ए१३९	१००४२८	११०६४७	९८७५६	११४४०३
१२.	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी यांची आस्थापना	२४०२ ए१६६	९९९६७६	११३९४९३	१०५०७२७	१०७३८९८
१३.	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी यांची आस्थापना	२४०२ ए१५७	३१३०५८	३६७८११	३३२५३३	३८०९२८
१४.	जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी यांची आस्थापना	२४०२ ए१४८	..	९	९	९
१५.	जिल्हा परिषद अंतर्गत ल. पा. कामासाठी उपअभियंत्यांची विशेष आस्थापना	२४०२ ए१७५	१७६२९८	२१०६७४	१४९४५१	१७४८०१
१६.	तालुका व मंडळ अधिकारी मृदसंधारण यांची आस्थापना	२४०२ ए१८४	..	७	७	७
१७.	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी, जिल्हा परिषद (ल.पा.) या कार्यालयाची आस्थापना	२४०२ ए२४६	१४३१४९७	१६९४८५०	१५१८८००	१८८२५०७
१८.	नियमित आस्थापनेवरील रोजंदारीवर काम करणारे कर्मचारी	२७०२ ९२३७	२६३८६६	२१३५१४	२०८१६६	२२०६०६
१९.	वाल्मीसाठी सहाय्यक अनुदान (वेतन)	२७०२ ९१५७	१७२५९८	१८७१८२	१७८६७३	१६६२०५
२०.	महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळाने लहान पाटबंधारे योजनांकरिता भारतीय आयुर्विमा महामंडळाकडून घेतलेल्या कर्जाची परतफेड	६००३ ०४३१	६६६६७	१	१	१
२१.	घर बांधणी अग्रिमे	७६१० २२३२	९४००	२३०००	५७५०	२३०००
२२.	मोटार वाहन खरेदी अग्रिमे	७६१० २२४१	..	१७००	४२५	१७००
२३.	वैयक्तिक संगणक खरेदी अग्रिमे	७६१० २२५९	..	७००	१७५	७००
	एकूण (अनिवार्य)	..	३७१६९२०	४१६६७६२	३७३५४१०	४२४९५७९

A-35

विवरणपत्र-१

शासन निर्णय क्र. मापदंड-२०१३/प्र.क्र. ११४/जल-७, दि. १० ऑक्टोबर, २०१३ चे सहपत्र

मृद व जलसंधारणाच्या विविध उपचारांची कामे मजुरामार्फत करण्यासाठी सुधारित तांत्रिक/आर्थिक मापदंडाचा तक्ता

(रक्कम रु.)

अ.क्र.	उपचाराचे नाव	तांत्रिक मापदंड							सपाटीकरण/ खोदकाम	परिमाण	आर्थिक मापदंड (रु.) (रु. १६२ प्रति दिन प्रमाणे)	
		उतार गट/ जमिनीचा प्रकार	पाया रूंदी मी.	बांधाची उंची मी.	माथा रुंदी मी.	बाजू उतार	बांधाचा छेद चौ. मी.	बांधाची लांबी मी.	परिमाण घ. मी.		जनजाती उपयोजना/ डोंगराळ भाग	इतर
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
१	ढाळीचे बांध बंदिस्ती	भारी	२.५०	०.८०	०.५०	१.२५:१	१.२०	९५	..	हेक्टर	२२८६५	११२०९
		मध्यम	२.३०	०.७५	०.५०	१.२०:१	१.०५	१६५	..	हेक्टर	१७७३४	१५४५४
		हलकी	२.००	०.७५	०.५०	०.०४	०.९५	२१०	..	हेक्टर	१९९३७	१७३८०
२	(अ) भात खाचरे बांध बंदिस्ती (मजगी)	३ % पर्यंत	१.८०	०.६८	०.४५	०.०४	०.७५	६५०	७५०	हेक्टर	१११९६६	९७४०४
	(कोकण व पश्चिम महाराष्ट्राकरिता)	३ ते ६%	१.८०	०.६८	०.४५	०.०४	०.७५	७२०	१,३१२	हेक्टर	१६८७०९	१४६७४४
	(०.७५ चौ.मी. छेदाचे बांध)	६ ते ८%	१.८०	०.६८	०.४५	०.०४	०.७५	८१७	१,५००	हेक्टर	१९२२२४	१६७१९९
	(ब) ०.५४ चौ.मी. छेदाचे बांध असलेले भात											
	खाचरे बांध बंदिस्ती (मजगी)	३ % पर्यंत	१.५०	०.६०	०.३०	०.०४	०.५४	६५०	७५०	हेक्टर	१००९३८	८७८१३
	(पश्चिम महाराष्ट्र, कोकण व विदर्भ)	३ ते ६%	१.५०	०.६०	०.३०	०.०४	०.५४	७२०	१,३१२	हेक्टर	१५६४९३	१३६१२१
	(हलकी जमीन)	६ ते ८%	१.५०	०.६०	०.३०	०.०४	०.५४	८१७	१,५००	हेक्टर	१७८३६२	१५५१४५
३	भात खाचरे बांध बंदिस्ती (पेंडी बंडींग) (विदर्भाकरिता)		२.२०	०.६०	०.४०	१.५:१	०.७८	७७८	५६२.५	हेक्टर	१०००७१	८७११७
४	जुनी भातशेती बांध दुरुस्ती (कोकण, पश्चिम महाराष्ट्र व विदर्भाकरिता)	..	बांधाचा अतिरिक्त छेद- ०.४५ चौ.मी.			..	..	..	..	हेक्टर	३६९४३	३२१२५
५	भात खाचरे बांध बंदिस्ती (पडकई कार्यक्रमांतर्गत दगडी बांधसह मजगी) (कोकण, पश्चिम महाराष्ट्र व विदर्भाकरिता)											
	(अ) ८ ते १२% उतार	८ ते १२%	०.८७	०.९०	०.६०	०.३:१	०.६६	८१६	..	हेक्टर	२५३५४६	..
	(ब) १२ ते १६% उतार	१२ ते १६%	०.८७	०.९०	०.६०	०.३:१	०.६६	११२६	..	हेक्टर	३०२३२६	..
	(क) १६ ते २०% उतार	१६ ते २०%	०.८७	०.९०	०.६०	०.३:१	०.६६	१४११	..	हेक्टर	३४९५०९	..

विवरणपत्र-१ चालू

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
६	शेत बांध बंदिस्ती (कंपार्टमेंटचे बंडीग)											
	० ते ४ उतार व हलकी जमीन	हलकी	१.८०	०.७५	०.३०	०.०४	०.८०	२००	..	हेक्टर	१४५३१	१२८४५
	० ते ४ उतार व मध्यम जमीन	मध्यम	२.००	०.८५	०.३०	०.०४	१.००	२००	..	हेक्टर	१७७६२	१५६५५
	० ते ४ उतार व भारी जमीन	भारी	२.२५	०.९०	०.४५	०.०४	१.२०	२००	..	हेक्टर	२०९९४	१८४६५
७	चिबड जमीन सुधारणा (उघडे चर)	..	०.६०	१.२०	३.६०	१.२५:१	२.५२	६५	..	हेक्टर	३७५४९	३२६८८
८	गॅबियन बंधारा	..	२.४५	१.००	०.४५	०.०४	१.४५	..	..	घ.मी.	१००१	९५२
९	शेततळे	शेततळ्याचा आकार १५x१५x३ मी. ते ३०x३x३ मी. बाजू उतार १:१ ते १.५:१.बर्म-२ मी. ..							..	ह.घ.मी.	१५४८९१	१३४७०८
१०	मऊ खडकामध्ये शेततळे	२ मी. खोलीपर्यंत सर्वसाधारण भूस्तर व १ मी. मऊ खडकामध्ये खोदकाम								अ.क्र. ९ वरील शेततळ्याच्या मापदंडापेक्षा २५ टक्के अधिक मापदंड लागू राहतील.		
११	खोदतळे	खोदतळ्याचा आकार ३० x २० x ३ दोन्ही काटाच्या बाजुने १:१ प्रवाहाच्या दिशेने वरील बाजुस ३:१ खालील बाजुस ६:१								अ.क्र. ९ वरील शेततळ्याच्या मापदंडाएवढा मापदंड लागू राहतील.		
१२	अर्दन स्ट्रक्चर (मातीचा बांध)	..	२.७६	०.७२	०.६०	१.५:१	१.२०	..	..	घ.मी.	१७६	१५८
१३	अनघड दगडाचे बांध											
	(अ) ० ते ५ टक्के उताराच्या ओघळीवरील बांधास दोन्ही बाजुस १:१ बाजू उतार											
	पाणलोट क्षेत्राचा वरचा भाग (अपर रिचेस)	..	२.००	०.७५	०.५०	०१:०१	०.९४	..	..	घ.मी.	२६३	२२९
	पाणलोट क्षेत्राचा मधला भाग (मिडल रिचेस)	..	२.५०	१.००	०.५०	०१:०१	१.५०	..	..	घ.मी.	२६३	२२९
	(ब) ५ ते १५ टक्के उताराच्या ओघळीवरील बांधास पुढील बाजूस १:१ व मागील बाजुस २:१ बाजू उतार											
	पाणलोट क्षेत्राचा वरचा भाग (अपर रिचेस)	..	२.७५	०.७५	०.५०	०१:०१	१.२२	..	..	घ.मी.	२६३	२२९
	पाणलोट क्षेत्राचा मधला भाग (मिडल रिचेस)	..	३.५०	१.००	०.५०	०१:०१	२.००	..	..	घ.मी.	२६३	२२९
१४	नाला बांध	मुख्य बांध- १) बाजू उतार - १.५:१ ते २:१, २) माथा रुंदी- १ ते १.५० मी.										
	अ) मातीचे नाला बांध	३) सांडव्यावरून वाहणाऱ्या पाण्याची उंची ०.४० ते १ मी., ४) फ्रि बोर्ड - १.०० मी.								ह.घ.मी.		
	१ टक्के नाला तळ उतारापर्यंत	५) अभेद्य भित - १) बाजू उतार - १:१. २) माथा रुंदी ०.६० मी.								पाणी साठा	७१२९८	६२०१२
	२ टक्के नाला तळ उतारापर्यंत	६) सी.ओ.टी. (नाला तळामध्ये) - १) बाजू उतार - ०.५:१. २) तळ रुंदी - १ ते २ मी.								पाणी साठा	१२६१६८	१०९७३५
	३ टक्के नाला तळ उतारापर्यंत	७) सी.ओ.टी. (नाला तळाव्यतिरिक्त) - १) माथा रुंदी - १ मी., २) तळ रुंदी - १ मी., ३) खोली १ मी.								पाणी साठा	१६५१९७	१४३६८४
	ब) भिनार पद्धतीचे माती नालाबंध									अ.क्र. १४ अ) येथील माती नाला बांधाचे मंजूर आर्थिक मापदंड लागू राहतील.		
	क) सिमेंट नाला बांध (अनघड दगडाचे)											
	१ टक्के नाला तळ उतारापर्यंत	१) बांधाचा बाजू उतार - १:०.३३ ते १:०.७७, २) माथा रुंदी - ०.७५ ते १.४० मी.								पाणी साठा	८१४४७	७९५२३
	२ टक्के नाला तळ उतारापर्यंत	३) पाणी साठा उंची - १.५० ते ५.०० मी., ४) फ्रि बोर्ड - ०.३० ते ०.६० मी.								पाणी साठा	९३६६४	९१४५२
	३ टक्के नाला तळ उतारापर्यंत	५) सांडव्यावरून वाहणाऱ्या पाण्याची उंची - ०.२५ ते २.०० मी.								पाणी साठा	१०५८८१	१०३३८०

विवरणपत्र-१ समाप्त

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
१५	वळण बंधारा	१) बांधाची उंची १.१० मी., २) पाया रुंदी १.६५ मी., ३) बाजू उतार १:०.५०, ४) माथा रुंदी ०.६० मी.								प्र.हे.सं. क्षेत्र	१२४८०	१२२०५
१६	डोंगर उतारावर समपातळी दगडी बांध घालणे											
	१० टक्केपर्यंत	१०% पर्यंत	०.७५ मी.	०.६० मी.	०.४५ मी.	०.२५:१	०.३६	७४०	..	घ.मी.	१७५	१५५
	११ ते १४ टक्के	१ ते १४% पर्यंत	०.७५ मी.	०.६० मी.	०.४५ मी.	०.२५:१	०.३६	८००	..	घ.मी.	१७५	१५५
	१४ टक्के पेक्षा जास्त	१४% पेक्षा जास्त	०.७५ मी.	०.६० मी.	०.४५ मी.	०.२५:१	०.३६	८७०	..	घ.मी.	१७५	१५५
१७	अ) सलग समपातळी चर (०.३० मी. खोलीचे चर)											
	मॉडेल क्र. १	० ते ४%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	८३३	..	हेक्टर	३११४२	२९०८७
	मॉडेल क्र. २	४ ते ८%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	९८७	..	हेक्टर	३५९९५	३३५६२
	मॉडेल क्र. ३	८ ते १५%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	९२५	..	हेक्टर	३९८४७	३७५६६
	मॉडेल क्र. ४	१५ ते ३३%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	१३८९	..	हेक्टर	५६६३३	५३२०८
	मॉडेल क्र. ५	० ते ४%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	१०००	..	हेक्टर	२४२२५	२१७१४
	मॉडेल क्र. ६	४ ते ८%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	११७९	..	हेक्टर	२८०४७	२५०८८
	मॉडेल क्र. ७	८ ते १५%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	१५१४	..	हेक्टर	३५११२	३१३१०
	मॉडेल क्र. ८	१५ ते ३३%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	२१७४	..	हेक्टर	४९१२९	४३६७०

विवरणपत्र-२

शासन निर्णय क्र. मापदंड-२०१३/प्र.क्र. ११४/जल-७, दि. १५ ऑक्टोबर, २०१३ चे सहपत्र

मृद व जलसंधारणाच्या विविध उपचारांची कामे मशिनच्या सहाय्याने करण्यासाठी सुधारित तांत्रिक/आर्थिक मापदंडाचा तक्ता

(रक्कम रु.)

अ.क्र.	उपचाराचे नाव	तांत्रिक मापदंड							सपाटीकरण /खोदकाम	परिमाण	आर्थिक मापदंड (रु.) (रु. १६२ प्रति दिन प्रमाणे)	
		उतार गट/ जमिनीचा प्रकार	पाया रूंदी मी.	बांधाची उंची मी.	माथा रुंदी मी.	बाजू उतार	बांधाचा छेद चौ. मी.	बांधाची लांबी मी.	परिमाण घ. मी.		जनजाती उपयोजना/ डोंगराळ भाग	इतर
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
१	ढाळीचे बांध बंदिस्ती	भारी	२.५०	०.८०	०.५०	१.२५:१	१.२०	९५	..	हेक्टर	५८३३	५४६०
		मध्यम	२.३०	०.७५	०.५०	१.२०:१	१.०५	१६५	..	हेक्टर	८००४	७४७९
		हलकी	२.००	०.७५	०.५०	०.०४	०.९५	२१०	..	हेक्टर	९०११	८४२६
२	शेत बांध बंदिस्ती (कंपार्टमेंटचे बंडींग) ० ते ४ टक्के उतार											
	हलकी जमीन	हलकी	१.८०	०.७५	०.३०	०.०४	०.८०	२००	..	हेक्टर	७२२०	६८६०
	मध्यम जमीन	मध्यम	२.००	०.८५	०.३०	०.०४	१.००	२००	..	हेक्टर	८६३२	८१८२
	भारी जमीन	भारी	२.२५	०.९०	०.४५	०.०४	१.२०	२००	..	हेक्टर	९८५७	९३४१
३	(अ) भात खाचरे बांध बंदिस्ती (मजगी)	३ % पर्यंत	१.८०	०.६८	०.४५	०.०४	०.७५	६५०	७५०	हेक्टर	४६६६७	४३५९७
	(कोकण व पश्चिम महाराष्ट्राकरिता)	३ ते ६%	१.८०	०.६८	०.४५	०.०४	०.७५	७२०	१,३१२	हेक्टर	६६३०७	६२२६६
	(०.७५ चौ.मी. छेदाचे बांध)	६ ते ८%	१.८०	०.६८	०.४५	०.०४	०.७५	८१७	१,५००	हेक्टर	७५४६८	७०८७९
	(ब) ०.५४ चौ.मी. छेदाचे बांध असलेले भात											
	खाचरे बांध बंदिस्ती (मजगी)	३ % पर्यंत	१.५०	०.६०	०.३०	०.०४	०.५४	६५०	७५०	हेक्टर	४०४४८	३७९३०
	(पश्चिम महाराष्ट्र, कोकण व विदर्भ)	३ ते ६%	१.५०	०.६०	०.३०	०.०४	०.५४	७२०	१,३१२	हेक्टर	५९४१८	५५९८९
	(हलकी जमीन)	६ ते ८%	१.५०	०.६०	०.३०	०.०४	०.५४	८१७	१,५००	हेक्टर	६७६५२	६३७५७
४	भात खाचरे बांध बंदिस्ती (पेंडी बंडींग) (विदर्भाकरिता)	..	२.२०	०.६०	०.४०	१.५:१	०.७८	७७८	५६२.५	हेक्टर	४४४२८	४१२१४
५	जुनी भातशेती बांध दुरुस्ती (कोकण, पश्चिम महाराष्ट्र व विदर्भाकरिता)	..	बांधाचा अतिरिक्त छेद- ०.४५ चौ.मी.			..	..	..	.	हेक्टर	१७४५०	१६०११

विवरणपत्र-२ चालू

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
६	अ) इनलेट-आऊटलेटसह शेततळे	शेततळ्याचा आकार-										
		१५ x १५ x ३ मी.		बाजू उतार	१:१ ते १.५:१		बर्म-२ मी.		४४१	प्रती शेततळे	२३२५२	२२३२९
		२० x १५ x ३ मी.		बाजू उतार	१:१ ते १.५:१		बर्म-२ मी.		६२१	प्रती शेततळे	३२७४२	३१४४२
		२० x २० x ३ मी.		बाजू उतार	१:१ ते १.५:१		बर्म-२ मी.		८७६	प्रती शेततळे	४६१८७	४४३५४
		२५ x २० x ३ मी.		बाजू उतार	१:१ ते १.५:१		बर्म-२ मी.		११३१	प्रती शेततळे	५९६३२	५७२६५
		२५ x २५ x ३ मी.		बाजू उतार	१:१ ते १.५:१		बर्म-२ मी.		१४६१	प्रती शेततळे	७७०३१	७३९७३
		३० x २५ x ३ मी.		बाजू उतार	१:१ ते १.५:१		बर्म-२ मी.		१७९१	प्रती शेततळे	९४४३०	९०६८२
		३० x ३० x ३ मी.		बाजू उतार	१:१ ते १.५:१		बर्म-२ मी.		२१९६	प्रती शेततळे	११५७८४	१११९८८
	ब) इनलेट-आऊटलेट विरहित शेततळे	२० x १५ x ३ मी.		बाजू उतार	१:१ ते १.५:१		..		६२१	प्रती शेततळे	२९४०९	२८२४६
		२० x २० x ३ मी.		बाजू उतार	१:१ ते १.५:१		..		८७६	प्रती शेततळे	४१४८६	३९७४४
		२५ x २० x ३ मी.		बाजू उतार	१:१ ते १.५:१		..		११३१	प्रती शेततळे	५३५६२	५१४४२
७	मातीचे नाला बांध	मुख्य बांध- १) बाजू उतार - १.५:१ ते २:१, २) माथा रुंदी- १ ते १.५० मी.								ह.घ.मी.		
	१ टक्के नाला तळ उतारापर्यंत	३) सांडव्यावरून वाहणाऱ्या पाण्याची उंची ०.४० ते १ मी., ४) फ्रि बोर्ड - १.०० मी.								पाणी साठा	३२००३	२९३४३
	२ टक्के नाला तळ उतारापर्यंत	५) अभेद्य भिंत - १) बाजू उतार - १:१, २) माथा रुंदी ०.६० मी.								पाणी साठा	५५८८१	५१२३७
	३ टक्के नाला तळ उतारापर्यंत	६) सी.ओ.टी. (नाला तळामध्ये) - १) बाजू उतार - ०.५:१, २) तळ रुंदी - १ ते २ मी.								पाणी साठा	७२६४६	६६६०९
		७) सी.ओ.टी. (नाला तळाव्यतिरिक्त) - १) माथा रुंदी - १ मी., २) तळ रुंदी - १ मी., ३) खोली १ मी.										
८	बोडी दुरुस्ती/नूतनीकरण											
	१) मुख्य बांधाची लांबी ५० मी. व उंची १.५० मी.	..	५.५०	१.५०	१.००	१.५:१	४.८८	५०	..	प्रती बोडी	१७२७०	१५९१९
	२) मुख्य बांधाची लांबी ५० मी. व उंची २.०० मी.	..	७.००	२.००	१.००	१.५:१	८.००	५०	..	प्रती बोडी	३१७३२	२१२७७
	३) मुख्य बांधाची लांबी ७० मी. व उंची १.५० मी.	..	५.५०	१.५०	१.००	१.५:१	४.८८	७०	..	प्रती बोडी	२०८९२	१९२१२
	४) मुख्य बांधाची लांबी ७० मी. व उंची २.०० मी.	..	७.००	२.००	१.००	१.५:१	८.००	७०	..	प्रती बोडी	३९२८४	३६१८७
	५) मुख्य बांधाची लांबी १०० मी. व उंची १.५० मी.	..	५.५०	१.५०	१.००	१.५:१	४.८८	१००	..	प्रती बोडी	३१८२३	२९२५२
	६) मुख्य बांधाची लांबी १०० मी. व उंची २.०० मी.	..	७.००	२.००	१.००	१.५:१	८.००	१००	..	प्रती बोडी	५५२६४	५०८५३
९	अ) सलग समपातळी चर (०.४५ मी. खोलीचे चर)											
	कोकण व पश्चिम घाट प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. १	० ते ४%	०.६०	०.४५	०.६०	..	०.२७	८३३	..	हेक्टर	३०७२४	२९६४५
	कोकण व पश्चिम घाट प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. २	४ ते ८%	०.६०	०.४५	०.६०	..	०.२७	९८७	..	हेक्टर	३५६३१	३४३५२
	कोकण व पश्चिम घाट प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. ३	८ ते १५%	०.६०	०.४५	०.६०	..	०.२७	९२५	..	हेक्टर	४२२२१	४१०२२
	अ. प्र. क्षेत्र व हमखास पावसाच्या प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. ५	० ते ४%	०.६०	०.४५	०.६०	..	०.२७	१०००	..	हेक्टर	१९३२४	१८०१५

विवरणपत्र-२ समाप्त

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
९	अ. प्र. क्षेत्र व हमखास पावसाच्या प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. ६	४ ते ८%	०.६०	०.४५	०.६०	..	०.२७	११७९	..	हेक्टर	२२२७०	२०७२६
	अ. प्र. क्षेत्र व हमखास पावसाच्या प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. ७	८ ते १५%	०.६०	०.४५	०.६०	..	०.२७	१५१४	..	हेक्टर	२७६९२	२५७०९
ब)	सलग समपातळी चर (०.३० मी. खोलीचे चर)											
	कोकण व पश्चिम घाट प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. १	० ते ४%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	८३३	..	हेक्टर	२३१४६	२२४२६
	कोकण व पश्चिम घाट प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. २	४ ते ८%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	९८७	..	हेक्टर	२६५२१	२५६६८
	कोकण व पश्चिम घाट प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. ३	८ ते १५%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	९२५	..	हेक्टर	३०९६८	३०१६९
	अ. प्र. क्षेत्र व हमखास पावसाच्या प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. ५	० ते ४%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	१०००	..	हेक्टर	१४६०९	१३७८५
	अ. प्र. क्षेत्र व हमखास पावसाच्या प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. ६	४ ते ८%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	११७९	..	हेक्टर	१६७१५	१५६८६
	अ. प्र. क्षेत्र व हमखास पावसाच्या प्रदेशासाठी मॉडेल क्र. ७	८ ते १५%	०.६०	०.३०	०.६०	..	०.१८	१५१४	..	हेक्टर	२०५५९	१९२३७
क)	गुरे प्रतिबंधक चर (स.स. चराचा १० हेक्टर पेक्षा अधिक सलग गट असल्यास)	..	०.६०	१.००	१.९०	..	१.२५	१०२	..	र. मी.	६१	५६
१०	खोल सलग समपातळी चर (१ मी. x १ मी.)	११	१.००	१.००	१.००	..	१.००	२४०	..	हेक्टर	११४११	११४११

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग चार

वर्ष ४, अंक ४८ शुक्रवार, ऑगस्ट १०, २०१८/श्रावण १९, शके १९४० पृष्ठे ३, किंमत : रुपये २३.००

असाधारण क्रमांक ८५

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र विधानमंडळाचे अधिनियम व राज्यपालांनी प्रख्यापित केलेले अध्यादेश व केलेले विनियम.

अनुक्रमाणिका

	पृष्ठे
सन २०१८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५२.-महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळ अधिनियम, २००० यात आणखी सुधारणा करण्याकरिता अधिनियम.	१-३

दिनांक ७ ऑगस्ट, २०१८ रोजी मा. राज्यपालांनी संमती दिलेला महाराष्ट्र विधानमंडळाचा पुढील अधिनियम माहितीसाठी, याद्वारे, प्रसिद्ध करण्यात येत आहे.

राजेंद्र ग. भागवत,
प्रभारी सचिव (विधि विधान),
महाराष्ट्र शासन,
विधि व न्याय विभाग.

सन २०१८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५२.

(माननीय राज्यपालांची संमती मिळाल्यानंतर **"महाराष्ट्र शासन राजपत्रात"**
दिनांक १० ऑगस्ट, २०१८ रोजी प्रथम प्रसिद्ध केलेला अधिनियम).

महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळ अधिनियम, २००० यात आणखी सुधारणा करण्याकरिता अधिनियम

२००१ चा महा. ३.

ज्याअर्थी, यात यापुढे दिलेल्या प्रयोजनांकरिता, महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळ अधिनियम, २००० यात आणखी सुधारणा करणे इष्ट आहे, **त्याअर्थी,** भारतीय गणराज्याच्या एकोणसत्तराव्या वर्षी, याद्वारे, पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :-

संक्षिप्त नाव.

१. या अधिनियमास, महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळ (सुधारणा) अधिनियम, २०१८, असे म्हणावे.

२००१ चा महा. ३.

सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३ याच्या कलम १ ची सुधारणा.

२. महाराष्ट्र जलसंधारण महामंडळ अधिनियम, २००० (यात यापुढे ज्याचा निर्देश "मुख्य अधिनियम" असा करण्यात आला आहे) याच्या कलम १ च्या पोट-कलम (२) मध्ये, "२५०" या मजकुराऐवजी, "६००" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३ याच्या कलम २ ची सुधारणा.

३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २ मध्ये,-

(क) खंड (घ) मधील "२५०" या मजकुराऐवजी, "६००" हा मजकूर दाखल करण्यात येत आहे;

(ख) खंड (ज) ऐवजी, पुढील खंड दाखल करण्यात येईल;

"(ज) 'सदस्य' याचा अर्थ, महामंडळाचा सदस्य, असा आहे आणि त्यामध्ये महामंडळाच्या अध्यक्षांचा आणि उपाध्यक्षांचा समावेश होतो;".

सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३ याच्या कलम ४ ची सुधारणा.

४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ४ मध्ये,-

(क) पोट-कलम (१) मधील,

(एक) खंड (ख) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :-

"(ख-१) जलसंधारण व मृदसंधारणाची विशेष माहिती व प्रत्यक्ष अनुभव असलेला, उपाध्यक्ष तसेच, लोकसहभागातून हाती घेण्यात आलेल्या जलसंधारण कामांचा अनुभव असलेला राज्य शासनाने नामनिर्देशित करावयाचा एक सदस्य;

(दोन) खंड (थ) ऐवजी, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :-

"(थ) पाटबंधारे क्षेत्राची विशेष माहिती व प्रत्यक्ष अनुभव असलेले राज्य शासनाने नामनिर्देशित करावयाचे दोन सदस्य;";

(ख) पोट-कलम (२) मधील, "खंड (क) ते (ड)" या मजकुराऐवजी, खंड (क), (ख) आणि (ग) ते (ढ)" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल;

(ग) पोट-कलम (३) मधील, "खंड" या मजकुरानंतर,"(ख-१)," हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल;

(घ) पोट-कलम (४) मधील, "खंड" या मजकुरानंतर,"(ख-१)," हा मजकूर समाविष्ट करण्यात येईल;

सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३ याच्या कलम ५ ची सुधारणा.

५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ५ च्या पोट-कलम (१) मध्ये,-

(क) "अध्यक्षीय व्यक्ती म्हणून" या मजकुराने सुरू होणाऱ्या, आणि "पुढील सदस्यांचा समावेश असलेली" या मजकुराने संपणाऱ्या मजकुराऐवजी "अध्यक्षपदीय व्यक्ती म्हणून महामंडळाचा उक्त उपाध्यक्षपदीय व्यक्ती म्हणून महामंडळाचे उपाध्यक्ष व पुढील सदस्य यांचा समावेश असलेली" असा मजकूर दाखल करण्यात येईल;

(ख) खंड (ख) मधील "मुख्य अभियंता, पाटबंधारे प्रकल्प (स्थानिक क्षेत्र), पुणे" या मजकुराऐवजी "अपर आयुक्त (जलसंधारण)" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल;

(ग) खंड (ग) मध्ये "संचालक, मृदसंधारण व पाणलोट क्षेत्र व्यवस्थापन, पुणे" या मजकुराऐवजी "अपर आयुक्त (मृदसंधारण)" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल;

सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३ याच्या कलम ७ ची सुधारणा.

६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ७ च्या पोट-कलम (१) मधील, "खंड" या मजकुराऐवजी '(ख-१)," हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३ याच्या कलम ८ ची सुधारणा.

७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ८ मध्ये, पोट-कलम (२) ऐवजी, पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल:-येईल.

(२) "अध्यक्ष हा मंडळाच्या प्रत्येक बैठकीचे अध्यक्षस्थान भूषवील. अध्यक्षाच्या अनुपस्थितीत, कलम ४ च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (ख) खालील पदसिद्ध उपाध्यक्ष हा अशा बैठकीचे अध्यक्षस्थान भूषवील आणि अध्यक्ष व कलम ४ च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (ख) खालील पदसिद्ध उपाध्यक्ष या दोन्हींच्या अनुपस्थितीत, कलम ४ च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (ख-१) अन्वये नामनिर्देशित केलेला उपाध्यक्ष हा बैठकीचे अध्यक्षस्थान भूषवील. जर कोणत्याही कारणामुळे, अध्यक्षाला व उपाध्यक्षांना कोणत्याही बैठकीस उपस्थित राहता आले नाही तर, अशा बैठकीस उपस्थित असलेला सर्वात वरिष्ठ सदस्य-मंत्री, त्या बैठकीचे अध्यक्षस्थान भूषवील.".

सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३ याच्या कलम १७ ची सुधारणा.

८. मुख्य अधिनियमाच्या कलम १७ मध्ये, पोट-कलम (४) च्या परंतुकामध्ये "कार्यकारी अभियंत्याच्या" हा मजकूर ज्या दोन ठिकाणी आला आहे त्या दोन्ही ठिकाणी त्याऐवजी "जिल्हा जलसंधारण अधिकाऱ्याच्या" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

मृद व जलसंधारण विभागातील
पदांसंदर्भातील माहिती
दर्शविणारी प्रपत्रे

१. विवरणपत्र

मृद व जलसंधारण विभागाच्या मंत्रालय खुद्द आस्थापनेवरील मंजूर पदांचा तपशील

अ.क्र.	पदनाम	वेतन श्रेणी	एकूण मंजूर पदे
१	२	३	४
भा. प्र. से. (संवर्ग)			
१	सचिव	संवर्ग पद	१
		एकूण	**१**
गट - अ			
२	सह/उप सचिव	एस-२७ : ११८५००-२१४१०० एस-२५ : ७८८००-२०९२००	२
३	मुख्य अभियंता तथा पदसिद्ध सहसचिव	एस-२७ : ११८५००-२१४१००	१
४	अधीक्षक अभियंता तथा पदसिद्ध उप सचिव	एस-२५ : ७८८००-२०९२००	१
५	अवर सचिव	एस-२३ : ६७७००-२०८७००	४
६	कार्यकारी अभियंता (तथा पदसिद्ध अवर सचिव)	एस-२३ : ६७७००-२०८७००	३
७	जिल्हा अधीक्षक कृषी अधिकारी	एस-२३ : ६७७००-२०८७००	१
८	वरिष्ठ भू-वैज्ञानिक	एस-२१ : ५७१००-१८०८००	१
९	उप अभियंता (तथा पदसिद्ध कार्यासन अधिकारी)	एस-२० : ५६१००-१७७५००	२
१०	लेखा अधिकारी वर्ग-१	एस-२० : ५६१००-१७७५००	१
		एकूण	**१७**
गट-ब (राजपत्रित)			
११	कक्ष अधिकारी	एस-१७ : ४७६००-१५११००	१६
१२	निवडश्रेणी लघुलेखक	एस-१६ : ४४९००-१४२४००	१
१३	सहायक लेखा अधिकारी	एस-१५ : ४१८००-१३२३००	१
		एकूण	**१८**
गट-ब (अराजपत्रित)			
१४	लघुलेखक (उच्चश्रेणी)	एस-१५ : ४१८००-१३२३००	३
१५	सहायक कक्ष अधिकारी	एस-१४ : ३८६००-१२२८००	२८
१६	लघुलेखक (निम्नश्रेणी)	एस-१४ : ३८६००-१२२८००	२
		एकूण	**३३**
गट-क			
१७	लघुटंकलेखक	एस-८ : २५५००-८११००	३
१८	सांख्यिकी सहायक	एस-८ : २५५००-८११००	१
१९	लिपीक - टंकलेखक	एस-६ : १९९००-६३२००	२९
२०	वाहन चालक	एस-६ : १९९००-६३२००	१
		एकूण	**३४**
गट-ड			
२१	नाईक	एस-३ : १६६००-५२४००	१
२२	शिपाई	एस-१ : १५०००-४७६००	८
		एकूण	**९**
		एकूण	**१११**

२. विवरणपत्र-अ

जलसंधारण विभागाच्या क्षेत्रीय यंत्रणेचा फेररचित आकृतिबंधाचा गोषवारा

अ.क्र.	कार्यालय	कार्यालयांची संख्या	आकृतिबंध (पदांची संख्या x कार्यालयांची संख्या=एकूण पदे.)	जलसंधारण विभागातून सध्याच्या मंजूर पदांमधून वर्ग/ स्थलांतरीत करावयाची पदे	जलसंपदा विभागातून वर्ग/ स्थलांतरीत करावयाची पदे	कृषी विभागातून वर्ग/ स्थलांतरीत करावयाची पदे	नव्याने निर्माण करावयाची पदे
(१)	(२)	(३)	(४)	(५)	(६)	(७)	(८)
१)	आयुक्त (मृद व जलसंधारण औरंगाबाद.	१	१८७	७९	..	९२	१६
दक्षता व गुणनियंत्रण यंत्रणा (मृद व जलसंधारण)							
२)	प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण पथक (मृद व जलसंधारण)	३	३८x३=११४	९०	३	२१	..
जलसंधारण यंत्रणा							
३)	प्रादेशिक जलसंधारण अधिकारी	६	२८x६=१६८	१६८	..	..	..
४)	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी	१९	२६x१९=४९४	४९४	..	..	..
५)	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी	१२७	१७x१२७=२१५९	२१५९	..	..	.
६)	अप्पर आयुक्त जलसंधारण, प्रादेशिक क्षेत्र	२	१७x२=३४	३४	..	..	..
७)	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी (प्रादेशिक स्तरावरील पुनर्जिवित कार्यालये)	६	१६x६=९६	९६	..	..	..
८)	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी (गडचिरोली) (नवनिर्मित)	१	१६x१=१६	१६	..	..	..
९)	मंत्रालय (खुद्द) येथील तांत्रिक पदे	..	३	३	..	..	..
	एकूण	**१६५**	**३२७१**	**३१३९**	**३**	**११३**	**१६**
मृदसंधारण यंत्रणा							
१०)	जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी	३४	२०x३४=६८०	..	..	६८०	..
११)	तालुका मृदसंधारण अधिकारी	३५१	९x३५१=३१५९	..	..	३१५९	..
१२)	मंडळ अधिकारी मृदसंधारण	२००६	२००६x३=६०१८	..	२८	५९९०	..
	एकूण	**२३९१**	**९८५७**	**..**	**२८**	**९८२९**	**..**
जिल्हा परिषद (ल.पा.) यंत्रणा							
१३)	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी (जिल्हा परिषद) ल. पा.	३१ (मंजूर) ४ (नवीन)	१९x३५=६६५	..	७६	..	..
१४)	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी (जिल्हा परिषद) ल. पा.	१५८ (मंजूर) १७ (नवीन)	१५x१७५=२६२५	२९५९	२५५	..	..
	एकूण	**२१०**	**३२९०**	**२९५९**	**३३१**	**..**	**..**
१)	मंत्रालय (खुद्द) येथील तांत्रिक पदे	..	०५	..	०५	..	..
	एकूणात एकूण	**२७६६***	**१६४२३***	**६०९८***	**३६७***	**९९४२***	**१६**

* याव्यतिरीक्त मंत्रालय (खुद्द) येथे विवरणपत्र-ऊ प्रमाणे दर्शाविलेली नव्याने निर्माण करण्यात आलेल्या ३५ पदांपैकी (सामान्य प्रशासन विभाग ३१ पदे, जलसंपदा विभाग- १ पद, कृषी विभाग- १ पद, पाणीपुरवठा विभाग-१ पद, नियोजन विभाग- १ पद)

* शासन निर्णय, मृद व जलसंधारण विभाग दि. १.३.२०१९ अन्वये फेरबदलानुसार सुधारीत संख्या.

३. विवरणपत्र-अ (१)
आयुक्त, जलसंधारण कार्यालय (प्रशासन व वित्त शाखा)

अ.क्र.	पदनाम	७ व्या वेतन आयोगानुसार वेतनश्रेणी	आकृतीबंधात नव्याने मंजूर करण्यात आलेली पदे
१	२	३	४
१	आयुक्त, जलसंधारण	(भा.प्र.से. अधिकालिक वेतन श्रेणी)	१
२	अपर आयुक्त (प्रशासन)	एस-२९-१३११००-२१६६००	१
३	उप आयुक्त (प्रशासन)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
४	उप आयुक्त (वित्त)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
५	प्रशासकीय अधिकारी	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
६	लेखा अधिकारी	एस-१५-४१८००-१३२३००	२
७	सहाय्यक लेखा अधिकारी	एस-१४-३८६००-१२२८००	४
८	वाहन चालक	एस-६-१९९००-६३२००	४
		एकुण	**१५**

४. विवरणपत्र-अ (२)
अपर आयुक्त, जलसंधारण

अ.क्र.	नवीन पदनाम/(सध्याचे पदनाम)	वेतनश्रेणी	मंजूर पदांचा आकृतीबंध
१	२	३	४
१	अपर आयुक्त, जलसंधारण/(मुख्य अभियंता)	एस-२९-१३११००-२१६६००	१
२	उप आयुक्त/जिल्हा जलसंधारण अधिकारी/ (सहायक मुख्य अभियंता/कार्यकारी अभियंता)	एस-२३-६७७००-२०८७००	२
३	सहायक आयुक्त/उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी/(उप अभियंता/उप विभागीय अभियंता/उप कार्यकारी अभियंता)	एस-२०-५६१००-१७७५००	४
४	जलसंधारण अधिकारी	एस-१४-३८६००-१२२८०० एस-१५-४१८००-१३२३००	४
५	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	१
६	अधीक्षक	एस-१४-३८६००-१२२८००	१
७	प्रथम लिपिक	एस-१३-३५४००-११२४००	२
८	वरिष्ठ लिपिक	एस-८-२५५००-८११००	३
९	कनिष्ट लिपिक	एस-८-२५५००-८११००	३
१०	उच्चश्रेणी लघुलेखक (स्वीय सहायक)	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
११	टंकलेखक	एस-६-१९९००-६३२००	३
१२	वाहन चालक	एस-६-१९९००-६३२००	१
१३	दप्तरी	एस-३-१६६००-५२४००	१
१४	नाईक	एस-३-१६६००-५२४००	१
१५	शिपाई	एस-१-१५०००-४७६००	३
१६	चौकीदार	एस-१-१५०००-४७६००	१
	एकूण :		**३२**

टीप : मुख्य अभियंता लघुसिंचन जलसंधारण, पुणे हे ३२ पदांचे कार्यालय औरंगाबाद येथे आयुक्तालयात स्थलांतरीत करुन त्याचे पदनाम अप्पर आयुक्त जलसंधारण असे करण्यात येत आहे.

५. विवरणपत्र-अ(३)
अपर आयुक्त, (मृदसंधारण)

अ.क्र.	नवीन पदनाम/(कृषी विभागाकडील सध्याचे पदनाम)	वेतनश्रेणी	मंजूर पदांचा आकृतीबंध
१	२	३	४
१	अपर आयुक्त, (मृद संधारण)/ संचालक (मृद संधारण)	एस-२७-११८५००-२१४१००	१
२	सह आयुक्त/प्रादेशिक मृदसंधारण अधिकारी	एस-२५-७८८००-२०९२००	१
३	कृषी सह संचालक	एस-२३-६७७००-२०८७००	४
४	उप आयुक्त/जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी	एस-२०-५६१००-१७७५००	२
५	(कृषी अधिकारी वर्ग-१) (विशेष वेतन)	एस-१६-४४९००-१४२४००	४
६	सहायक आयुक्त/उप विभगीय मृद व जलसंधारण	एस-१५-४१८००-१३२३००	१०
७	अधिकारी/ (कृषी अधिकारी वर्ग-१)	एस-१३-३५४००-११२४००	४
८	अधीक्षक	एस-१४-३८६००-१२२८००	१
९	सहायक अधीक्षक	एस-१३-३५४००-११२४००	६
१०	मृदसंधारण सहायक /(कृषी सहायक)	एस-८-२५५००-८११००	२
११	वरिष्ट लिपीक	एस-८-२५५००-८११००	९
१२	कनिष्ट लिपीक	एस-६-१९९००-६३२००	९
१३	टंकलेखक	एस-६-१९९००-६३२००	९
१४	स्वीय सहायक	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
१५	उच्चश्रेणी लघुलेखक	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
१६	निम्नश्रेणी लघुलेखक	एस-१४-३८६००-१२२८००	२
१७	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	१०
१८	वाहनचालक	एस-६-१९९००-६३२००	४
१९	नाईक	एस-३-१६६००-५२४००	२
२०	शिपाई	एस-१-१५०००-४७६००	१०
	एकूण		**९२**

कृषी आयुक्तालयातील संचालक, मृद संधारण हे ९२ पदांचे कार्यालय केवळ जलसंधारणाचे काम करीत असल्याने सदर कार्यालयातील सर्व पदे कृषी विभागाच्या आकृतिबंधातून रद्द करुन मृद व जलसंधारण आयुक्तालय, वाल्मी, औरंगाबाद येथे विलीन करण्यात येतआहे.

६. विवरणपत्र-अ(४)
सह संचालक (अर्थ व सांख्यिकी सेवा कक्ष)

अ.क्र.	पदनाम	वेतनश्रेणी	आकृतीबंध मंजूर पदांची संख्या १७	
	१	२	३	४
१	सहसंचालक (आर्थिक सेवा)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१	
२	संशोधन अधिकारी	एस-१५-४१८००-१३२३००	३	
३	वरिष्ट तांत्रिक सहायक	एस-१४-३८६००-१२२८००	४	
४	कनिष्ट तांत्रिक सहायक	एस-१०-२९२००-९२३००	६	
५	कनिष्ट लिपिक	एस-६-१९९००-६३२००	१	
६	वाहन चालक (नव्याने मंजूर पदे)	एस-६-१९९००-६३२००	१	
७	शिपाई	एस-१-१५०००-४७६००	२	
		एकूण	**१८**	

७. विवरणपत्र-अ (५)

आयुक्त, मृद व जलसंधारण कार्यालयातील माहिती तंत्रज्ञान समन्वय, संकल्पचित्र व प्रशिक्षण कक्षाचा आकृतिबंध

अ.क्र.	नवीन पदनाम/(सध्याचे पदनाम)	वेतनश्रेणी	आकृतीबंध मंजूर पदे
१	२	३	४
१	उप आयुक्त /जिल्हा जलसंधारण अधिकारी/(कार्यकारी अभियंता)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
२	सहायक आयुक्त/उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी/(उप विभागीय अभियंता/उप कार्यकारी अभियंता)	एस-२०-५६१००-१७७५००	१
३	जलसंधारण अधिकारी	एस-१४-३८६००-१२२८०० एस-१५-४१८००-१३२३००	४
४	विभागीय लेखापाल	एस-१३-३५४००-११२४००	१
५	प्रथम लिपिक	एस-१३-३५४००-११२४००	१
६	वरिष्ठ लिपिक	एस-८-२५५००-८११००	४
७	कनिष्ठ लिपिक	एस-६-१९९००-६३२००	४
८	टंकलेखक	एस-६-१९९००-६३२००	३
९	भांडारपाल	एस-१०-२९२००-९२३००	१
१०	सहाय्यक भांडारपाल	एस-६-१९९००-६२३००	१
११	आरेखक	एस-१०-२९२००-९२३००	१
१२	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	१
१३	वाहन चालक	एस-६-१९९००-६३२००	१
१४	नाईक	एस-३-१६६००-५२४००	१
१५	शिपाई	एस-१-१५०००-४७६००	४
१६	चौकीदार	एस-१-१५०००-४७६००	१
		एकूण	**३०**

टीप : कार्यकारी अभियंता, सिंचन सुधार विभाग, पुणे हे ३० पदांचे कार्यालय जलसंधारण आयुक्तालयात स्थलांतरीत करण्यात येत आहे.

८. विवरणपत्र-व

प्रादेशिक जलसंधारण अधिकारी कार्यालयाचा आकृतिबंध

(ठाणे/पुणे/नाशिक/औरंगाबाद/अमरावती/नागपूर)

अ.क्र.	नवीन पदनाम/(सध्याचे पदनाम)	वेतनश्रेणी	आकृतीबंध मंजूर पदे
१	२	३	४
१	प्रादेशिक जलसंधारण अधिकारी / (अधीक्षक अभियंता)	एस-२५-७८८००-२०९२००	१
२	उपविभागीय जलसंधारण अधिकारी/ सहायक प्रादेशिक जलसंधारण अधिकारी/ (उप विभागीय अभियंता/उप कार्यकारी अभियंता/उप अभियंता)	एस-२०-५६१००-१७७५००	१
३	जलसंधारण अधिकारी	एस-१४-३८६००-१२२८०० एस-१५-४१८००-१३२३००	३
४	अधीक्षक	एस-१४-३८६००-१२२८००	१
५	प्रथम लिपिक	एस-१३-३५४००-११२४००	१
६	वरिष्ठ लिपीक	एस-८-२५५००-८११००	४
७	कनिष्ठ लिपीक	एस-६-१९९००-६३२००	५
८	उच्चश्रेणी लघुलेखक (स्वीय सहाय्यक)	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
९	सहायक आरेखक	एस-८-२५५००-८११००	१
१०	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	१
११	टंकलेखक	एस-६-१९९००-६३२००	३
१२	वाहन चालक	एस-६-१९९००-६३२००	१
१३	नाईक	एस-३-१६६००-५२४००	१
१४	शिपाई	एस-१-१५०००-४७६००	३
१५	चौकीदार	एस-१-१५०००-४७६००	१
	एकूण		**२८**

प्रादेशीक जलसंधारण अधिकारी कार्यालयाकरिता प्रत्येकी २८ याप्रमाणे एकूण १६८ पदे.

टीप: जलसंधारण विभागाकडे अधीक्षक अभियंत्यांची प्रत्येकी २८ पदांची ६ मंडळ कार्यालये मंजूर आहेत. सदर कार्यालयांचे नाव बदलून ते प्रादेशिक जलसंधारण अधिकारी असे करण्यात येत आहे.

९. विवरणपत्र-क

प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण पथक (मृद व जलसंधारण)

(पुणे/औरंगाबाद/नागपूर)

अ.क्र.	नवीन पदनाम (कृषी/जलसंपदा विभागाकडील सध्याचे पदनाम)	वेतनश्रेणी	कृषी/जलसंपदा विभागाकडून स्थलांतरीत करुन आणावयाची पदे (आकृतिबंध)
१	२	३	४
१	प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण अधिकारी/ अधीक्षक अभियंता	एस-२५-७८८००-२०९२००	१
२	गुणनियंत्रण अधिकारी मृदसंधारण/ (अधीक्षक कृषी अधिकारी)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
३	सहायक गुणनियंत्रण अधिकारी/ (उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी)	एस-२०-५६१००-१७७५००	१
४	जलसंधारण अधिकारी	एस-१४-३८६००-१२२८०० एस-१५-४१८००-१३२३००	४
५	अतिरिक्त मृदसंधारण अधिकारी/कृषी अधिकारी (वर्ग-२) (कनिष्ट)/ मंडळ कृषी अधिकारी	एस-१५-४१८००-१३२३००	४
६	लेखाधिकारी वर्ग -२	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
७	कार्यालयीन अधीक्षक	एस-१३-३५४००-११२४००	१
८	वरिष्ट लिपिक	एस-८-२५५००-८११००	४
९	कनिष्ट लिपिक	एस-६-१९९००-६३२००	६
१०	टंकलेखक	एस-६-१९९००-६३२००	३
११	भांडारपाल	एस-१०-२९२००-९२३००	१
१२	सहाय्यक भांडारपाल	एस-६-१९९००-६३२००	१
१३	आरेखक	एस-१०-२९२००-९२३००	१
१४	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	१
१५	वाहन चालक	एस-६-१९९००-६३२००	२
१६	नाईक	एस-३-१६६००-५२४००	१
१७	शिपाई	एस-१-१५०००-४७६००	४
१८	चौकीदार	एस-१-१५०००-४७६००	१
		एकूण	**३८**

टीप :

१) शा.नि.दि.१/३/२०१९ च्या अन्वये प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण पथक, ठाणे/नाशिक/अमरावती येथील कार्यालये बंद केली.

२) ३ प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण पथकाकरिता प्रत्येकी ३८ याप्रमाणे एकूण ११४ पदे आवश्यक.

३) अधीक्षक अभियंता हे दक्षता व गुणनियंत्रण पथकाचे कार्यालय प्रमुख राहतील व प्रत्येक प्रादेशिक कार्यालयाकरिता १ याप्रमाणे अधीक्षक अभियंत्याची ६ पदे जलसंपदा विभागाकडून वर्ग करण्यात येतील.

४) तर अनुक्रमांक २ येथील १ पद, अनुक्रमांक ५ येथील ४ पदे, अनुक्रमांक ६ येथील १ पद व अनुक्रमांक १७ येथील १ पद अशी प्रत्येक कार्यालयाकरिता ७ याप्रमाणे २१ पदे कृषी विभागाकडून आणण्यात येतील.

५) मृद व जलसंधारण विभागातील कार्यकारी अभियंत्यांच्या ३ कार्यालयाच्या विलीनीकरणाद्वारे प्रत्येकी ३० याप्रमाणे ९० पदे दक्षता व गुणनियंत्रणकडे वर्ग.

१०. विवरणपत्र-ड

जिल्हा जलसंधारण अधिकारी यांच्या कार्यालयाचा आकृतिबंध

(१९ जिल्हे)

अ.क्र.	नवीन पदनाम/(यापूर्वीचे पदनाम)	वेतनश्रेणी	आकृतिबंध मंजूर पदे
१	२	३	४
१	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी /(कार्यकारी अभियंता)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
२	सहायक जिल्हा जलसंधारण अधिकारी (उप कार्यकारी अभियंता)	एस-२०-५६१००-१७७५००	१
३	जलसंधारण अधिकारी (शाखा अभियंता / सहायक अभियंता श्रेणी-२ / कनिष्ठ अभियंता)	एस-१४-३८६००-१२२८०० एस-१५-४१८००-१३२३००	४
४	लेखाधिकारी वर्ग-२	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
५	कार्यालयीन अधीक्षक/(प्रथम लिपीक)	एस-१३-३५४००-११२४००	१
६	वरिष्ठ लिपीक	एस-८-२५५००-८११००	३
७	कनिष्ठ लिपीक	एस-६-१९९००-६३२००	३
८	टंकलेखक	एस-६-१९९००-६३२००	२
९	भांडारपाल	एस-१०-२९२००-९२३००	१
१०	आरेखक	एस-१०-२९२००-९२३००	१
११	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	१
१२	वाहन चालक	एस-६-१९९००-६३२००	१
१३	नाईक	एस-३-१६६००-५२४००	१
१४	शिपाई	एस-१-१५०००-४७६००	४
१५	चौकीदार	एस-१-१५०००-४७६००	१
	एकूण		**२६**

टीप : प्रत्येक कार्यालयासाठी २६ पदांचा आकृतिबंधाप्रमाणे एकूण ४९४ पदे शासन निर्णय दि. १.३.२०१९ अन्वये सुधारित आकृतिबंध केला आहे.

११. विवरणपत्र-ड(१)

जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी यांच्या कार्यालयाचा आकृतिबंध

(३४ जिल्हे)

अ.क्र.	मृद व जलसंधारण विभागातील नवीन पदनाम/(कृषी विभागाकडील पदनाम)	वेतनश्रेणी	आकृतिबंध मंजूर पदे
१	२	३	४
१	जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी /(जिल्हा अधीक्षक कृषी अधिकारी)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
२	सहायक मृदसंधारण अधिकारी/ (कृषी/अधिकारी वर्ग-२ (क.)/मंडळ कृषी अधिकारी)	एस-१५-४१८००-१३२३००	३
३	लेखा अधिकारी वर्ग-२	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
४	सहायक लेखाधिकारी	एस-१४-३८६००-१२२८००	१
५	वरिष्ठ सहायक लेखा	एस-८-८११००-२५५००	१
६	कक्ष अधिकारी/(कृषी पर्यवेक्षक)	एस-१३-११२४००-३५४००	१
७	वरिष्ठ सहायक/(वरिष्ठ लिपीक)	एस-८-८११००-२५५००	३
८	कनिष्ठ सहायक/ (कनिष्ठ लिपीक)	एस-६-१९९००-६३२००	५
९	वाहन चालक	एस-६-१९९००-६३२००	१
१०	शिपाई	एस-१-१५०००-४७६००	३
	एकूण		**२०**

* ३४ जिल्ह्याकरिता ३४x२०=६८० पदे.

१२. विवरणपत्र-ड(२)
जिल्हा परिषद (ल.पा.) विभाग आकृतिबंध

अ.क्र.	जिल्हा परिषदेतील पदनाम/ (विभागातील समकक्ष पदनाम)	वेतन श्रेणी	आकृतिबंधानुसार मंजूर पदे
१	२	३	४
१	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी जिल्हा परिषद (ल.पा.)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
२	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी, जिल्हा परिषद (ल.पा.)	एस-२०-१७७५००-५६१००	१
३	शाखा अभियंता/सहायक अभियंता श्रेणी-२/ क. अभियंता/(जलसंधारण अधिकारी)	एस-१५-४१८००-१३२३०० एस-१४-३८६००-१२२८००	४
४	अधीक्षक	एस-१३-११२४००-३५४००	१
५	विभागीय लेखापाल	एस-१३-११२४००-३५४००	१
६	वरिष्ठ सहायक (लेखा)	एस-८-८११००-२५५००	१
७	वरिष्ठ लिपिक	एस-८-८११००-२५५००	१
८	कनिष्ठ लिपिक	एस-६-१९९००-६३२००	३
९	आरेखक	एस-१०-२९२००-९२३००	१
१०	कनिष्ठ आरेखक	एस-८-८११००-२५५००	१
११	वाहन चालक	एस-६-१९९००-६३२००	१
१२	परिचर (शिपाई)	एस-१-१५०००-४७६००	२
१३	परिचर (चौकीदार)	एस-१-१५०००-४७६००	१
	एकूण		१९

टीप : ३५ विभागीय कार्यालयांकरिता एकूण ६६५ पदे

१३. विवरणपत्र-इ
उपविभागीय जलसंधारण अधिकारी यांच्या कार्यालयाचा आकृतिबंध (१२७ उपविभागीय कार्यालये)

अ.क्र.	नवीन पदनाम/ पूर्वीचे पदनाम	वेतन श्रेणी	आकृतिबंधानुसार मंजूर पदे
१	२	३	४
१	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी/ ..	एस-२०-१७७५००-५६१००	१
२	जलसंधारण अधिकारी/(सहायक अभियंता, अभियंता श्रेणी-२/ शाखा अभियंता/कनिष्ठ अभियंता) ..	एस-१४-३८६००-१२२८०० एस-१५-४१८००-१३२३००	६
३	मंडळ अधिकारी जलसंधारण/ (स्थापत्य अभियांत्रिकी सहायक) ..	एस-८-८११००-२५५००	१
४	वरिष्ठ लिपिक ..	एस-८-८११००-२५५००	१
५	कनिष्ठ लिपिक ..	एस-६-१९९००-६३२००	२
६	टंकलेखक ..	एस-६-१९९००-६३२००	१
७	अनुरेखक ..	एस-७-२१७००-६९१००	१
८	वाहन चालक ..	एस-६-१९९००-६३२००	१
९	परिचर (शिपाई) ..	एस-१-१५०००-४७६००	२
१०	परिचर (चौकीदार) ..	एस-१-१५०००-४७६००	१
	एकूण		१७

टीप : १२७ विभागीय कार्यालयांकरिता एकूण मंजूर पदे २१५९.

१४. विवरणपत्र-इ (१)

जिल्हा परिषद (ल.पा.) उप विभाग आकृतिबंध (१७५ कार्यालय)

अ.क्र.	जिल्हा परिषदेतील पदनाम/ (विभागातील समकक्ष पदनाम)	वेतन श्रेणी	आकृतिबंधानुसार मंजूर पदे
१	२	३	४
१	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी	एस-२०-१७७५००-५६१००	१
२	शाखा अभियंता/सहायक अभियंता श्रेणी-२/ कनिष्ठ अभियंता (जलसंधारण अधिकारी) जिल्हा परिषद (ल.पा.)	एस-१५-४१८००-१३२३०० एस-१४-३८६००-१२२८००	५ ..
३	स्थापत्य अभियांत्रिकी सहायक	एस-८-८११००-२५५००	१
४	वरिष्ठ लिपिक	एस-८-८११००-२५५००	१
५	कनिष्ठ लिपिक	एस-६-१९९००-६३२००	२
६	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	१
७	वाहन चालक	एस-६-१९९००-६३२००	१
८	परिचर (शिपाई)	एस-१-१५०००-४७६००	२
९	परिचर (चौकीदार)	एस-१-१५०००-४७६००	१
	एकूण		**१५**

टीप : १७५ कार्यालयांकरिता एकूण २६२५ पदे

१५. विवरणपत्र-ई

तालुका मृदसंधारण अधिकारी यांच्या कार्यालयाचा आकृतिबंध (३५१ तालुके)

अ.क्र.	नवीन पदनाम/ (कृषी विभागाकडील पदनाम)		वेतन श्रेणी	आकृतिबंधानुसार मंजूर पदे
१	२		३	४
१	तालुका मृदसंधारण अधिकारी/	..	एस-१६-४४९००-१४२४००	१
२	अतिरिक्त मृदसंधारण अधिकारी/ (कृषी अधिकारी वर्ग-२ (क.)/मंडळ कृषी अधिकारी)	..	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
३	मंडळ मृदसंधारण अधिकारी/ (कृषी पर्यवेक्षक)	..	एस-१३-३५४००-११२४००	२
४	वरिष्ठ सहायक	..	एस-८-८११००-२५५००	१
५	कनिष्ठ सहायक	..	एस-६-१९९००-६३२००	२
६	वाहन चालक	..	एस-६-१९९००-६३२००	१
७	परिचर	..	एस-१-१५०००-४७६००	१
	एकूण			**९**

टीप : एकूण ३५१ तालुक्यांकरिता ३५१ x ९ = ३१५९ पदे आवश्यक.

१६. विवरणपत्र-उ

मंडळ अधिकारी (मृदसंधारण) यांच्या कार्यालयाचा आकृतिबंध (२००६ मंडळ कार्यालये)

अ.क्र.	नवीन पदनाम (सध्याचे पदनाम)		वेतन श्रेणी	आकृतिबंधानुसार मंजूर पदे
१	२		३	४
१	मंडळ मृदसंधारण अधिकारी (कृषी पर्यवेक्षक)	..	एस-१३-३५४००-११२४००	१
२	मृदसंधारण सहायक (कृषी सहायक)	..	एस-८-२११००-२५५००	१
३	अनुरेखक	..	एस-७-२१७००-६९१००	१
	एकूण			**३**

टीप : २००६ मंडळ कार्यालयांकरिता प्रत्येकी ३ पदे याप्रमाणे एकूण ६०१८ पदे.

१७. विवरणपत्र-ऊ

जलसंधारण विभाग मंत्रालय (खुद्द) येथे इतर मंत्रालयीन विभागातून उपलब्ध करुन द्यावयाची पदे

अ.क्र.	पदनाम		वेतन श्रेणी	पदांची संख्या
१	२		३	४
१	मुख्य अभियंता तथा पदसिद्ध सहसचिव	..	एस-२७-११८५००-२१४१००	१
२	अवर सचिव	..	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
३	जिल्हा अधीक्षक कृषी अधिकारी	..	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
४	वरिष्ट भू-वैज्ञानिक	..	एस-२१-५७१००-१८०८००	१
५	कक्ष अधिकारी	..	एस-१७-४७६००-१५११००	५
६	सांख्यिकी सहायक	..	एस-८-२११००-२५५००	१
७	सहायक कक्ष अधिकारी	..	एस-१४-३८६००-१२२८००	१०
८	लघुटंकलेखक	..	एस-८-२११००-२५५००	३
९	कनिष्ट लिपिक	..	एस-६-१९९००-६३२००	१०
१०	शिपाई	..	एस-१-१५०००-४७६००	२
	एकूण			**३५**

टीप : उपरोक्त ३५ पदांपैकी मंत्रालय संवर्गातील पदे ही सामान्य प्रशासन विभागाकडून उपलब्ध करून देण्यात येतील. तर क्रमांक १ वरील मुख्य अभियंत्याचे पद जलसंपदा विभागाकडून वर्ग करून घेण्यात येईल. क्रमांक ३ वरील जिल्हा अधीक्षक कृषी अधिकारी हे पद कृषी विभागाकडून, क्रमांक ४ वरील वरिष्ट भू-वैज्ञानिकाचे पद पाणीपुरवठा विभागाकडून तर क्रमांक ६ वरील सांख्यिकी सहायकाचे पद नियोजन विभागाकडून प्रतिनियुक्तीने घेण्यात येईल.

१८. विवरणपत्र-ए

फेररचनेनंतर बदलणारी पदनामे

१. लघुसिंचन (जलसंधारण)

अ.क्र.	जलसंधारण विभागातील सध्याचे पदनाम	फेररचनेनंतर प्रस्तावित पदनाम	वेतनपट्टा व ग्रेड वेतन
१	मुख्य अभियंता	अपर आयुक्त, जलसंधारण	एस-२९-१३११००-२१६६००
२.	अधीक्षक अभियंता	प्रादेशिक जलसंधारण अधिकारी/प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण अधिकारी	एस-२५-७८८००-२०९२००
३.	कार्यकारी अभियंता	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी/उप आयुक्त	एस-२३-६७७००-२०८७००
४.	उप अभियंता/उप विभागीय अभियंता/उप कार्यकारी अभियंता	उप विभागीय जलसंधारण अधिकारी/सहायक आयुक्त/ सहायक दक्षता अधिकारी/सहायक गुणनियंत्रण अधिकारी/ सहायक जिल्हा जलसंधारण अधिकारी	एस-२०-१७७५००-५६१००
५.	शाखा अभियंता/सहायक अभियंता श्रेणी-२	जलसंधारण अधिकारी	एस-१५-४१८००-१३२३०० एस-१४-३८६००-१२२८००

२. कृषी विभाग (मृदसंधारण)

अ.क्र.	कृषी (मृदसंधारण) विभागातील सध्याचे पदनाम	फेररचनेनंतर मृद व जलसंधारण विभागातील प्रस्तावित पदनाम	वेतनपट्टा व ग्रेड वेतन
१.	संचालक मृदसंधारण	अपर आयुक्त, मृदसंधारण	एस-२९-१३११००-२१६६००
२.	सहसंचालक मृदसंधारण	सह आयुक्त, मृदसंधारण	एस-२५-७८८००-२०९२००
३.	अधीक्षक कृषी अधिकारी	जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी/उप आयुक्त/गुणनियंत्रण अधिकारी मृदसंधारण	एस-२३-६७७००-२०८७००
४.	महाराष्ट्र कृषी सेवा वर्ग-१	सहायक आयुक्त मृदसंधारण	एस-२०-१७७५००-५६१००
५.	महाराष्ट्र कृषी सेवा वर्ग-२/ तालुका कृषी अधिकारी	तालुका मृदसंधारण अधिकारी	एस-१६-४४९००-१४२४००
६.	महाराष्ट्र कृषी सेवा वर्ग-२ (क.)/ मंडळ कृषी अधिकारी	अतिरिक्त मृदसंधारण अधिकारी	एस-१५-४१८००-१३२३००
	कृषी पर्यवेक्षक	मंडळ मृदसंधारण अधिकारी	एस-१३-३५४००-११२४००
७.	कृषी सहायक	मृदसंधारण सहायक	एस-८-८११००-२५५००
८.	अनुरेखक	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००

शा.नि.दि. १.३.२०१९ अन्वये पुनर्स्थापित केलेल्या पदांचा तपशील

विवरणपत्र-अ

अपर आयुक्त जलसंधारण, मृद व जलसंधारण, प्रादेशिक क्षेत्र, पुणे/नागपूर या कार्यालयाकरिता मंजूर पदे

अ.क्र.	पदनाम	पदसंख्या	सुधारित वेतन मॅट्रीक्स मधील वेतनस्तर
१.	अपर आयुक्त जलसंधारण/मुख्य अभियंता	१	एस-२९-१३११००-२१६६००
२.	सहाय्यक मुख्य अभियंता/जिल्हा जलसंधारण अधिकारी	१	एस-२३-६७७००-२०८७००
३.	सहाय्यक जिल्हा जलसंधारण अधिकारी/ (उपविभागीय अभियंता)	२	एस-२०-५६१००-१७७५००
४.	जलसंधारण अधिकारी/(सहाय्यक अभियंता श्रेणी-२ शाखा अभियंता/कनिष्ठ अभियंता)	२	एस-१४-३८६००-१२२८०० एस-१५-४१८००-१३२३००
५.	अधीक्षक	१	एस-१४-३८६००-१२२८००
६.	कार्यालयीन अधीक्षक/(प्रथम लिपीक)	१	एस-१३-३५४००-११२४००
७.	वरिष्ट लिपीक	१	एस-८-२५५००-८११००
८.	कनिष्ट लिपीक	३	एस-६-१९९००-६३२००
९.	उच्चश्रेणी लघुलेखक	१	एस-१५-४१८००-१३२३००
	(अ) एकूण नियमित पदे	**१३**	
		काल्पनिक पदे	
१०.	वाहन चालक	१	बाह्ययंत्रणेद्वारे
११.	शिपाई	३	बाह्ययंत्रणेद्वारे
	(ब) एकूण काल्पनिक पदे	**४**	
	(क) एकूणात एकूण	**१७**	

शा.नि.दि. १.३.२०१९ अन्वये पुनर्स्थापित केलेल्या पदांचा तपशील

विवरणपत्र-ब

प्रादेशीक महसूली विभाग स्तरावरील ठाणे, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती, नागपूर या ६ पुनर्जिविन करण्यात आलेल्या जिल्हा जलसंधारण अधिकारी या कार्यालयाकरिता मंजूर पदे

अ.क्र.	पदनाम	सुधारित वेतन मॅट्रीक्स मधील वेतनस्तर	पदसंख्या प्रति कार्यालय	एकूण ६ कार्यालयासाठी पदसंख्या
१.	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी/ (कार्यकारी अभियंता)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१	६
२.	सहाय्यक जिल्हा जलसंधारण अधिकारी/ (उप कार्यकारी अभियंता)	एस-२०--५६१००-१७७५००	१	६
३.	जलसंधारण अधिकारी/(सहाय्यक अभियंता श्रेणी-२/शाखा अभियंता/कनिष्ठ अभियंता	एस-१४-३८६००-१२२८००	४	२४
४.	लेखाधिकारी वर्ग-२	एस-१६-४४९००-१४२४००	१	६
५.	कार्यालयीन अधीक्षक/(प्रथम लिपीक)	एस-१३-३५४००-११२४००	१	६
६.	वरिष्ठ लिपिक	एस-८-२५५००-८११००	१	६
७.	कनिष्ट लिपीक	एस-६-१९९००-६३२००	३	१८
	(अ) एकूण नियमित पदे		**१२**	**७२**
		काल्पनिक पदे		
८.	वाहन चालक	बाह्ययंत्रणेद्वारे	१	६
९.	शिपाई		३	१८
	(ब) एकूण काल्पनिक पदे		**४**	**२४**
	(क) एकूणात एकूण		**१६**	**९६**

शा.नि.दि. १.३.२०१९ अन्वये पुनर्स्थापित केलेल्या पदांचा तपशील

विवरणपत्र-क

जिल्हा जलसंधारण अधिकारी, गडचिरोली या कार्यालयाकरिता मंजूर पदे

अ.क्र.	पदनाम	सुधारित वेतन मॅट्रीक्स मधील वेतनस्तर	पदसंख्या प्रति कार्यालय
१.	जिल्हा जलसंधारण अधिकारी (कार्यकारी अभियंता)	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
२.	सहाय्यक जिल्हा जलसंधारण अधिकारी (उप कार्यकारी अभियंता)	एस-२०-५६१००-१७७५००	१
३.	जलसंधारण अधिकारी/(सहाय्यक अभियंता श्रेणी-२/शाखा अभियंता/कनिष्ठ अभियंता)	एस-१४-३८६००-१२२८००	४
४.	लेखाधिकारी वर्ग-२	एस-१६-४४९००-१४२४००	१
५.	कार्यालयीन अधीक्षक/(प्रथम लिपीक)	एस-१३-३५४००-११२४००	१
६.	वरिष्ठ लिपिक	एस-८-२५५००-८११००	१
७.	कनिष्ठ लिपीक	एस-६-१९९००-६३२००	३
		(अ) एकूण नियमित पदे	**१२**
		काल्पनिक पदे	
८.	वाहन चालक	बाह्ययंत्रणेद्वारे	१
९.	शिपाई		३
	(ब) एकूण काल्पनिक पदे		**४**
	(क) एकूणात एकूण		**१६**

शा.नि.दि. १.३.२०१९ अन्वये पुनर्स्थापित केलेल्या पदांचा तपशील

विवरणपत्र-ड

मृद व जलसंधारण विभाग (मंत्रालय खुद्द) येथे निर्माण करण्यात आलेली पदे

अ.क्र.	पदनाम	सुधारित वेतन मॅट्रीक्स मधील वेतनस्तर	पदसंख्या
१.	अधिक्षक अभियंता तथा पदसिद्ध उपसचिव	एस-२५-७८८००-२०९२००	१
२.	कार्यकारी अभियंता तथा पदसिद्ध अवर सचिव	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
३.	उपविभागीय अभियंता तथा पदसिद्ध कार्यासन अधिकारी	एस-२०-५६१००-१७७५००	१
		एकूण-	**३**

विवरणपत्र-ऐ

कृषी विभागाकडून जलसंधारण विभागाकडे कायमस्वरुपी वर्ग करून आणावयाच्या ९९४२ पदांचा संवर्गनिहाय तपशील

अ. क्र.	कृषी विभागाकडील सध्याचे पदनाम	वेतनश्रेणी	जलसंधारण आयुक्तालयाकरिता	प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण कार्यालयाकरिता	जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी कार्यालयाकरिता	तालुका मृदसंधारण अधिकारी कार्यालयाकरिता	मृदसंधारण मंडळ कार्यालयाकरिता	एकूण
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
१.	संचालक (मृदसंधारण)	एस-२९-१३११००-२१६६००	१	..	..	..	..	१
२.	कृषी सह संचालक	एस-२५-७८८००-२०९२००	१	..	..	..	..	१
३.	अधीक्षक कृषी अधिकारी	एस-२३-६७७००-२०८७००	..	३	३४	.	..	३७
४.	कृषी अधिकारी वर्ग-१ (वि.वं.)	एस-२३-६७७००-२०८७००	४	..	..	..	..	४
५.	कृषी अधिकारी (म.कृ.से.) वर्ग-१	एस-२०-५६१००-१७७५००	२	..	..	..	..	२
६.	कृषी अधिकारी (म.कृ.से.) वर्ग-२	एस-१६-४४९००-१४२४००	४	..	..	३५१	..	३५५
७.	कृषी अधिकारी वर्ग-२ (क.)	एस-१५-४१८००-१३२३००	१०	१२	१०२	३५१	..	४७५
८.	लेखाधिकारी वर्ग-२	एस-१५-४१८००-१३२३००	..	३	३४	..	..	३७
९.	कृषी पर्यवेक्षक/मंडळ अधिकारी	एस-१३-३५४००-११२४००	४	..	३४	७०२	२००६	२७४६
१०.	अधीक्षक	एस-१४-३८६००-१२२८००	१	..	..	..	..	१
११.	सहायक लेखाधिकारी	एस-१४-३८६००-१२२८००	..	..	३४	..	..	३८
१२.	सहायक अधीक्षक	एस-१३-३५४००-११२४००	६	..	..	..	..	६
१३.	कृषी सहायक	एस-८-२५५००-८११००	२	..	३४	..	२००६	२०४२
१४.	वरिष्ठ लिपीक	एस-८-२५५००-८११००	९	..	१०२	३५१	..	४६२
१५.	कनिष्ठ लिपीक	एस-६-१९९००-६३२००	९	..	१७०	७०२	..	८८१
१६.	टंकलेखक	एस-६-१९९००-६३२००	९	..	..	..	..	९
१७.	स्वीय सहायक	एस-१५-४१८००-१३२३००	१	..	..	..	..	१
१८.	उच्च श्रेणी लघुलेखक	एस-१५-४१८००-१३२३००	१	..	..	..	..	१

विवरणपत्र-ऐ

कृषी विभागाकडून जलसंधारण विभागाकडे कायमस्वरुपी वर्ग करून आणावयाच्या ९९४२ पदांचा संवर्गनिहाय तपशील

अ. क्र.	कृषी विभागाकडील सध्याचे पदनाम	वेतनश्रेणी	जलसंधारण आयुक्तालयाकरिता	प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण कार्यालयाकरिता	जिल्हा मृदसंधारण अधिकारी कार्यालयाकरिता	तालुका मृदसंधारण कार्यालयाकरिता	मृदसंधारण मंडळ कार्यालयाकरिता	एकूण
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
१९.	निम्नश्रेणी लघुलेखक	एस-१४-३८६००-१२२८००	२	..	..	..	..	२
२०.	आरेखक	एस-१०-२९२००-९२३००	..	..	..	..	..	..
२१.	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	१०	..	..	..	१९७८	१९८८
२२.	वाहनचालक	एस-६-१९९००-६३२००	४	..	३४	३५१	..	३८९
२३.	नाईक	एस-३-१६६००-५२४००	२	..	..	..	..	२
२४.	रखवालदार	एस-१-१५०००-४७६००	..	..	..	..	..	..
२५.	शिपाई/परिचर	एस-१-१५०००-४७६००	१०	३	१०२	३५१	..	४६६
	एकूण		**९२**	**२१**	**६८०**	**३१५९**	**५९९०**	**९९४२**

विवरणपत्र-ओ

जलसंपदा विभागाकडून या विभागाकडील सध्याच्या कार्यरत पदांव्यतिरीक्त जलसंधारण विभागाकडे कायमस्वरुपी वर्ग करून आणावयाच्या ३६७ पदांचा संवर्गनिहाय तपशील

अ. क्र.	जलसंपदा विभागाकडील सध्याचे पदनाम	वेतनश्रेणी	मंत्रालय (खुद्द) करिता	जलसंधारण आयुक्तालयाकरिता	प्रादेशिक दक्षता व गुणनियंत्रण अधिकारी कार्यालय	जिल्हा परिषद (ल.पा.) विभागीय कार्यालयाकरिता	जिल्हा परिषद उप विभागीय कार्यालयाकरिता	मृदसंधारण मंडळ कार्यालयाकरिता	एकूण
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
१.	मुख्य अभियंता	एस-२७-११८५००-२१४१००	१	..	..	..	..	..	१
२.	अधीक्षक अभियंता	एस-२५-७८८००-२०९२००	..	..	३	..	..	..	३
३.	कार्यकारी अभियंता	एस-२३-६७७००-२०८७००	२	..	..	४	..	..	६
४.	उप अभियंता	एस-२०-५६१००-१७७५००	२	..	..	४	१७	..	२३
५.	शाखा अभियंता	एस-१५-४१८००-१३२३००	..	..	..	१६	८५	..	१०१
६.	अधीक्षक	एस-१४-३८६००-१२२८००	..	..	..	४	..	..	४
७.	विभागीय लेखापाल	एस-१३-३५४००-११२४००	..	..	..	४	..	..	४
८.	वरिष्ठ सहायक लेखा	एस-८-२५५००-८११००	..	..	..	४	..	..	४
९.	स्थापत्य अभियांत्रिकी सहायक	एस-८-२५५००-८११००	..	..	..	..	१७	..	१७
१०.	तांत्रिक सहायक	एस-८-२५५००-८११००	..	..	..	..	..	..	..
११.	वरिष्ठ लिपीक	एस-८-२५५००-८११००	..	..	..	४	१७	..	२१
१२.	कनिष्ठ लिपीक	एस-६-१९९००-६३२००	..	..	..	१२	३४	..	४६
१३.	टंकलेखक	एस-६-१९९००-६३२००	..	..	..	..	..	..	..
१४.	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	..	..	..	..	१७	२८	४५
१५.	आरेखक	एस-१०-२९२००-९२३००	..	..	..	४	..	..	४
१६.	कनिष्ठ आरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	..	..	..	४	..	..	४
१७.	वाहनचालक	एस-६-१९९००-६३२००	..	..	..	४	१७	..	२१
१८.	चौकीदार	एस-१-१५०००-४७६००	..	..	..	४	१७	..	२१
१९.	शिपाई	एस-१-१५०००-४७६००	..	..	..	८	३४	..	४२
	एकूण		**५**	**..**	**३**	**७६**	**२५५**	**२८**	**३६७**

तक्ता क्रमांक ४

जल व भूमी व्यवस्थापन (वाल्मी)

शासन निर्णय क्र. आस्थाप २०१६/प्र.क्र. ८८ (भाग-१)/जल-२ दिनांक ३१ मे, २०१७ अन्वये औरंगाबाद येथे आयुक्तालय, मृद व जलसंधारण, औरंगाबाद नव्याने स्थापन केले आहे. जल व भूमी व्यवस्थापन संस्था, वाल्मी, औरंगाबादची संरचना आहे तशी ठेवून ते नव्याने स्थापन केलेल्या आयुक्तालयांतर्गत वर्ग करण्यात येवून सामावून घेण्यात येत आहे. दि. १७.०३.२००६ च्या मंजूर आकृतिबंधानुसार वाल्मीच्या संरचनेत एकुण १७५ पदांचा समावेश आहे. या पदांचा तपशील खाली दर्शविल्याप्रमाणे आहे :--

अ.क्र.	पदाचे नाव	वेतश्रेणी	पद संख्या
१.	महासंचालक	एस-३०-१४४२००-२१८२००	१
२.	अ. अ. व सहसंचालक	एस-२५-७८८००-२०९२००	१
३.	प्राध्यापक	एस-३०-१४४२००-२१८२००	८
४.	सहयोगी प्राध्यापक	एस-१३A-१३१४००-२१७१००	१०
५.	सहाय्यक प्राध्यापक/सहाय्यक संशोधन अधिकारी	एस-२३-६७७००-२०८७००	२९
६.	प्रशासकीय अधिकारी	एस-२३-६७७००-२०८७००	१
७.	लेखाधिकारी	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
८.	उपविभागीय अभियंता/सहा. प्रशासकीय अधिकारी	एस-२०-१७७५००-५६१००	२
९.	सहायक अभियंता श्रेणी-२	एस-१५-४१८००-१३२३००	१३
१०.	अधीक्षक	एस-१५-४१८००-१३२३००	१
११.	वरिष्ठ वैज्ञानिक सहाय्यक	एस-१४-३८६००-१२२८००	८
१२.	उच्च श्रेणी लघुलेखक	एस-१५-४१८००-१३२३००	२
१३.	निम्न श्रेणी लघुलेखक	एस-१४-३८६००-१२२८००	५
१४.	कनिष्ठ वैज्ञानिक सहाय्यक	एस-१३-३५४००-११२४००	३
१५.	तांत्रिक सहाय्यक	एस-७-२१७००-६९१००	३
१६.	प्रयोगशाळा/क्षेत्र सहाय्यक	एस-७-२१७००-६९१००	५
१७.	ग्रंथपाल	एस-१०-२९२००-९२३००	१
१८.	वरिष्ठ लिपीक	एस-८-२५५००-८११००	६
१९.	सहाय्यक आरेखक	एस-८-२५५००-८११००	१
२०.	सहाय्यक ग्रंथपाल	एस-७-२१७००-६९१००	२
२१.	अनुरेखक	एस-७-२१७००-६९१००	२
२२.	कनिष्ठ लिपीक/टंकलेखक	एस-६-१९९००-६३२००	१४
२३.	वाहनचालक	एस-६-१९९००-६३२००	६
२४.	दूरध्वनी चालक	एस-७-२१७००-६९१००	३
२५.	सुतार	एस-६-१९९००-६३२००	१
२६.	विजतंत्री	एस-६-१९९००-६३२००	२
२७.	नळ कारागीर	एस-६-१९९००-६३२००	१

अ.क्र.	पदाचे नाव	वेतनश्रेणी	पद संख्या
२८.	माळी	एस-५-१८०००-५६९००	२
२९.	गवंडी	एस-६-१९९००-६३२००	१
३०.	स्वच्छक (स्वीपर)	एस-१-१५०००-४७६००	६
३१.	स्वयंपाकी	एस-३-१६६००-६३२००	१
३२.	नाईक/शिपाई/परिचर	एस-१-१५०००-४७६००	१९
३३.	तांत्रिक (सहाय्यक दर्जाचे)	एस-७-२१७००-६९१००	६
३४.	सुरक्षा शिपाई	एस-५-१८०००-५६९००	८
	एकूण		**१७५**